

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

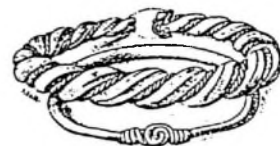
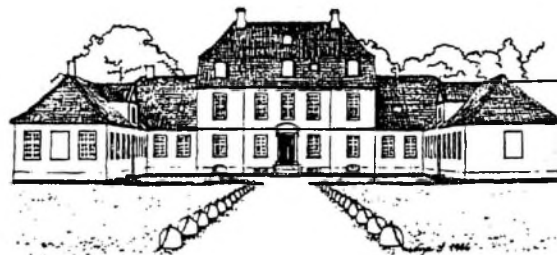
ISSN 0905 8834

Årsskrift 2019

Ledøje-Smørum

Historisk Forening

og Arkiv

**Årsskrift 2019
Ledøje-Smørum
Historisk Forening
og Arkiv**

Foreningens bestyrelse

Formand	Finn Sølvbjerg Hansen	4465 9927
Næstformand og sekretær	Line Ludvigsen	2627 3547
Kasserer	Niels Henrik Rank	2027 4070
	Hans Bindslev	5377 5455
	Knud Larsen	4465 9291
	Bent Thygesen	4497 5054
	Svend Waltenburg	4466 0251
Suppleanter	Hannah Rank	2465 6727
	Hannelore From	2177 4021
Revisorer	Ebbe Engmark	4465 2829
	Birgit Kragh Larsen	4465 9291
Revisorsuppleant	Normann Frederiksen	2622 5802

Historisk Forenings Samling

Adresse	Smørum gamle Skole Smørum Bygade 35 2765 Smørum
Åbningstid	1. søndag i måneden kl. 13-16 (undtagen helligdage og juli måned)

Lokalthistorisk Arkiv

Adresse	Smørum gamle Skole Smørum Bygade 35 2765 Smørum
Arkivleder	Rolf Kjær-Hansen
Telefon	7259 7738
Åbningstid	Hver torsdag kl. 10-13 1. lørdag i måneden kl. 11-13 (undtagen helligdage og juli måned)

Indhold

Forord	3
Oldtidsbebyggelse ved Gammeldamsgård 3.....	4
Smørumnedre i historisk perspektiv.....	18
Dagligliv i Smørumnedre ved århundredeskiftet	34
Herfra min verden går!.....	38
Om Niels Ove Riis-Nielsen.....	56
Smørumnedre og dens indbyggere i 1950'erne	64
Nye genstande 2018	81
Historisk Forenings rejse 7.-14. september 2019	85
Lokalarkivet 2019	89
Historisk Forening 2019	92

Artikler i Årsskriftet afspejler ikke nødvendigvis foreningens holdninger.
Ved citat fra Årsskriftets artikler skal kilde angives.

Årsskrift 2019

Redaktion	Anni Agerskov Finn Larsen Inga Nielsen
Layout	Fredi Paludan Bentsen
Tryk	

Forord

Landsbyernes historie i Ledøje-Smørum er på mange måder ens. Kun Smørumnedre skiller sig ud. Den første forandring kom, da Tvillingegårdene i Smørumvang fra 1940'erne blev udstykket til sommerhusgrunde. En endnu større forandring indtraf, da de fleste af de store gårde i Smørumnedre fra 1960'erne og frem blev udstykket til parcelhusområder. I dette udvidede nummer af Årsskriftet søger vi at fastholde Smørumnedres historie fra tiden før, landsbyen blev forstadsbebyggelse.

Den første artikel skrevet af arkæolog Ditte Kroner Gaarde fra Kroppedal Museum omhandler de spændende fund fra udgravningerne i 2018-19 nord for Kirkevangen med spor af bebyggelser fra både yngre stenalder, bronzealder og ældre jernalder.

Efter et rids af Smørumnedres historie møder vi Jens Smørum, som voksede op under små kår i Smørumnedre omkring år 1900. Han blev senere minister, og de svages vilkår var gennem hele livet en mærkesag for ham.

Lene Riis Andersen har en spændende artikel om sin far Ove Riis-Nielsen. Lene fortæller om hans barndom i Smørumnedre, og om hvordan han tog aktivt del i modstandsbevægelsen under besættelsen.

To artikler er skrevet af henholdsvis John Ludvig Schear Mikkelsen opvokset på Schæfergården og brødrene Bertel og Niels Krog opvokset på Langdyssegård. De fortæller om deres barndom i Smørumnedre i 1950'erne, om hvordan landsbyen så ud dengang, og hvordan landsbyfællesskabet fungerede.

Som de foregående år slutter vi af med en række faste indlæg herunder artiklen "Nye genstande", en beretning om årets rejse samt om arbejdet i henholdsvis Lokalar-kivet og Historisk Forening.

Til sidst skal der lyde en stor tak til vore skribenter for deres bidrag samt til vore sponsorer, herunder Lokalhistorisk Forening, for økonomisk støtte. En hjælp der gør udgivelsen af Årsskriftet mulig.

Ledøje-Smørum Historisk Forening ønsker medlemmer, sponsorer, skribenter og øvrige læsere en rigtig glædelig jul og et godt nytår.

God læselyst!

Inga Nielsen

Oldtidsbebyggelse ved Gammeldamsgård 3

Spor efter bebyggelsen fra bondestenalder til ældre jernalder i Smørumnedre

af Ditte Kroner Gaarde, Kroppedal Museum

I efteråret 2018 og foråret 2019 udførte Kroppedal Museum en arkæologisk undersøgelse af det ca. 108.500 m² store område mellem Kirkevangen, Tværvej og Schæfergården i Smørumnedre. Området blev undersøgt forud for anlæggelsen af et nyt boligkvarter med ca. 250 rækkehuse. Der er udført mange arkæologiske undersøgelser i området vest for Smørumnedre,

der har vist spor efter interessante fund fra det meste af oldtiden.

Arealet

Det undersøgte areal ved Gammeldamsgård 3 består af et vådområde, der naturligt opdeler området i en sydlig og en nordlig del. Vådområdet består af en mindre sø

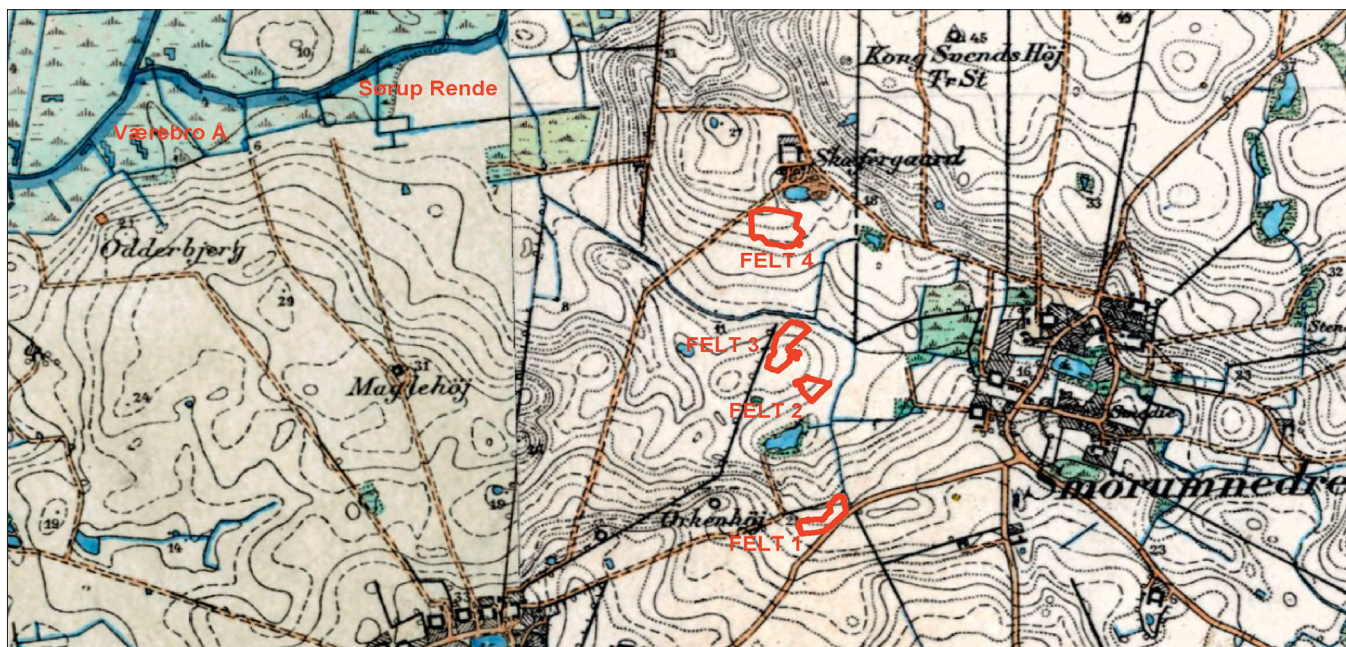

Fig. 1. Historisk topografisk kort med markering af udgravningens fire felter. Høje målebordsblade 1842-1899. På kortet ses også søen og åen, der forbindes med Sørup Rende.

Fig. 2. Området ved Gammeldamsgård 3 med felt 3 i forgrunden. Foto: Drone Marina Guide.

og et åløb på tværs af arealet, som er forbundet med Sørup Rende og derigennem Værebros Å. Områdets topografi er et kuperet morænelandskab, og de arkæologiske spor befandt sig alle på højedragene, undtagen felt 2, der var placeret på en sydvendt skråning ned mod vådområdet, der synes at have været større i oldtiden.

Boreprøve i søen

Det er ikke ofte at undersøgelsesområdet for en arkæologisk udgravning indeholder en oprindelig sø. Selvom søen ved Gammeldamsgård 3 ikke indgik direkte i den berørte del af det kommende bebyggede område, fik Kroppedal Museum tilladelse til at foretage en boreprøve i søen mellem felt 1 og 2.

Formålet med boreprøven var at få udtaget en pollenserie, der forhåbentlig kan fortælle om udviklingen af landska-

bets planter og bevoksning helt tilbage til stenalderen og frem til nyere tid. Dette indebærer en analyse af de forskellige tørve- og gytjeflejringer, der er at finde i søen. Derudover undersøges boreprøven for organisk materiale, der kan anvendes til at foretage en ^{14}C -datering (*red. kulstof 14 datering*), således at pollen i de forskellige lag i boreprøven kan knyttes til en absolut datering.

Til at udføre boringen fik vi hjælp af Moesgård Museums Naturvidenskabelige Afdeling, der leverede den faglige ekspertise og alt det udstyr, som skulle i brug ved prøvetagningen. Boreprøven blev foretaget manuelt fra en flydepram midt i søen. Der blev taget i alt seks prøver på $\frac{1}{2}$ til 1 meters længde med et overlap mellem hver prøve. Ved det første prøvetagningssted stødte vi på resterne af en bil, der havde endt sine dage i søen. Den var vi ikke så interesserede i, så prøvetagningsstedet

blev rykket længere mod øst. Jo dybere i søaflejringerne vi kom, jo mere udfordrende blev det at få presset boret ned igennem lagene, for ikke at tale om at få hevet boret op igen. Arkæologer er vant til fast grund under fødderne, så det var udfordrende arbejdsforhold. Efter fem meter ned gennem søvand og søaflejringer nåede vi endelig bunden og de relevante gytjelag. Lagene så meget fine og anvendelige ud, så hele boresjakket var glade for, at to dages hårdt arbejde endte med et godt resultat. Boreprøverne ligger nu på Moesgård Museum og venter på at blive analyseret. Resultaterne foreligger endnu ikke, men forhåbentlig vil pollenserien f.eks. fortælle, hvordan landskabet så ud både i bondestenalderen, hvor undersøgelsens ældste bebyggelse stammer fra og i ældre jernalder omkring Kristi fødsel, hvor udgravningens yngre bebyggelser hører til.

Den arkæologiske undersøgelse

De arkæologiske undersøgelser på Gammeldamsgård 3 bestod af en forundersøgelse, der blev foretaget i august og september 2018, samt en egentlig arkæologisk udgravning fra marts til juni 2019. Den egentlige udgravning bestod af fire udgravningsfelter. Fordelt på de fire felter resulterede udgravningen i fundet af 20 treskibede langhuse fra bronzealder til og med ældre jernalder (1700 f.Kr.-400 e.Kr.), to toskibede huse fra bondestenalderen (3900-1700 f.Kr.) samt to endnu udaterede økonomibygninger og et hegn. Derudover blev der fundet et større kulturlag, der dateres til bondestenalderen samt en del gruber og grubekomplekser.

Når der kommer besøgende på en arkæologisk udgravning, og man fortæller, at man har fundet stolpehuller og huse, giver det ofte lidt forvirring omkring, hvad der egentlig er bevaret i jorden. De forhistoriske huse har

Fig. 3. Tre mand på en tømerflåde. Boret drejes ned i søaflejringerne gennem et hul i flydeprammen.

Foto: Kroppedal Museum.

*Fig. 4. Den sjette og sidste borekerne bestod af fine lagdelte gytjelag.
Foto: Kroppedal Museum.*

været tømmerbyggede konstruktioner med jordgravede stolper, hvorfra der desværre ikke er bevaret træ. Det, der bliver fundet, er således "blot" mørke pletter, der udgør de huller, som er gravet ned gennem ca. 30-40 cm muldlag til et sterilt gulligt ler- eller sandlag kaldet råjord, som ligger uforstyrret af moderne landbrugsaktivitet. De stolpehuller, der ses i dette niveau, er som oftest kun spor efter de dybt nedgravede tagbærende stolper. Hvis der er tale om en konstruktion, er disse placeret i et helt fast system afhængig af konstruktionen og den periode, som bebyggelsen er fra. Dette kan eksempelvis være toskibede huse med en enkelt række tagbærende stolper, som kendes fra bondestenalderen, og treskibede huse med to rækker tagbærende stolper, som ses i resten af oldtiden.

Felt 1

Felt 1 var placeret på et plateau og afgrænses af Kirkevangen mod syd, Tværvej mod vest og et åløb mod øst. Mod nord skræner terrænet herefter ned mod vådområdet.

I vestenden af feltet blev der fundet spor efter tre huse og et hegn. Det største af husene (hus 1) var et treskibet langhus, der var mere end 25 meter langt bestående af ni sæt tagbærende stolper. Husets vægforløb var delvist bevaret langs den sydlige del af huset. I den vestlige del af huset lå en kogegrube, der tolkes som ildstedet. Oftest er de længste huse, vi finder, kun bygget af otte sæt tagbærende stolper. Huset på Gammeldamsgård 3 skiller sig derfor ud ved at have bestået af hele ni sæt.

Fig. 5. De ni tagbærende stolper i hus 1 markeret med landmålerstokke. I baggrunden ses gravhøjene Ørkenhøj og Baunehøj.
Foto: Kroppedal Museum.

En typologisk datering af huset er usikker, da direkte paralleller er svære at finde i det arkæologiske materiale. Afstanden mellem de enkelte stolper giver et kvadratisk udtryk, som er et træk, der kendes fra ældre jernalder. I direkte forlængelse af huset blev der registreret et lille hus bestående af fire stolper. Denne konstruktion har sandsynligvis været placeret som en tilbygning til gavlen. Tilbygningen har formentlig været et lille udhus eller skur.

Umiddelbart op ad hus 1 blev der registreret et andet treskibet langhus (hus 5). Husene ligger så tæt, at de ikke kan have ligget der samtidig, men der er ingen klar stra-

tigrafi mellem husene, så deres indbyrdes datering er uvis. De to huse havde nogenlunde samme orientering og kan tolkes som to faser af samme gård. Hus 5 er dateret til ældre romersk jernalder (0-175 e.Kr.) baseret på husets typologiske træk, det vil sige husets mål og udformning. Nord for de førnævnte huse fremkom et tilnærmelsesvis vest-østgående hegnsforløb (hus 4) med dobbeltstillede stolper. Hegnsforløbet må have haft relation til enten hus 1 eller hus 5 og indhegnet denne gård, men en sikker datering af hegnet er endnu ikke afklaret.

I feltets nordøstlige hjørne fandtes yderligere to treskibede huskonstruktioner, der desværre fortsætter ud til den øst-

lige feltgrænse. Derfor kan det ikke klarlægges, hvorvidt husene er komplet fritlagt. Hus 2 bestod af mindst tre sæt tagbærende stolper. Et muligt fjerde tagbærende sæt blev fundet helt ude ved feltgrænsen mod øst. Det andet hus, hus 25, har et meget bredt tværspænd på hele 3,5 meter mellem de tagbærende stolper. Huset er meget uregelmæssigt konstrueret. Dette kan muligvis bunde i en funktionsmæssig forskel i husets forskellige rum. Således har det smalle rum mellem det andet og tredje tagbærende sæt fra vest sandsynligvis haft funktion som indgangsrum med dørstolper herudfor. Fra indgangsrummet ind mod østdelen af huset blev fundet to indvendige dørstolper i en skillevæg, der opdeler huset i to. Husets konstruktion med det smalle indgangsrum samt tværspændet har nogen lighed med hus 3 fra udgravningen Dybendal 3 (TAK 1430), der er ¹⁴C-dateret til et sted mellem 1600-

1200 f.Kr.. Typologisk skal hus 25 måske henføres til bronzealderen, baseret på det meget brede spænd. En del af stolperne i hus 25 har været udskiftet, når disse ad åre er rådnet op ved jordoverfladen. I den østlige del af felt 1 blev der fundet et treskibet langhus (hus 23) bestående af tre sæt tagbærende stolper. Typologisk kan huset placeres i ældre romersk jernalder (1-175 e. Kr.).

Felt 2

Felt 2 lå lige nord for det store vådområde på en sydvendt skråning. Her blotlagdes fire konstruktioner, to treskibede langhuse typologisk dateret til henholdsvis yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder (1100-250 f.Kr.) og ældre romersk jernalder. Dateringen til yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder understøttes af et keramikfund i stolpehullet i et af de tagbærende stolpehuller. Blandt

Fig. 6. Det mørke kulturlag blev udgravet med graveske i kvadratmeterfelter.

Foto: Kroppedal Museum.

de øvrige konstruktioner var et forrådshus med et hævet gulv, der viser sig som et såkaldt ”mange-stolpe-anlæg”. Forrådshuset er endnu udateret.

Felt 2 var præget af et stort mørkt fyldskifte, der fyldte omtrent halvdelen af feltet. Fyldskiftet tolkes som et kulturlag, det vil sige et jordlag, der er dannet af affald efter menneskelig aktivitet. Bebyggelsen ligger samlet i den nordlige del af feltet nordvest for kulturlaget, på nær hus 22, der blev fundet under kulturlaget.

Hus 22 var et såkaldt toskibet hus, det vil sige et hus, hvor den tagbærende konstruktion bestod af en enkelt række stolper, i dette tilfælde fire styk. Alle stolpehullerne fremkom efter afrømningen af det ovenliggende kulturlag, hvorfor det toskibede hus må være ældre end kulturlaget.

Kulturlag fra bondestenalderen

Kulturlaget er placeret umiddelbart ned til det nuværende vådområde. Kulturlaget blev delvist udgravet i udvalgte kvadratmeterfelter og soldet for fund. Efterfølgende blev resten af kulturlaget afrømmet med gravemaskine i gradvise tynde lag med henblik på at finde mulige anlæg under kulturlaget. Fyldskiftet indeholdt udelukkende fund fra stenalderen. Størstedelen af fundene bestod af flintafslag, flintblokke og knuder, der skal ses som affaldsprodukter fra produktion af flintredskaber. Derudover blev der fundet afslag med bearbejdning og brugsspor, der ser ud til at have været anvendt som skærende redskaber. Der blev i alt fundet 12 skiveskrabere, der er de mest almindelige flintredskaber, vi finder. En skiveskraber er et flintafslag med en bearbejdet æg, der kan have været anvendt til rengøring af skind eller til glatskrabning af tak, ben eller træ. Derudover blev der fundet tre mulige forarbejder til tværpile samt en mikrolit. Flintmaterialet fra kulturlaget er almindelig bopladsflint af en ret ringe kvalitet. En del af afslagene

bar præg af flint fra mindre knolde med urenheder i, og den anvendte flint på lokaliteten har dermed sandsynligvis blot været lokalt anskaffet.

Kulturlaget rummede også rester af husgeråd af keramik, hvoraf en stor del var ornamenteret. Nogle af de anvendte ornamenteringstyper er de mest benyttede i bondestenalderen, men kan overvejende dateres til den periode, der kaldes Mellemlitisk Tragtbægerkultur II (3100-3000 f.Kr.). Ornamentikken består blandt andet af rækker af lodrette indridsninger og runde indstik, aftryk af beviklet snor samt båndmønstre bestående af lodrette og vandrette streger, der krydser hinanden, afgrænset af en konturlinje (se fig. 7).

I kulturlagsfylden blev også fundet en koncentration af lerklining i en afstand af 2-5 meter fra rækken af midtsuler til hus 22 (se fig. 8). Da en stor del af lerklining

Fig. 7. Det lille randskår med båndmønster bestående af gittermønster afgrænset af en konturlinje.

Foto: Kroppedal Museum.

havde grenaftryk, tolkes denne som resterne af en kollapsede lerklining væg fra et hus. Idet lerklining fremkom i samme lag som den ornamenterede keramik, må lerklining stamme fra et hus, der er ældre eller samtidig med dannelsen af kulturlaget. Lerklining hører derfor til hus 22, hvis stolper blev fundet under kulturlaget.

Felt 3

Felt 3 var placeret på et højdedrag, der skræner ned mod åløbet. På toppen af feltet fremkom seks treskibede langhuse, hvoraf de fem typologisk dateres til henholdsvis førromersk jernalder (500-0 f.Kr.) og ældre romersk jernalder (1-175 e.Kr.). Det sjette hus (hus 7) skiller sig

ud ved at være et såkaldt hybridhus (se fig. 9). Det vil sige et hus, der er en kombination af et treskibet og et toskibet langhus. Hus 7 består således af fem sæt tagbærende stolper samt to midtsulere i forlængelse heraf. Hybridhuse er en hustype, der ikke er blevet hyppigt erkendt, hvorfor fundet af denne konstruktion på Gammeldamsgård 3 er lidt særligt. Hybridhuse kendes både fra overgangen senneolitikum/bronzealder periode I (2350-1500 f.Kr.) samt jernalderen (500 f.Kr.-1066 e.Kr.). Hus 7 har et tværspænd mellem de tagbærende stolper på omkring 3,5 meter, hvilket er et træk, der typisk forbindes med bronzealderhuse. Derfor anses hus 7 for at være bygget i den sene del af bondestenalderen eller ældre bronzealder.

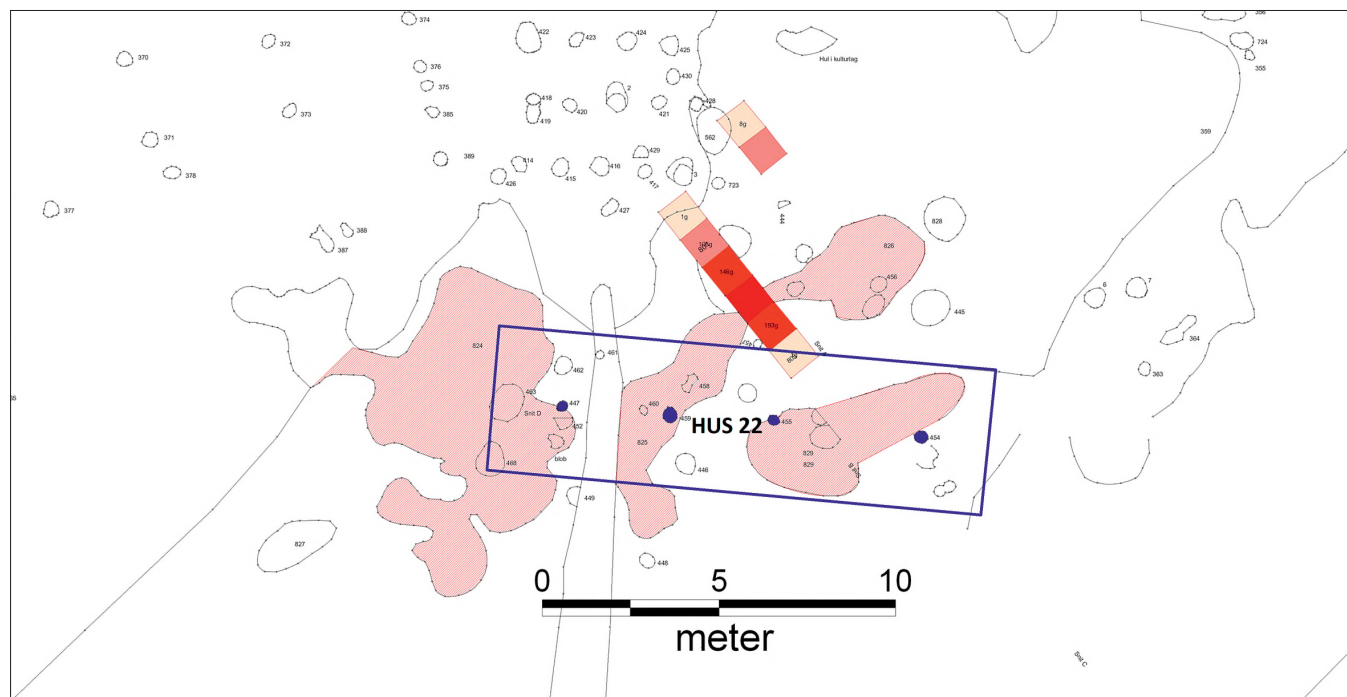
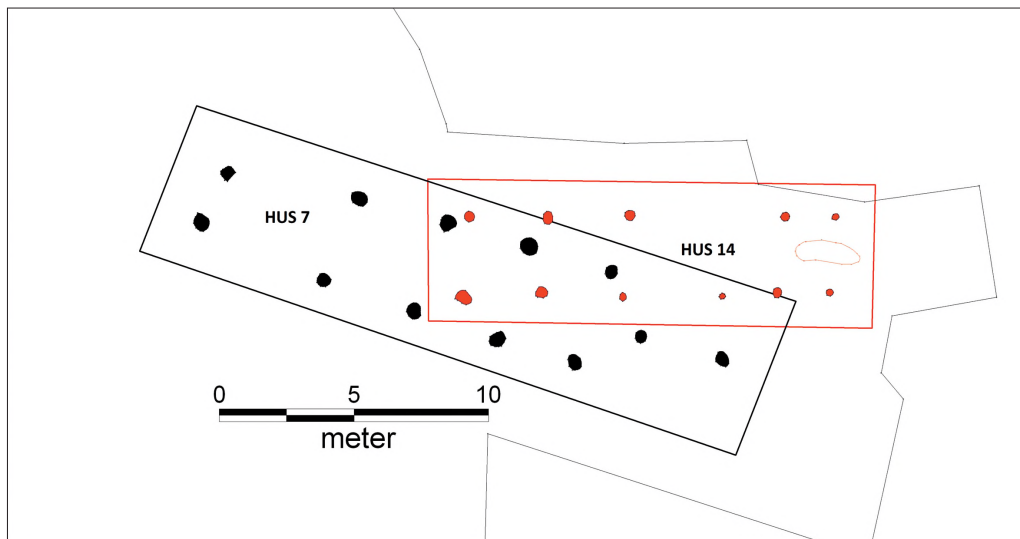

Fig. 8. Spredningskort med udbredelsen af lerkliningfragmenter i forhold til hus 22.

Fig. 9. Hybridhusets tagbærende stolper ses her markeret med sort.

I den østlige del af felt 3 ned mod åløbet lå endnu et hus fra ældre romersk jernalder bestående af tre sæt tagbærende stolper. På samme sted lå et ældre hus fra bondestenalderen bestående af tre midtsuler. I stolpehullerne fra huset lå mængder af ornamenteret keramik fra tragtbægerkulturen, ligesom keramikken fra kulturlaget på felt 2.

Felt 4

På det nordligste og største af felterne, felt 4, fremkom seks treskibede langhuse. Fire huse kan dateres typologisk til ældre romersk jernalder (0-175 e.Kr.). Hus 19 bestod ligesom hus 1 af hele ni sæt tagbærende stolper og er derfor svært at datere typologisk. Flere af husets stolper var blevet udskiftet, så huset har måske været i brug i længere tid. I forbindelse med prøvegravningen blev et muligt treskibet langhus registreret, hus 24, hvoraf kun et stolpehul blev genfundet ved den egentlige udgravning. Huset er meget smalt, hvilket er et træk der kendetegner husene fra slutningen af yngre romersk jernalder og germansk jernalder (300-600 e.Kr.).

Materialeudvindelse

Flere steder på felt 3 og 4 fremkom store mørke plamager i den gule råjord, kaldet gruber eller grubekomplekser. Særegent for disse gruber var, at de primært var placeret i de områder af felterne, hvor undergrunden bestod af ler fremfor grus eller sand. Ved flere af gruberne blev det bemærket, at der kun var gravet ned i undergrunden til den dybde, hvor undergrunden skiftede fra ler til sand, og ikke dybere. Dette tyder på, at det har været materialet man gravede op, i dette tilfælde ler, hvilket var afgørende for grubernes dybde. Langt de fleste af disse gruber og grubekomplekser tolkes som lertagningsgruber. Leret blev anvendt til lerklining af husenes vægge som tætning mod vind samt til fremstilling af lerkar.

I en af gruberne sås i bunden af anlægget en trappeformet nedgravning. Grubefylden havde i bunden lagdelte striber, der tyder på, at der har stået vand i gruben. Gruben trak desuden hurtigt vand. Denne grube har muligvis været anvendt til rødning af hør eller lignende, men der er endnu ingen naturvidenskabelige resultater,

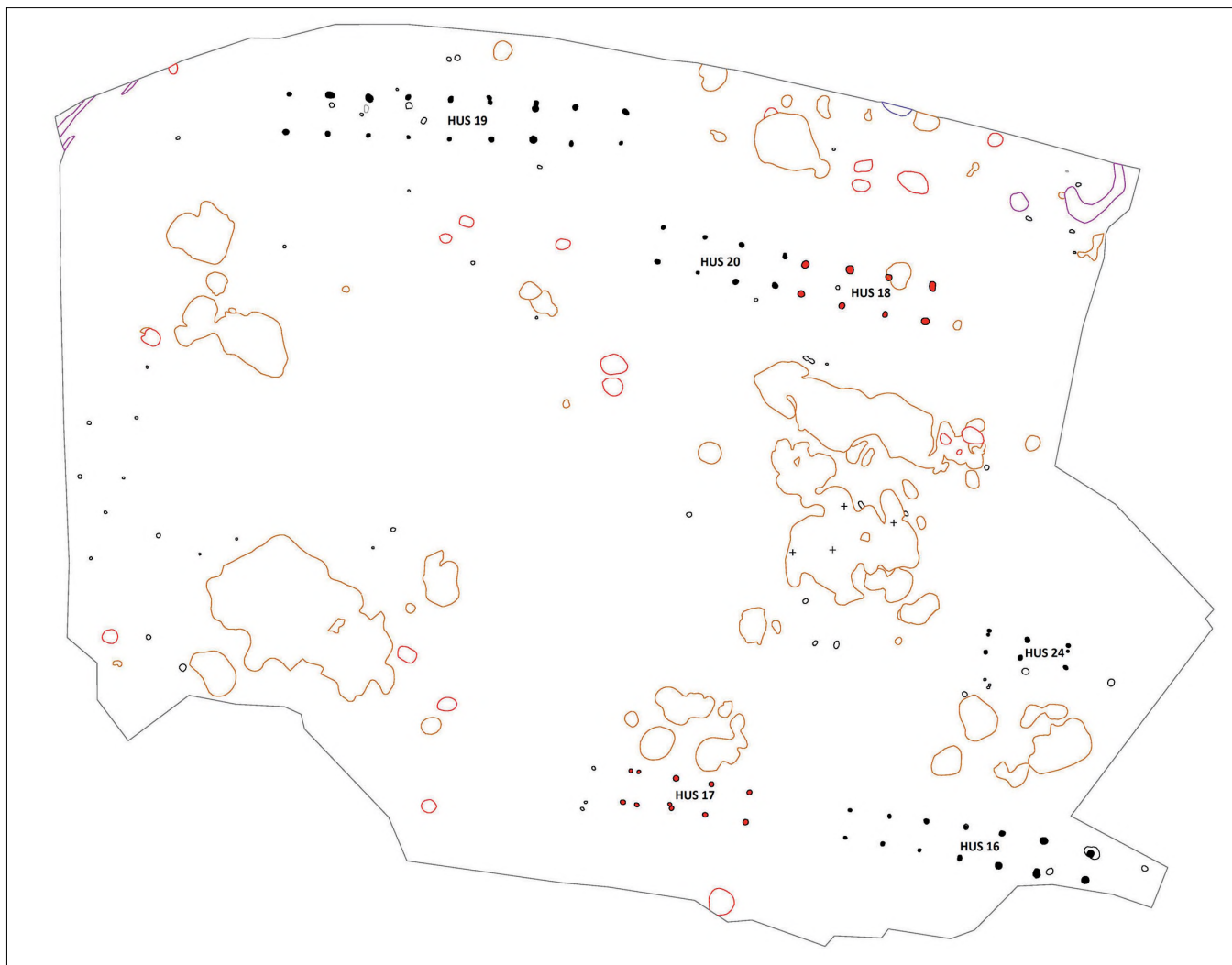

Fig. 10. Oversigtsplan over felt 4 med store grubekomplekser og tydelige huse.

der kan be- eller afkræfte dette. I flere af gruberne blev der fundet keramik, der kan dateres til ældre jernalder ligesom størstedelen af bebyggelsen.

Jernalderens gårde

Udgravningen viste, at området har været beboet helt fra bondestenalderen til og med ældre jernalder. Dette skal næppe tolkes som kontinuerlig bebyggelse i området,

Fig. 11. Grube 657 med markering af den trappe-lignende nedgravning. Foto: Kroppedal Museum.

men snarere som periodisk tilbagevendende bosættelser. De arkæologiske undersøgelser viste, at der i ældre jernalder enten har været en eller to samtidige gårde, der rykker rundt i området i længere tid, eller også har bebyggelsen bestået af flere samtidige gårde, der har ligget der i kortere tid. Størstedelen af husene ligger meget rent, det vil sige uden at de ligger oveni hinanden. Der er derfor kun få huse, der har en indbyrdes klar stratigrafi. Det er næsten som om husene er bygget med hensyntagen til hinanden. Dette kan enten skyldes, at nogle af husene simpelthen har stået samtidigt, eller også har man kunnet se rester efter de ældre hustomter, da man har opført de nye huse. Derfor er der to mulige tolkninger af bebyggelsens udvikling.

Selvom det er umuligt at afgøre, hvor mange gårde der har været på området helt på samme tid, må vi antage, at der har boet så mange mennesker, som området har kunnet brødføde.

Stenalderens bebyggelse

De to toskibede huse fra bondestenalderen ligger begge

på skråninger ned til vådområder. Både søen og åen ses på de ældre historiske kort. I forbindelse med udgravningen Schæfergården 2 (TAK 1577) blev der fundet to toskibede huse, der ligeledes var placeret ned mod et vådområde, Sørup Rende. Husene er ¹⁴C-dateret til omkring 2200 f.Kr., den sidste del af bondestenalderen. I modsætning til jernalderens bebyggelse, synes man ikke at have stræbt efter en højtliggende placering. Man har haft andre præferencer i bondestenalderen i forhold til bosættelsesmønstre. De toskibede huse på Gammeldamsgård 3 og Schæfergården 2 var placeret på mere sandet jord, hvilket måske har været attraktivt, idet de sandede jorde har været lettere at dyrke. Den lavereliggende placering på sandede jorde ned mod vådområder kendes ligeledes fra andre lokaliteter fra bondestenalderen.

Glimt af lokalområdets øvrige arkæologiske fund

Området omkring Gammeldamsgård 3 er rigt på arkæologiske lokaliteter fra næsten alle oldtidens perioder. Bebyggelsen på Gammeldamsgård 3 kan ses i sammenhæng med bebyggelsesaktiviteten på de tilstødende ud-

Fig. 12. Hus 19 på felt fire markeret med landmålerstokke. Foto: Kroppedal Museum.

gravninger (se fig. 13). Lige vest for husene på felt 3 blev der på Frederikssundmotorvejen etape 2 (TAK 1487) fundet et treskibet langhus med fire sæt tagbærende stolper fra slutningen af bronzealderen/førromersk jernalder (800 f.Kr.-100 e.Kr.). Dette hus har sandsynligvis haft en relation til den øvrige bebyggelse på felt 3, hvoraf størstedelen ligeledes dateres til ældre jernalder, heriblandt førromersk jernalder.

Nordvest for bebyggelsen på felt 4 blev der, i forbindelse med udgravningen Schæfergården 2 (TAK 1577), fundet et treskibet langhus (hus 6) med syv sæt tagbærende stolper, typologisk dateret til yngre jernalder (400-500 e.Kr.), samt to grubehuse dateret til vikingetid

(ca. 800-1050 e.Kr.). Denne bebyggelse synes at være væsentlig yngre end bebyggelsen på Gammeldamsgård 3. Længere mod nordvest blev der på Schæfergården 2 fundet to lange treskibede huse med henholdsvis syv og otte sæt tagbærende stolper, der er ¹⁴C-dateret til omkring Kristi fødsel.

Syd for felt 1, på den anden side af Kirkevangen, er der i forbindelse med undersøgelserne Dyvelåsen 2 (TAK 1655) samt Grydeås (TAK 436) blandt andet fundet bebyggelse, der dateres til bronzealder og romersk jernalder, som det også var tilfældet med bebyggelsen på Gammeldamsgård 3 felt 1, hvorfor disse bebyggelser muligvis skal ses i relation til hinanden.

Fig. 13. Ortofoto 2018 over Smørum med markering af Gammeldamsgård og øvrige lokaliteter. 1) Kong Svends Høj, 2) Schæfergården 2, 3) Dyvelåsen 2, 4) Grydeås.

Afrunding

Området i Smørumnedre har været et attraktivt sted at bosætte sig helt tilbage fra bondestenalderen og frem til nu.

På de lave skråninger ned mod søen og åen lå der i bondestenalderen mindst to gårde, der har udnyttet den nære beliggenhed af vandet. Det var nemt at skaffe drik-

kevand nok til dyr og mennesker. Vi kan se, at husenes vægge har været tætnet med tykke lag af lerklining, der har beskyttet mod vind og vejr.

Området bliver igen beboet i ældre jernalder, og nu kan området brødføde flere gårde. Om der har været flere gårde i kortere tid eller færre gårde i længere tid, ved vi endnu ikke. Gårdene blev placeret højere i terrænet, og nærheden til vandet var ikke længere så vigtigt. Jernalderfolket har udnyttet den fede ler til både vægmateriale og til fremstilling af husgeråd, og resterne af deres lertagningsgruber kan endnu ses.

Det helt særlige ved denne arkæologiske undersøgelse er, at vi har haft mulighed for at foretage en boreprøve i søens bundlag. Resultaterne fra pollenserien får vi først senere på året, og vi venter i spænding på at få mere at vide om, hvad der blev dyrket på markerne i bondestenalderen og i ældre jernalder, om der har været skov i nærheden, og hvordan sammensætningen af planter har været gennem tiden. Ny viden venter!

Litteratur

Andersen, N. H., 1999. *Sarup vol. 2. Saruppladsen*.
Boye, L., 2019. *Den typologiske udvikling af østsjællandske huse fra førromersk jernalder til germansk jernalder – et værktøj til udredning af bosættelsesmønstre, bebyggelsesudvikling og ressourceområder*. Ph.d. afhandling fra Københavns Universitet, Det humanistiske Fakultet, SAXO-instituttet.

Ethelberg, P. 2003. Gården og landsbyen i jernalder og vikingetid (500 f.Kr. -1000 e.Kr.) I: P. Ethelberg et al.: *Det Sønderjyske Landbrugs Historie*.

Kastholm, O. T. & P. Ø. Sørensen, 2019. Neolithic and Early Bronze Age two-aisled house sites in the area surrounding Roskilde Fjord. I: L. R. Sparrevojn et al. (eds.): *Houses for the Living. Two-aisled houses from the Neolithic and Early Bronze Age in Denmark*.

Nielsen, P. O., 2019. The development of the two-aisled longhouses in the Neolithic and Early Bronze Age. I: L. R. Sparrevojn et al. (red.): *Houses for the Living. Two-aisled houses from the Neolithic and Early Bronze Age in Denmark*.

Sigurdsson, J., 2017. *TAK 1577 Schæfergården 2*. Upubliceret Arkæologisk Udgravningsrapport.

Sparrevojn, L. R., 2017. *TAK 1655 Dyvelåsen 2*. Upubliceret Arkæologisk Udgravningsrapport.

Watt, M., 1983. A Viking Age Settlement at Runegård (Grødby), Bornholm. An Interim Report of the Investigations 1979-82. *Journal of Danish Archaeology Volume 2 - 1983*.

Smørumnedre i historisk perspektiv

af Inga Nielsen

Ældre stenalder 11.000-6.000 f.Kr.

Værebros Ådal er helt central i Smørumrådets oldtidshistorie. Den var dengang en bred vandrig fjord, der strakte sig fra Roskilde Fjord langt ind i landet vest og nord om Smørum. I løbet af ældre stenalder bosatte folk sig ved de beskyttede kyster, og fjorden med muslinger og fisk og de bagvedliggende skove dannede det nødvendige fødegrundlag. Fund af pilespidser og stenøkser fra ældre stenalder (jægerstenalderen) vidner om, at der allerede på den tid færdedes mennesker i området.

Ældre stenalder. Øverst ses to tværpile fundet på henholdsvis Schæfergårdens og Askebjerggårds jorder. Nederst fra venstre: Kerneøkse fundet ved Snydebro, kerneøkse fundet på Skebjerggårds jord, og spidsvåben fundet ved Smørum Rende. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Yngre stenalder 6.000-1.800 f.Kr.

For ca. 6.000 år siden kom landbruget til Danmark. Det gav udviklingen et skub fremad, idet man nu kunne organisere sig i større samfund. I den forbindelse opstod der behov for at færdes over land, og forskningen viser, at der i yngre stenalder (bondestenalderen) opstod oldtidsveje, og at en af de vigtigste gik fra Roskildeområdet, gennem Smørumområdet og videre til Nordsjælland. Man mener, at datidens bondebefolkning placerede deres gravmæler langs disse for at demonstrere deres magt og betydning. I løbet af få hundrede år anlagde de første bønder et imponerende antal storstensgrave (langdysser, runddysser, jættestuer) med det formål at ære de døde og sikre deres videre færd. Storstensgravene er alle karakteriseret af gravkamre bygget op af store sidesten med én eller flere dæksten over. Der blev sat randsten rundt om, og en høj af jord opført over stedet.

Spor i landskabet, stenalderhøje, og fund af hustomter og redskaber vidner om, at der boede mennesker i Smørum på den tid. Der er f.eks. fundet fire stenaldergrave i Kong Svendsområdet, og de nyeste arkæologiske undersøgelser foretaget af Kroppedal Museum i 2018-2019 i forbindelse med udbygningen af Kirkevangen viser, at der har været bebyggelse her i yngre stenalder.

Det mest spektakulære fund fra den tid er 10 store smukt forarbejdede stenøkser fundet i Sørup Rende i 2001 og 2002.¹

Langdyssegård, der i 1960'erne blev udstykket til parcelhusbyggeri, har navn efter, at der på dens grund lidt nord for Smørumnedre Landsby lå en langdysse. Ifølge Nationalmuseets sognebeskrivelse fra 1889 var den 30

*Yngre stenalder. Øverst fra venstre: En segl fra Boesagergård, en skafttungepil fra Smørumvang, tyndnakket økse fra Boesagergård og spidsnakket økse fra Schæfergården. Ned-
 erst fra venstre: Dolk, trekantet fladnakket pil med dyb ind-
 skæring fra Smørumvang, tyknakket økse med hulslebet æg
 fra Brændemosen og en tyknakket økse fra Brændemosen.*

Foto: Fredi Paludan Bentsen.

meter lang og mere end 7 meter bred og rummede rester af to gravkamre. Den blev sløjfet i 1930'erne, og de sidste ejere af gården husker, at det var irriterende at køre over den stenede forhøjning med traktoren. Det fortælles desuden, at man i 1903, da huset Dyssegrund, Rendebæksvej 29 (se side 73) skulle bygges, hentede sten til grunden fra langdyssen.

Bauehøj, der ligger lige øst for Smørumovre, er også en

stenalderhøj. Hvis man går op på højen, ser man tydeligt etstensat gravkammer, da dækstenen mangler. Lokalt fortælles det, at man tog sten til grundmuren til Smørumovre Skole fra Bauehøj. Det var Edelgaves godsejer Wilhelm Frederich Tutein, der i sin tid lod skolen bygge.

Bronzealderen 1.800 f.Kr.-500 e.Kr.

Som noget nyt fik man kendskab til bronze, en legering af 90 % kobber og 10 % tin. Af den kunne man både lave stærkere redskaber og våben samt fint dekorerede smykker. Selvom flinten stadig blev flittigt brugt, holdt en ny tid sit indtog.

Arkæologiske undersøgelser i forbindelse med de mange nybyggerier i Smørum tyder på, at der har været et rigt samfund her både i ældre og yngre bronzealder baseret på den fede landbrugsjord på de højtliggende plateauer i området.

Mest iøjnefaldende er de mange bronzealderhøje, der blev opført tæt på oldtidsvejen. Her er den døde gravlagt i en egetræskiste, og højen, der er rejst over vedkommende, er opbygget af græstørv. Fra Smørumovre til Måløv har højene stort set ligget på række med Kong Svends Høj som den største og mest iøjnefaldende. Det ældste hus fundet nær Kong Svends Høj er fra ældre bronzealder netop fra den tid, hvor Kong Svends Høj formentlig er opført. Måske har nogle af de mennesker, der i sin tid boede her, været med til at gravlægge deres høvding i højen. Der er desuden fundet spor af mindst 30 gårde fra yngre bronzealder.

Op mod Kong Svends Høj er der yderligere fundet rester af smeltedigler og forme til støbning af bronze. Det viser, at bronzen er smeltet om og forarbejdet lokalt. Samfundet har haft dygtige håndværkere, hvilket ses af de fine redskaber og smykker, som er fundet i udgravede bronzealderhøje på egnen og ikke mindst af Smørumovrefundet², bestående af 163 hel og halvfærdige bronze-

aldervåben fundet i 1851. De er smukt forarbejdede lagt ud i mosen ved Sørup Rende. Fundet kan være en of-fergave eller genstande, der ikke måtte falde i fjendens hænder.

Ved udgravninger nær Kong Svends Høj blev der fundet en mystisk 90 meter lang række af kogegruber, 30 i alt, der peger op mod højen. Lignende rækker er fundet andre steder i landet, men anvendelsen er ikke klarlagt. Kan beboerne her have deltaget i rituelle handlinger, som har indebåret bespisning af rigtig mange mennesker?

Langt de fleste af datidens mennesker levede slægtled efter slægtled af landbrug, men var vidner til, ofre for eller deltagere i de religiøse ritualer og stridigheder om magt, som de rige bronzealderfund vidner om.

Jernalder og vikingetid 500-1050 e.Kr.

Også i jernalderen og i vikingetiden var egnen beboet og af en vis betydning, og igen gør området ved Kong Svends Høj med den frugtbare jord sig gældende.

Fra jernalderen er der spor af flere gårde nær Kong Svends Høj, hvoraf nogle var velstående og af en anseelig størrelse. Flere af den tids bebyggelser knytter sig muligvis til en sø, der lå ca. der, hvor cykelstien går under Kongeåsen, idet der nord herfor var spor af flere gårde og huse, hvoraf en af gårdene var ret stor bestående af både langhus, grubehuse og andre udhuse. Man mener, at bebyggelserne fra både jernalder og vikingetid strækker sig videre mod øst under Erantishaveområdet, der aldrig er blevet arkæologisk undersøgt.

Fra Kong Svendsområdet hører en gravplads til de mere spændende fund fra ældre jernalder, og et af de fineste er en smuk halsring fundet på Schæfergårdens mark i 1952 (se side 44). At eje en så smukt forarbejdet halsring har ikke været enhver beskåret.

Rester af grubehuse fundet nær Smørum Kirke samt en nærliggende større gravplads (120 jordfæste- og brand-

grave), som er blevet brugt både sidst i jernalderen og i ældre vikingetid, fortæller også om livet på den tid. Gravpladsen rummede foruden almindelige grave flere rige grave. Måske har de bautasten³, man fandt i 2016, dannet en grænse mellem de levende i landsbyen beliggende tæt på eller under det nuværende Smørumovre og de døde på gravpladsen i Smørumnedre. Vi ved det ikke. Den rige kvindegrov, hvor man bl.a. fandt det dragtspænde, som blev forlæg for ”Smørumsmykket”, tyder på et betydeligt samfund, der formentlig via sejl-lads på Værebros Ådal har haft forbindelse til vigtige vikingebebyggelser i Roskilde/Lejreområdet og andre steder i landet.

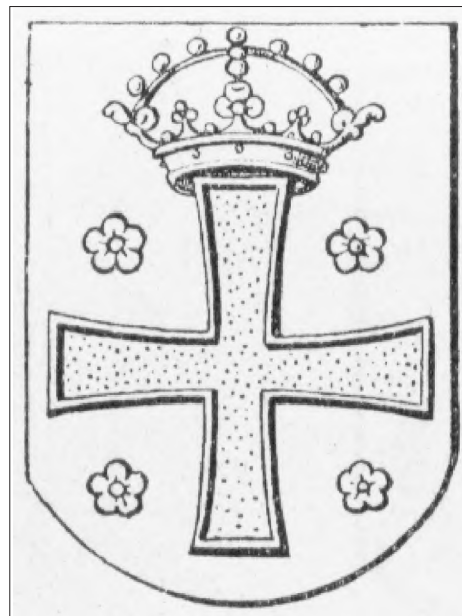
Smørumsmykket er en kopi af et bronzesmykke fra vikingegravpladsen Rytterkær. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

I oldtiden var bebyggelserne ikke faste. Når jorden var udpint i et område, flyttede man sin gård til et nyt sted, hvor man ryddede et område ved afbrænding, så asken kunne gøde jorden. I løbet af vikingetiden blev landsbyernes beliggenhed imidlertid fast, og det er på den tid, at Smørumnedre og de øvrige landsbyer i området får deres nuværende placering.

Den første skriftlige beretning om Smørumnedre findes i "Lund Domkirkes Gavebog" fra 1085. Domkirken var under opførelse, og i gavebogen anføres det, at Knud den Hellige gav to bol hertil fra Smørhem Minor (Smørumnedre). Rita Holm⁴, tidligere redaktør af Årsskriftet, benævner derfor dokumentet som Smørumnedres dåbsattest. Smørumnedre er desuden omtalt i Kong Valdemars Jordebog fra 1231.

Kristendommen vinder indpas

I løbet af den sidste del af vikingetiden blev Smørum som det øvrige land kristnet, og man ønskede derfor at få det tidligere gudehov udskiftet med en kirke, hvilket ikke kom til at foregå uden besvær. Sagnet fortæller: "Man begyndte at opføre Kirken på Bakkeåsen Tjørnhøj, nær Vejen mellem Smørum og Hove. Men hvad Bygmestrene opførte om Dagen, nedrev Troidene om Natten. Man opgav saa Byggeriet paa Tjørnhøj og opførte Kirken, hvor den nu ligger, synlig for hele Sognet". J.P. Jørgensen fortsætter i bogen "Historiske optegnelser om Ledøje og Smørum Sogne" fra 1925: "Rigtigheden af Sagnet Beretning bestyrkes af den Kendsgerning, at der på Tjørnhøj omtrent 1825 blev optaget en Mængde store Kampesten, der var anbragt, som om de var fundament til en større Bygning". Man regner med, at den ældste, romanske del af Smørum Kirke er opført omkring 1170, og måske er en trækirke gået forud for denne.

Smørum Herreds våbenskjold. Foto: Fra internettet.

Smørum Herred

Da kongen formodentligt i 1000-tallet lod landet inddele i herreder, fik området herfra og mod sydøst til Køge Bugt navnet Smørum Herred. En betegnelse, der tyder på, at Smørum var et betydeligt sted, hvilket formentlig skyldes de før nævnte vigtige transportforbindelser via Værebros Ådal.

Herredet var oprindeligt en retskreds, hvor stridigheder blev afgjort på herredstinget med en herredsfoged som dommer, senere blev det også et forvaltningsområde. Man formoder, at Bakkeåsen, Smalleteing, der ligger på Hove Bymark, var Smørum Herreds oldgamle tingsted. I den nordvestre del af Smørumovre Bymark ligger to bakkeåse, Gudeholm og Hovholm. I dag ligger de som højdedrag i den tørlagte fjordbund. De vidner via deres stednavne dels om, at vandstanden tidligere var højere

end i dag, og dels om en tro, hvor man før kristendommens indførelse ofrede til guderne, måske de gamle aser, tæt på herredets tingsted.

Svenskekrigene

Aldrig har Ledøje-Smørumområdet været så forarmet og plaget af plyndringer, sult og vold som under Carl-Gustavkrigene i 1657-60. Ingen krigsherre kunne på den tid skaffe tilstrækkelige forsyninger til sin egen hær. Krig var derfor baseret på, at soldaterne selv skulle skaffe sig husly, føde og materiel via den lokale befolkning, hvilket uundgåeligt medførte plyndringer.

J.P. Jørgensen skriver: "En dag i Høsten (*red. 1658*) blev Folk i Smørum og Ledøje Sogne opskræmte ved, at Flokke af raa Krigere trængte ind i Byerne, udplyndrede Gaardene og bortjog Beboerne, der for at bjerge Livet maatte søge Tilflugt i Moser og Krat". Han fortsætter: "Sognefoged Niels Hansen, der havde boet i Byen i 16 Aar på en af de bedste Gaarde (Storgaarden), var en anset og velstaaende Mand. Men da han gjorde Indsigelser mod Krigernes Adfærd blev han og hans Hustru mishandlet, alle deres Ejendele dem frarøvet, og Gaarden nedbrudt. Han flygtede fra Byen, og fik senere bevilling som Betler".

Ingen landsby eller familie i vores område gik ram forbi, og der gik flere år, inden gårdene var genopbygget, kvæg- og hestebestanden genoprettet og markerne i fuld drift. Det formodes, at det gik særlig hårdt ud over Smørumnedre, fordi et svensk stabskvarter var placeret her.

J.P. Jørgensen beretter: "I Smørumnedre ranede de rovgribske Krigere saa meget af Høsten, at Bønderne næppe beholdt tilbage, hvad de behøvede til Livets Ophold; og da al Sæderug var bortført, blev der i 1659 ikke avlet Rug på Byens Marker". Svenskerne huserede så slemt, at Smørumbønderne tog sagen i egen hånd. Formentlig i år 1658 angreb de Skebjerggård i Smørumnedre, hvor

svenskerne havde indkvarteret sig. De dræbte ti fjendtlige soldater og begravede dem på Ornehede. Da "De svenske Grave" blev fundet i 1912, rejste man, efter at Nationalmuseet havde beset de grumme fund, Svenskestenen til minde om det skete. De voldsomme begivenheder mindes ved den årligt tilbagevendende folkelige begivenhed, Svenske Slaget.

Lige øst for Smørumovre ligger Baunehøj, og lige syd for Smørumnedre landsby lå en nu sløjfet gravhøj, som også blev kaldt Baunehøj. I Hove blev den nu sløjfede Brandhøj kaldt Baunehøj. Disse baunehøje er formentlig blevet brugt til at tænde baun (bål) på. Et signalsystem som man brugte for hurtigt at give besked om, at der var fare på færde, eller at man skulle samles i landsbyen til en vigtig besked. Signalering via baun er blevet brugt her på egnen f.eks. under svenskekrigene.

Bøndernes forhold

I de urolige tider i anden halvdel af 1200-tallet forpligtede danske godsejere sig til at beskytte de bønder, der dyrkede den jord, som tilhørte dem. Til gengæld blev bønderne pålagt afgifter til godsejerne i form af penge eller naturalier.

Bønderne blev fæstebønder, og de kunne fra det 14.-15. århundrede foruden afgifter også blive pålagt hoveriarbejde. Det betød, at de skulle arbejde på godsejerens jord uden løn, og at de samtidig fik mindre tid til at dyrke deres egen jord. Frem til ca. 1550 var hoveriarbejdet ret begrænset. Efter reformationen, hvor kirkens jord kom på andre hænder, fik godserne større jordtilliggender. Da kornpriserne i starten af 1700-tallet begyndte at stige, ønskede mange at få del i fortjenesten og intensiverede derfor driften med større behov for arbejdskraft til følge, og hermed greb hoveriet om sig. Da landboreformerne fra sidst i 1700-tallet begyndte at slå igennem, og bønderne blev selvejere, forsvandt hoveriet efterhånden helt.

Henrich Bielcke lod Edelgave opføre ca. 1666. Kongeskoven, der lå på Smørumnedre Mark, led hårdt under svenskernes belejring, og da Bielcke havde hentet det tømmer, som han skulle bruge til opførelsen af Edelgave, var der ikke meget tilbage af skoven. Foto: Lokalarkivet.

Bønderne i Smørumnedre må formodes af have været fæstere fra sidste halvdel af 1200-tallet, til de kunne købe deres gårde fri i løbet af 1800-tallet. I hele middelalderen hørte alle gårde i Smørumnedre under Kronen, dvs. kongen. Efter reformationen var 13 af Smørumnedres gårde stadig krongods, mens den sidste hørte under Måløv Kirke.

Henrich Bielcke (1615-1683), der som dansk søkriger havde kæmpet med hæder i svenskekrigene, modtog af kongen som gave for sin indsats bl.a. landsbyen Rompes jorder, som lå øde hen efter krigen. Han opførte Edelgave med dens nuværende placering. Han var interesse-

ret i at udvide sine jordtilliggender. J.P. Jørgensen skriver: "Den 11. August 1667 fik han ved Mageskifte med Kongen udlagt 11 gårde i Smørumnedre og..... Den 11. juni 1671 købte han af Hans von Meckel Storgården (*red. Ryttergården*) i Smørumnedre". Efterhånden kom alle gårdene i Smørumnedre til at høre under Edelgave. Egnens bønder blev dermed fæstere under Edelgave, og det var her, de gik på hoveri.

Man var som i alle andre landsbyer stort set selvforsynende, og alle var en del af landsbyfællesskabet. Jorden var opdelt i tre vanger: Kirke Vangen, Skov Vangen og Nørre Vangen. Man avlede henholdsvis byg og rug i de

Øverst ses Smørumnedre husmænds byhorn bl.a. med årstallet 1850, og nederst Smørumnedres (gårdmænds?) byhorn med bl.a. årstallet 1868. De er begge rige på inskriptioner. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

to af vangene, mens den tredje lå brak. Året efter skiftede afgrøderne plads og så fremdeles for at undgå at udpine jorden. Vangene var derudover opdelt i mindre åse, hvor hver gård havde sin ager, gerne i lange strimler. Når stridigheder skulle afgøres, bøder idømmes eller beslutninger tages, indkaldte oldermænd til bystævne ved at blæse i byhornet. At alt skulle afgøres i fællesskab gik ud over effektiviteten i landbruget, og fremsynede godsejere med Struensee i spidsen indså efterhånden, at udbyttet af dansk landbrug med trevangsbrug og fællesdrift var alt for ringe. Da landbruget samtidig var landets vigtigste indtægtskilde, var en ændring nødvendig. Det førte til Landboreformerne med bl.a. udskiftning af jorden til følge, så hver enkelt gård fik sin jord samlet, og at dyrkningsfællesskabet blev ophævet. Smørumnedre blev udskiftet i 1780.

Udskiftningen betød en hel ny opdeling af jorden, og der var derfor behov for "udskiftningsskel" mellem gårdenes jorder. En kongelig forordning af 1781 påbød Kronens fæstebønder at opføre stengærder i stedet for de oprindelige risgærder mellem deres jordtilliggende, hvis der da var tilstrækkeligt med sten i området. Formålet var at hindre, at der opstod mangel på brændsel. Måske er det baggrunden for, at Edelgave lod opføre en række sten- og jorddiger mellem de nye marker i deres tilhørende landsbyer. I Smørumovre er mange af udskiftningsskellene bevaret og fremstår markante i landskabet, mens der er meget lidt tilbage af disse i Smørumnedre. F.eks. blev der anlagt et sten- og jorddige mellem Langmosegård og Langdyssegård fra landsbyen op til Langmosen. Kun en lille rest af gærdet er tilbage i selve Smørumnedre landsby (se side 69). Også mellem Schæfergårdens og Alpegårdens jorder blev der anlagt et sten- og jordgærde, hvoraf der endnu er nogle rester tilbage nordvest for Kong Svends Høj og i bebyggelsen på Kongebakken. I dag er de gamle sten- og jordgærder omfattet af naturbeskyttelsesloven og dermed sikret mod yderligere nedrivning. Siden middelalderen har antallet af bebyggelser i området været stigende. I 1682 var der 14 gårde, et hus med jord og ni huse uden jord i Smørumnedre. På Tørvesletten, der i middelalderen lå hen som overdrev, blev der i forbindelse med udskiftningen oprettet nye landbrug. Andre gårde opstod i 1800-tallet ved opdeling af de eksisterende gårde. Askebjerggård blev f.eks. udskilt fra Langmosegård. Mens der blev oprettet forholdsvis få gårde, var stigningen i antallet af huse og husmandsteder på den tid større på grund af befolkningstilvæksten sidst i århundredet. Endelig blev der fra 1919 og frem oprettet en del statshusmandsbrug f.eks. på Skebjergvej og Tørveslettevej.

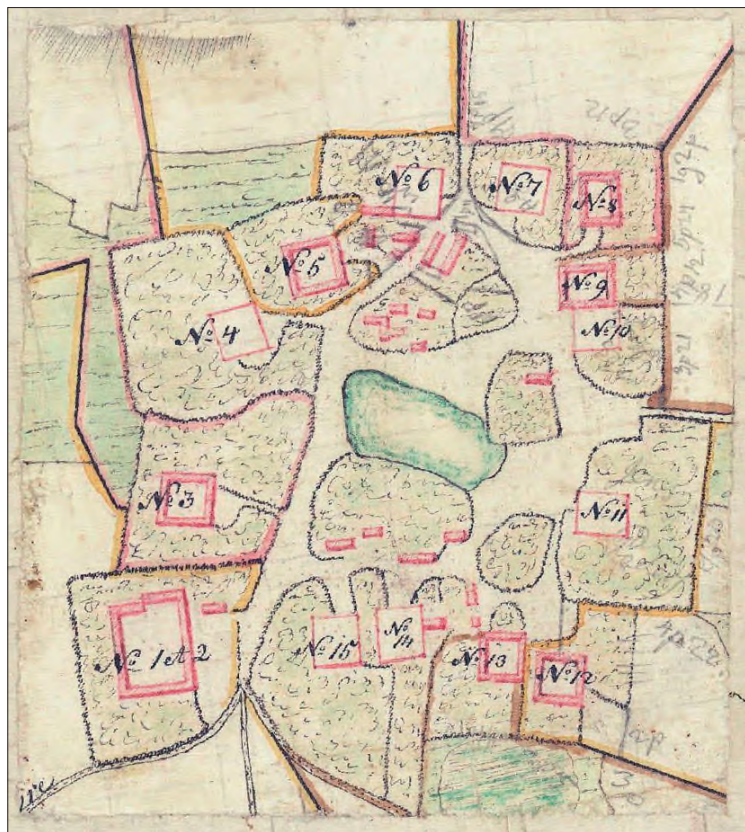
Her ses de tre vange: Nørre Vangen, Skov Vangen og Kirke Vangen, som igen er delt op i agre. Længst mod øst ligger Torre Sletten (red. Tørvesletten), som for udskiftningen var alminding, dvs. fælles græsningsareal for flere landsbyer. På Skovsletten lå Kongeskoven. I middelalderen satte kongen, heraf navnet, grænser for bøndernes udnyttelse af skoven. I Store Mose skar man tørø. Vejforløbet i selve Smørumnedre Landsby er stort set det samme som i dag. Bemærk flere nu sløjfede gravhøje, f. eks. Baunehøj lige syd for byen samt Kylling Høj, Krogs Høj og Bals Høj. Kort: Lokalarkivet.

Smørumnedre 1780

Smørumnedre var en typisk forteby, hvor gårdene lå samlet omkring et åbent fælles areal, kaldet forten. Her lå gadekæret og før udskiftningen formentlig også bystævnet.

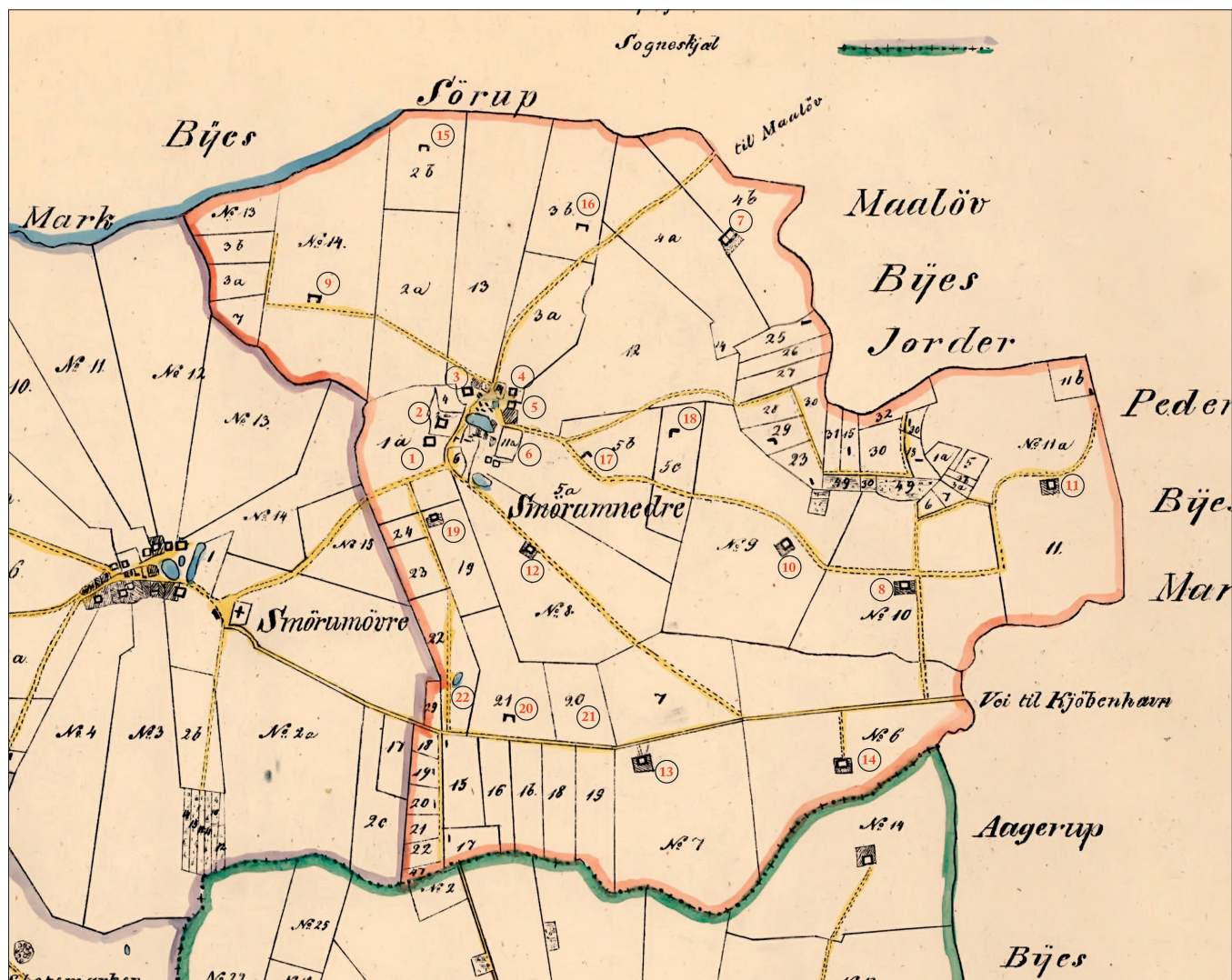
Gårdene lå på hver sin indhegnede grund, toften. Den var bondens egen, og her havde man f.eks. frugttræer, humlehave og kålgård. I dag er de fleste tofter og størstedelen af forten i Smørumnedre bebygget. Kun foran Ryttergården ses den gamle tofte stadig.

Ryttergården blev oprindeligt kaldt Storgården, fordi den var ca. dobbelt så stor som de andre gårde. Sidst i 1700-tallet opstod der stridigheder mellem godsejeren på Edelgave og Storgårdens fæster. Fæsteren lagde sag an mod godsejeren og vandt, og han fik lov til at købe sin gård fri i 1797. Godsejeren så sig imidlertid vred på fæsteren, så han fik kun lov til at frikøbe ca. halvdelen af jorden, matr.nr. 1a. Resten, som omfattede matr.nr. 19, 20, 21, 22 og 23, fik han ikke lov til at beholde.

- 1 og 2. Ryttergården (Storgården) – matr.nr. 1a.
3. Gammeldamsgård – matr.nr. 2a.
4. Tvillingegårdene (udflyttet)
Vestre Tvillingegård matr.nr. 4.a.
Østre Tvillingegård – matr.nr. 4.b.
5. Toftekærgård – matr.nr. 13.
6. Langbjerggård (udflyttet) – matr.nr. 10.
7. Schæfergården (udflyttet) – matr.nr. 14a
og lagt sammen med matr.nr. 13a.
8. Langmosegård – matr.nr. 3a.
9. Langdyssegård – matr.nr. 12a.
10. Bosagergård (udflyttet) – matr.nr. 9a.
11. Tørvesletten (udflyttet) – matr.nr. 11a.
12. Kildebakkegård – matr.nr. 5a.
13. Stangkærgård (udflyttet) – matr. nr. 8.
14. Ormegård (udflyttet) – matr.nr. 7a.
15. Skebjerggård (udflyttet) – matr.nr. 6a.

Udsnit fra 1780 indsat i det originale udskiftningskort fra 1808, udarbejdet af Carsten Ehlers. Kort & Matrikelstyrelsen.

Smørumnedre 1850. Der var seks gårde tilbage efter udskiftningen: Ryttergården nr. 1, Gammeldamsgården nr. 2, Toftekærgård nr. 3, Langmosegård nr. 4, Langdyssegård nr. 5, Kildebakkegård nr. 6.

Udflyttede gårde efter udskiftningen: Østre og Vestre Tvillingegård nr. 7, Langbjerggård nr. 8, Schæfergården nr. 9, Boesagergård nr. 10, Tørvesletten nr. 11, Stangkærgård nr. 12, Ormegård nr. 13, Skebjerggård nr. 14.

Andre gårde: Alpegården nr. 15, Askebjerggård nr. 16, Dyreholm nr. 17, Hesselbjerggård nr. 18, Gård på Råbrovej nr. 19, Kærhavegård nr. 20, Egelund nr. 21, Vindmøllegården/Barfreds gård nr. 22. Kort: Det Kgl. Bibliotek.

De udflyttede gårde

Tvillingegårdene lå oprindeligt mellem Gammeldamsgård og Toftekærgård. Den fælles gårdsplads lå, hvor villaen Toftehøj blev bygget omkring år 1900. Tvillingegårdene blev begge flyttet til Smørumvang for enden af Tvillingevej. Vestre Tvillingegård blev revet ned formentlig i 1970'erne, og af Østre Tvillingegård, Kløvervej 8C, står kun stuehuset tilbage.

Langbjerggård blev flyttet til Tørvesletten og i 1930'erne udstykket af Statens Jordlovsudvalg. Flere ejendomme på Tørveslettevej er udstykket herfra. Den tilbageværende del af gården har adressen Tørveslettevej nr. 9a.

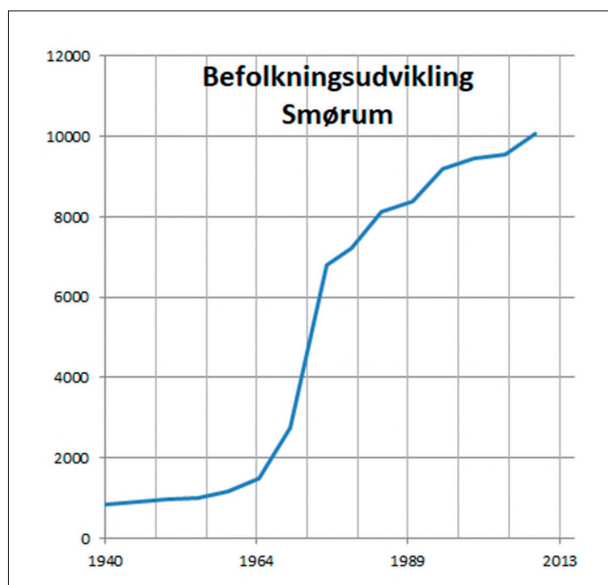
Schæfergården lå, hvor Smørumnedrevej 28, 30 samt Rendebæksvej 46 ligger, og hvor Rendebæksvej 44 tidligere lå. Den har nu adressen Kong Svends Vej 65.

Boesagergård lå ved siden af Langdyssegård ud mod Rendebæksvej. Den har nu adressen Smørum Parkvej 2.

Gården **Tørvesletten** lå mellem Boesagergård og Kildebakkegård ud mod Rendebæksvej, hvor bebyggelsen Rendevænget ligger. Den ligger nu på Tørveslettevej 14. **Stangkærgård** lå ud til Rendebæksvej mod syd i byen. Efter udskiftningen kom den til at ligge ca., hvor vandværket ved Flodvej i dag ligger. Stangkærgård blev revet ned i 1960'erne for at give plads til byggerierne i Stangkærområdet.

Ormegård, nu Ormehøjgård, lå ud til Rendebæksvej omtrent hvor Rendebæksvej 4, 6, 8, og 10 ligger. Den har nu adressen Skebjergvej 46 og er indrettet til golfcenter.

Skebjerggård lå omtrent, hvor Flodvej 1-11 og Smørumnedrevej 2 ligger. En del af det nuværende hus på Smørumnedrevej 2 er bygget oven på resterne af det gamle stuehus. Den har nu adressen Skebjergvej 48.

Befolkningsudviklingen i Smørum 1945–2010

Befolkningstallet er svagt stigende frem til 1964, hvorefter det vokser eksplosivt på grund af de store parcelhusudstyknings i Smørumnedreområdet. Den voldsomme tilvækst fra 1965–1980 var en enorm udfordring for sogneråd/byråd, skoler og diverse børneinstitutioner. Det var svært at følge med. Alligevel blev det en tid, hvor de unge tilflyttere stod bag rigtig mange nye, spændende tiltag f.eks. inden for idræts- og foreningslivet.

Grafen dækker over det samlede befolkningstal for Smørumovre og Smørumnedre. Smørumovre har i hele perioden haft et nogenlunde stabilt befolkningstal på få hundrede personer. Det er dermed udviklingen i Smørumnedre, der giver det store udsving.

1800-tallet

I 1800-tallet var landbruget stadig langt det vigtigste erhverv i Smørumnedre. Bønderne oplevede som alle andre, at kornpriserne faldt omkring 1870'erne, idet kornet kunne produceres billigere på f.eks. USA's nyopdyrkede prærier. Det medførte, at landbruget blev

omlagt til kød- og mælkeproduktion, hvilket gav nye muligheder for eksport af landbrugsvarer til f.eks. England. I den forbindelse fik Andelsbevægelsen en enorm betydning, især for kvaliteten af de producerede varer. Denne udvikling var bønderne i Smørumnedre en del af, og gennem mange år leverede de fleste mælk

*Rester af sten- og jordgærdet mellem Alpegårdens og Schæfergårdens jorder. Skellet går helt ned til jernbanen.
Foto: Fredi Paludan Bentsen.*

til mejeriet i Måløv, der nu er ombygget til bibliotek. Jordfordelingen i forbindelse med Landboreformerne blev grundlaget for en forholdsvis velstående dansk bondestand, der med tiden var i stand til at konsolidere sig økonomisk. Samtidig fik højskolebevægelsen en enorm betydning oplysningsmæssigt og kulturelt. Efterhånden steg antallet af husmænd og landarbejdere betydeligt. Der blev stor forskel på godsejere og bønder, der udbød arbejde, og tyende, daglejere og husmænd, der var arbejdstagere. Disse grupper levede et ret fattigt liv med store børneflokk, dårlige beboelser og lav løn. Forhold der efterhånden blev rettet op på med sociallovene fra begyndelsen af 1900-tallet og loven om statshusmandsbrug fra 1919. Jens Smørum født og opvokset under meget beskedne forhold i Smørumnedre spillede i den forbindelse en vigtig rolle. Hans hjerte bankede for småkårsfolk. Han startede tyendeforeninger på egnen og var i mange år formand for husmandsforeningen. Senere var han som politiker og minister med til at forbedre vilkårene for de svageste på landet.

Smørumnedre fik gennem mange år glæde af en beliggenhed tæt ved hovedstaden med mulighed for forskellige ekstrafortjenester. Da der var mangel på træ, var man fra gammel tid helt afhængig af tørv til opvarmning. I forbindelse med udskiftningen var det derfor vigtigt, at hver gård foruden en eng til græsning også fik et område med tørveskær. I 1800-tallet og frem til 1950'erne blev der f.eks. produceret tørv i Stormosen. Nogle tørv blev brugt lokalt, mens andre blev solgt på Kultorvet i København.

Fra 1920'erne til 1950'erne blev der etableret mange gartnerier i Smørum. De leverede grøntsager til den stigende befolkning i København. Det var en lukrativ forretning, indtil produktionen fra 1970'erne og 1980'erne stort set blev udkonkurreret af billige grøntsager fra Sydeuropa.

Desuden havde mange i Smørumnedre i en årrække en

bibeskæftigelse i form af dyrkning af frugt, grøntsager eller blomster. Salget gav et velkomment tilskud til familiens indtjening.

Besættelsen 1940-1945

Besættelsesårene var som alle andre steder i landet år med knaphed og stor usikkerhed, men også en tid med aktiv modstand. Såvel i Smørumnedre som i Ledøje hjalp de lokale både jøder på flugt og politifolk, der måtte gå under jorden. Desuden hjalp man med at opbevare våben, der skulle fordeles til andre modstandsfolk. Ove Riis-Nielsen skriver i bogen "Fra fæstebonde til selveje": "Under krigen 1940-1945 nedkastede englænderne våben til modstandsbevægelsen. Her i sognet skete det ved Hove Mølle og på Edelgaves jord ved Flintebjergskoven. Smørummere var også med ved sabotage mod godssporret på Måløv jernbanestation, hvorfra tyskerne modtog materiel og brændstof til Værløse flyveplads. Under hele krigen holdt man et vågent øje med alt, hvad der skete på flyvepladsen, og beboerne var en uvurderlig hjælp under våbentransporterne. Vi vidste vi kunne stole på dem". Ove Riis-Nielsen deltog selv aktivt i modstandsbevægelsen (*se side 56*).

Den nyeste udvikling

På grund af mekaniseringen i landbruget faldt antallet af beskæftigede i erhvervet støt fra 1960'erne og frem. Husdyrholdet er stort set afviklet her på egnen, og de landmænd, der er tilbage, driver deres ejendomme som fritidsbrug, og ellers dyrkes den tilbageværende landbrugsjord af nogle få landmænd, som enten ejer eller forpagter meget store arealer til især korn- eller rapsproduktion.

Fra 1963 blev industrien det største erhverv i Danmark, og de mange nye beboere i Smørumnedre har i snart mange år været beskæftiget i helt andre brancher. En forholdsvis stor del arbejder enten i Ballerup, der har

rigtig mange erhvervsvirksomheder, eller på de to store nærtliggende virksomheder, Novo i Måløv og Oticon i Smørum.

I 1960'erne stod det helt klart for sogneråds- og byråds-medlemmerne i den tidligere Ledøje-Smørum Kommune, at en betragtelig stigning i befolkningstallet var bydende nødvendig for at sikre kommunens selvstændighed i forbindelse med kommende kommunesammenlægninger. Landsbyernes selvbevidste og selvstændige venstrebønder ønskede under ingen omstændigheder at blive sammenlagt med den socialdemokratiske nabokommune, Ballerup. Det lykkedes med nød og næppe og efter en "Frihedskamp" og lidt held at forblive en selvstændig kommune i 1973, men ikke i 2007. Fra politisk side blev der med daværende borgmester Jens Jørgen Nygaard i spidsen kæmpet bravt for fortsat selvstændighed. Ledøje-Smørum Kommune kunne imidlertid ikke opfylde de krav, der blev stillet fra regeringens side, og som følge heraf blev der udskrevet en folkeafstemning, hvor borgerne valgte en sammenlægning med Stenløse og Ølstykke kommuner i stedet for at blive indlemmet i Ballerup Kommune.

For de folkevalgte var det i 1950'erne og 1960'erne naturligt at forestille sig, at udbygningen skulle foregå i Ledøje, som var kommunens største landsby, men sådan kom det ikke til at gå på grund af Fingerplanen for Københavns udvikling fra 1947. Den tilsiger, at byudviklingen skal foregå langs fem transportområder ind mod København, og at der mellem disse skal være adgang til grønne områder. Da Ledøje udgør en del af det rekreative område, som Vestskoven indgår i, blev det i Smørumnedre tæt på Frederikssundkorridoren, at kommunens største byudviklingsområde blev etableret.

Den lille og åbne Smørumnedre landsby fra 1950'erne er nu en forstad til København, og forandret næsten til ukendelighed. Det meste af jorden tilhørende de gamle

gårde er blevet til nye, store parcelhuskvarterer, og kun i selve landsbyen ses nogle få træk fra det gamle landsby-miljø i form af gadekæret, få gamle huse og de oprindelige vejforløb i form af Smørumnedrevej og Rendebæksvej. 6.000 års landbrugsdrift på landsbyens frugtbare højtliggende arealer er slut. Underligt at tænke på!

Noter

- 1) Årsskrift 2002, side 4. "Maglehøj Vange" af Ditlev L. Mahler.
- 2) Årsskrift 2006, side 18. "Smørumovrefundet og Frederik 7. oldtidssamling på Jægerspris Slot" af Bente og Jens Henrik Jønsson.
- 3) Årsskrift 2017, side 4. "Vikingetidens gravplads bliver synlig" af Jens Henrik Jønsson.
- 4) Årsskrift 1997, side 27. "Smørumnedre år 1085" af Rita Holm.

Litteratur

Rolf Kjær-Hansen:

Årsskrift 2013, side 4. "Nye brikker til historien om Svenskestenen".

Rita Holm:

Årsskrift 1996, side 29. "Svenskestenen".

J.P. Jørgensen:

"Historiske optegnelser om Ledøje-Smørum Sogne".

N.O. Riis-Nielsen:

"Fra fæstebonde til selveje" 1991.

Særnummer 5. maj 1985:

Udgivet af Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv i anledning af 40 års dagen Danmarks befrielse.

Gammelt og nyt mødes. I forgrunden ses to bautasten fra vikingetiden og i baggrunden nyopførte store parcelhuse på Grydeåsen. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Bæredygtigt grønt byggeri med solceller og regnvandsanlæg på Kongeskrænten. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Rådhuslunden består af lejligheder opført dels ved Ledøje-Smørum kommunes tidligere rådhus og dels i den tilbageværende del af det ombyggede rådhus. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

I de ældste parcelhuskvarterer, f.eks. Stangkærområdet, gør en ny tendens sig gældende. Nye købere river det gamle hus ned og bygger et nyt i stedet. På den måde opnås en kombination af en stor, attraktiv grund med et moderne hus, der lever op til de nyeste bygningskrav. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Dagligliv i Smørumnedre ved århundredeskiftet

af Jens Smørum

Jens Smørum (Jens Oluf Laurits Sørensen) blev født og voksede op under små kår i Smørumnedre. Hele livet var han politisk aktiv. Mens han med sin familie boede på husmandsstedet Rolighed i Lille Smørum, blev han valgt ind i sognerådet i Ledøje-Smørum. I 1931 bosatte familien sig i Måløv, og også her kom han i sognerådet. I 1947 blev han udenrigsminister og senere i 1953 landbrugsminister. På opfordring fra Historisk Forening i 1970'erne skrev han denne artikel.

Historisk Forenings bestyrelse har bedt mig fortælle lidt om forholdene i Smørumnedre i tiden omkring århundredeskiftet (red. år 1900), hvilket ønske jeg herved skal forsøge at imødekomme.

Jeg er født i Smørumnedre i 1891 og var således ni år ved århundredeskiftet, og det står ret klart i min erindring, hvordan forholdene dengang var, og hvordan det daglige liv formede sig for beboerne i gårdmands-, håndværks- og arbejderhjemmene.

Jeg vil til indledning fortælle lidt om forholdene i mit barndomshjem. Min far var landpostbud og tjente i min barndomstid 40 kr. om måneden, hvilket svarer til en årsløn på 480 kr. Vi var fire søskende, og fars løn kunne ved anvendelse af stor sparsommelighed skaffe familien det daglige brød, men skulle vi have lidt nyt tøj, var det min mor, der måtte træde til.

Jeg husker fra min tidligste barndom, at mor næsten altid var på arbejde. Om sommeren lugede hun roer, var med til høstarbejde, og fra høst og til henimod jul arbejdede hun ved damptærskværket som båndskærer. Om vinteren, hvor der jo ikke var noget arbejde af den art at få, sled hun ved storvask eller rengøringsarbejde rundt om på byens gårde. Daglønnen var 1 kr. plus kosten for en arbejdsdag på 10-12 timer. Selvom det må tages i be-

Jens Oluf Laurits Sørensen. Maleri signeret A.Sg.57.

Foto: Lokalarkivet.

tragtning, at pengenes købekraft dengang vel var ti gange så stor som i dag, fristede landarbejderne den gang en så slidsom og fattig tilværelse, at nutidsmennesker har vanskeligt ved at forstå det.

Selvom både mand og kone arbejdede 10-12 timer dagligt, måtte børnene ud at arbejde med, når de var syv til otte år. Trods begge forældres slid og nøjsomhed, var det dem ikke muligt at skaffe deres børn en menneskelig tilværelse i deres hjem.

Vi havde dengang ingen skole i Smørumnedre. Børnene blev undervist i Smørumovre Skole, og det betød, at børnene fra de meget afsidesliggende udflyttergårde i Smørumnedre havde ca. tre km til skole. Det kunne om vinteren i dårligt vejr og føre være en temmelig streng tur. Børnene var delt i to klasser, store og lille klasse. I lille klasse gik børnene fra deres 7. til deres 10. år, og i store klasse fra deres 10. til deres 14. år. Om sommeren gik store klasse kun i skole to dage om ugen, men om vinteren i fire dage. For børnene i lille klasse var det omvendt. Denne deling af skoleåret i vinter- og sommerhalvåret var vel nok nærmest begrundet i, at børnene fra alle arbejderhjem i alderen fra 10-14 år var ude at tjene, og skulle de i skole fire dage om ugen, kunne de ikke være til megen nytte i deres tjenestepladser.

Min skildring af landarbejdernes kår ved århundredeskiftet synes vel for nutidens yngre mennesker meget dramatisk, men jeg tror ikke, at jeg har overdrevet.

Her ser I en flok fyre med lidt skæg

Der blev i min barndomstid i Smørumnedre holdt en god gammel skik i hævd. Skolebørnene holdt fastelavnsgilde. Det var en årlig tilbagevendende begivenhed, som vi så hen til med glæde og stor forventning.

Fastelavnssøndag gik vi allesammen rundt til alle de til byen hørende gårde og huse. Uden for dørene sang vi:

”Her ser I en flok fyre med lidt skæg, som gerne vil bede om et par æg, men får vi et par skilling, så lad gå, det kan vi også skrive under på”.

Fastelavnsgildet blev holdt fastelavnsmandag. Vi lejede for et ganske lille beløb en stue i et arbejderhjem og dansede der fra kl. fire om eftermiddagen til kl. fire om morgenen, kun afbrudt af et par måltider, hvor de ældste skolepiger var værtinder. For de penge, vi havde raslet ind, havde vi købt sigtebrød og smør. Det skar og smurte pigerne og lagde de æg på, som vi havde samlet ind. Også et anker øl havde vi anskaffet. Denne fastelavnsgilde var for os børn årets største begivenhed, og det var nok fordi, vi selv administrerede det hele uden indblanding fra de voksnes side. Det var en god gammel skik, der havde været gældende både i min fars og min bedstefars tid, men kun i Smørumnedre. I nabobyerne havde børnene ikke denne store fornøjelse.

Livet på gårdene omkring år 1900

Gårdmandsstanden havde på samme tid relativt gode kår. Der var ret gode priser på landbrugsprodukterne, og skatterne og lønningerne var, sammenlignet med nutiden, meget små. Men selvom der ikke af gårdene blev betalt ret meget i ejendomsskat, var der pålagt dem en lang række offentlige byrder, der blev administreret af sognerådet og pålignet efter ejendommens hartkorn. Det påvilede gårdene at sørge for kørsel af tørv og brænde til skolerne og fattighusene, at sørge for kørsel af læger i sygdomstilfælde til de beboere, der ikke selv var i besiddelse af et hestekøretøj, at sørge for snerydning af byens offentlige veje samt at besørge al kørsel af vejmaterialer til vejenes vedligeholdelse. Smørumnedre Bymark var før udskiftningen delt i tre vange: Kirkevangen syd for byen, Skovvangen øst for og Nørrevangen nord for byen. Der var oprindeligt 13 gårde, der alle lå inde i selve byen, men ved udskiftning-

Jens Smørums barndomshjem på Rendebæksvej. Foto: Lokalarkivet.

gen blev de syv flyttet ud på markerne på de lodder, som de ved lodtrækning efter udskiftningen var kommet i besiddelse af.

Det daglige liv på gårdene formede sig på følgende måde: Arbejdsdagen begyndte ved 04.30 tiden. Karlene besørgede staldtjeneste, dvs. at de rensede stal-

dene, fodrede, vandede og striglede hestene. Pigerne malkede. Kl. 05.30 blev morgenkaffen indtaget, og kl. 06.00 skulle man være parat til at tage i marken. Fra kl. 08.30 til 09.00 spistes der frokost, kl. 12.00 til 12.30 middagsmad og derefter middagsøvn til kl. 13.30. Kl. 16.00 til 16.30 spistes midtften, og kl. 19.00 var der

fyraften. I høsttiden varede arbejdsdagen dog ofte til solnedgang, men så vankede der i reglen også et ekstra måltid mad.

Husbond og madmoder indtog måltiderne sammen med folkene og rangordningen ved spisebordet var følgende: For bordenden sad husbonden og på langbænken sad øverst forkarlen, derefter andenkarlen og den faste husmand, der i reglen arbejdede på den samme gård i mange år, og nederst sad den ukonfirerede tjenestedreng. På bordets modsatte side havde storpigen og lillepigen deres pladser, men de indtog måltiderne stående. I mine første pladser som tjenestedreng, spiste vi alle sammen af det samme fad og drak af det samme ølkrus, men den gamle skik gik af mode omkring århundredeskiftet.

Livet hos håndværkerne omkring år 1900

Håndværkerne havde på denne tid, så vidt jeg kan skønne, ret gode kår. Der var i de fleste landsbyer nogle flere håndværkere end i vor tid. Der var smed, tømrer, skrædder, væver, skomager, træskomager og tækkemand. Lad mig som en kuriositet nævne, at håndværkernes koner dengang, foruden deres eget navn i daglig tale fik tilknyttet mandens erhverv, f.eks. Bodil Skomagere, Stine Smeds, Karen Tømrers og Maren Træskomands. Denne ordning ville koner i vore dage nok ikke være tilfredse med, men den var meget praktisk, for man var aldrig i tvivl om, hvem man talte om. Nu hvor alle kaldes fru, er det vanskeligt, for når der tales om fru Jensen eller om fru Hansen, skal der jo en nærmere forklaring til, for dem er der jo mange af.

Ved udskiftningen blev der, til erstatning for den græsningsret til en af byens overdrev, som håndværkerne fra fællesskabets tid havde haft, udlagt jordlodder med et areal på tre til fem tønder land efter jordens dyrkningsværdi.

I Smørumnedre blev disse håndværkerlodder udlagt på et areal øst for byen, hvor den ryddede Kongeskov havde ligget. Til at begynde med blev jorden drevet fra huse inde i byen, og om sommeren vandrede konerne den lange vej ud til lodderne og malkede koen, men det blev for besværligt i længden, og i min barndom havde alle håndværkerne i Smørumnedre solgt deres jordlodder, og der var bygget og oprettet husmandsbrug på alle fem lodder.

Smørumnedre efter år 1900

I min barndoms- og ungdomstid skete der ikke ret mange forandringer i selve byen, der dengang foruden de seks gårde bestod af 23 huse, hvoraf kun to blev bygget i min ungdomstid. Men på Bymarken, der oprindeligt bestod af 13 gårde, er der i tidernes løb sket mange udstyknings, og der er bygget 28 mindre landejendomme og fire gartnerier. Der er desuden bygget en ny moderne skole, anlagt mange nye veje og bygget ca. 1.800 nye moderne beboelseshuse.

Ja, hermed har jeg forsøgt at give et lille beskedent bidrag til Historisk Forenings arbejde med at samle oplysninger om min barndomsbyes kulturhistorie.

Litteratur

- Jens P. Smørum:* Jens Olaf Laurits Sørensen Smørum. Historisk Forenings Årsskrift 2017.
- Jens Smørum:* Vejen jeg gik og mennesker jeg mødte – en landarbejders erindringer. Nationalmuseet 1961.
- Tage Kaarsted:* De danske ministerier: 1929-1953.
- Tage Kaarsted:* De danske ministerier: 1953-1972.

Herfra min verden går!

interview med John Ludvig Shear Mikkelsen foråret 2019 ved Inga Nielsen

John Mikkelsens mor, Ewa Mikkelsen, overtog i 1959 Schæfergården i Smørumnedre efter sine forældre, Agda Gyrithe Marie og Ludvig Rasmus Jensen kaldet J. Ludvig. John er født den 20. februar 1940, og den 10. august 1941 kom lillebroren Uffe til. Schæfergården ligger på Smørum Mark, og den blev sammen med Smørumnedre landsby rammen om de to drenges opvækst i 1940'erne og i 1950'erne.

John Mikkelsen har boet i Smørumnedre det meste af sit liv. Han og hans hustru Inge blev gift den 3. juni 1967, og i februar 1968 kunne de flytte ind i det hus, de lod bygge på Kong Svends Vej 63. I løbet af de følgende år kom børnene Mads og Anne-Katrine til. John og til dels også Inge har fulgt den fantastiske udvikling i Smørumnedre, fra den var en lille åben landsby bestående af få gårde og huse til den fra 1960'erne og frem har udviklet sig til en forstad til København.

Schæfergården på et postkort fra julen 1937. Det blev sendt til familien på Skebjerggård med følgende vers på bagsiden: "Med Væld af Minder fra svunden Tid, kommer Julen så lys og mild". Foto i familiens eje.

Schæfergården

Schæfergården var oprindeligt en proprietærgård på over 100 tønder land. To gårde, henholdsvis Smørumovre matr. nr. 13 og Smørumnedre matr. nr. 14a, blev i 1811 af godsejeren på Edelgave, Frederich Johan Tutein, slået sammen og flyttet til den nuværende beliggenhed på Smørum Mark. Her oprettede han et schæferi, en gård med fårehold. Den blev passet dels af en husmand, som boede i et mindre hus, der lå ca., hvor Schæfergårdens nuværende østlænge ligger, og dels af en husmand, som boede i Schæferhuset, Rendebæksvej 46, i Smørumnedre. Den tilhørende sø blev brugt til at vaske fårene i. Når man skulle fra Edelgave til Schæfergården, benyttede man en

nu nedlagt vej, der gik fra Smørum Nordre Gade tværs over markerne til Schæfergården. Går man fra Smørum Nordre Gade ad vejen mellem Norskekrogen til højre og Maglehøjgård til venstre, står der til venstre, lige inden man kommer ud til markerne, den ene af de sten, der i sin tid markerede udkørslen til denne vej.

Schæfergården kom i familien Ludvigs eje, da Johns bedstefar, J. Ludvig, købte den i 1908. Han var på det tidspunkt ungkarl, men blev i 1911 gift med Agda Philipsen fra stiftsbyen Viborg. De fik to døtre Eva i 1914 og Fulla i 1916. Efter J. Ludvigs død i 1942, blev gården drevet videre af enken, fru Agda Ludvig. Eva Ludvig og hendes mand, Leo Mikkelsen, forpagtede den efter besæt-

*Agda Gyrithe Marie f.
Philipsen
(24/12 1877–28/9 1959).
Foto i familiens eje.*

*Ludvig Rasmus Jensen,
kaldet J. Ludvig
(28/8 1866–2/11 1942).
Foto i familiens eje.*

telsen, og efter Agdas død i 1959 overtog Eva den. Eva og Leo Mikkelsen drev Schæfergården videre til 1972, hvor den blev solgt, og den gled dermed ud af familiens eje. Den ejes nu af Peder Damgaard fra Knardrup, som driver jorden, mens hans datter og svigersøn med familie bor i stuehuset. Det herskabelige stuehus er i sin tid tegnet af den kendte arkitekt Godtved Tvede for Ellis Tutein på Edelgave. Han lod det opføre i starten af 1900-tallet formentlig som enkesæde for Edelgave.

Nu lejer en række private erhvervsvirksomheder sig ind i udlængerne. I forbindelse med nye byggerier i området er stuehuset, haven og gårdanlægget erklæret bevaringsværdigt.

Livet på Schæfergården på mine bedsteforældres tid

Johns morfar, proprietær J. Ludvig, drev i modsætning til de andre landmænd i Smørum kvægløst landbrug med dyrkning af korn og lucerne. Han var fouragehandler. Alt, hvad han avlede, blev solgt, undtagen det han skulle bruge til sine egne heste, en-to køer, to-tre grise og et stort hønsehold. John fortæller, at morfaren i en del år, når der blev tærsket havre, samlede havreavnerne i sække, som han solgte. En indtægt der kunne dække gårdens forbrug af kunstgødning.

John fortæller: "Min morfar gik meget op i sine oldenborgheste, han holdt hingst og tog på dyrskue med sine dyr og fik mange præmier. Han gik også helt utrolig meget op i køretøjer, som han havde adskillige af. Han var da også den første på egnen, der i 1915 fik bil".

Morfaren var en farverig person, som var socialt indstillet, og som under de hårde år i 1930'erne gjorde meget for at få arbejdsløse beskæftiget i landbruget.

John husker sin mormor, fru Ludvig, som en meget afholdt og fin dame med konto i Illum. "Pigerne, der var ansat på gården, kunne godt lide hende. Der skulle være orden i huset, men hun var ikke pernittingrynet. Mormor

var garanteret den eneste gårdmandskone i Smørum, der gennem alle årene førte et nøjagtigt landbrugsregnskab. Æggene fra gårdens hønsehold blev solgt til Ægge-Otto i Smørumnedre, og også indtægterne herfra indgik i regnskabet. Det var mormors egne penge. Vi havde respekt for mormor. Man talte ikke til hende, uden at man var blevet tiltalt, og så svarede man! Jeg tænker på, hvad mine børnebørn i dag kan finde på at sige". John fortæller videre, at morforældrene sov til middag hver dag, mormor på sofaen i spisestuen og morfar i den bagerste stue, og så skulle der være helt ro i huset. Det gjaldt også børnene. Somme

*Eva og Fulla i kjoler syet af fru Eiberg. Drypper de lidt?
Foto i familiens eje.*

tider fortalte mormoren om gamle dage. Det gjorde f.eks. et stort indtryk på John, at hun fortalte, at J. Ludvigs fæster havde givet udtryk for, at et af de større fremskridt i køkkenet i hendes levetid i 1800-tallet var, at man fik brændekomfur som afløsning for det åbne ildsted. Det gav uanede muligheder, nu kunne man bage kage og noget så skønt som småkager, og jernkomfuret gav desuden varme i køkkenet. Hun omtalte også andelsmejerierne som et stort fremskridt. Hendes slægt kom fra Risbjerggård i Kyndby, en fæstegård under Svanholm. Mormor lod i 1947 et aftægtshus bygge på Kong Svends Vej 59. Adgangen til byggematerialer var lige efter krigen meget begrænset. Derfor var et såkaldt finnehus bygget af træ en god mulighed. Her boede hun til sin død i 1959. Om den tid fortæller John: "Når pigerne Eva og Fulla fyldte år, var der pigefødselsdag på Schæfergården, og så

hændte det, at den jævnaldrende Ove Riis-Nielsen, som var lidt af en spasmager, sneg sig ud på gården, for han ville gerne have lagkage. Han satte sig f.eks. op i et træ og kikkede for at gøre sig bemærket, men pigerne lod som ingenting, og når de så var gået ind for at få chokolade, og hvad de ellers fik, gik min bedstefar ud og hentede ham og sagde: "Kom du bare ned af træet, så går vi to mandfolk ind i køkkenet og får chokolade og lagkage".

Livet på Schæfergården på mine forældres tid

Om gårdens drift fortæller John: "Min far oparbejdede en kvægbesætning af jerseykøer, og vi solgte mælk til mejeriet Enigheden i Måløv. Mælken var den vigtigste indtægtskilde, men vi havde også 4-500 høns. Vi havde ingen grise, så mine forældre købte gerne en gris til slagting hos naboerne. Senere solgte mine forældre besætningen,

*Eva og Leo Mikkelsen med sønnerne John (til venstre) og Uffe (til højre).
Foto i familiens eje.*

og i stedet havde de nogle år op mod tusinde høns. Til sidst lejede de bygningerne ud. De sidste femten år havde mine forældre ikke fast hjælp, idet jeg hjalp til på gården samtidig med, at jeg gik på arbejde. At det kunne lade sig gøre, skyldtes mekaniseringen af landbruget.

I min barndom havde vi kun få karle, som vi til gengæld havde i seks-syv år ad gangen. Et par fætre, som tidligere havde været ansat på en gård i Smørumovre, fortalte, at de en gang blev så vrede over de mange mus, der var i sengehalmen, at de smed den ud på gårdspladsen. Så var det bedre på Schæfergården, hvor sengehalmen var blevet udskiftet med krølulds Madrasser.

Inde i København lå Helmers Fæstekontor, og i mange år fik vi et par folk derfra til at hakke roer, idet min far nogle år avlede sukkerroer, som blev solgt til en sukkerfabrik i Sverige.

Flere år i træk kom der i høstens tid et par unge svenske karle forbi for at høre, om de kunne få arbejde på gården. Det fik de lov til, og de kom igen om efteråret for at hjælpe til med at tage roer op. De kom tre-fire år i træk, for lønnen var noget bedre her end i Sverige”.

John fortsætter: ”En gang om ugen, gerne om onsdagen, fik alle kaffe og kage om aftenen, og de ansatte, der var på gården om søndagen, spiste sammen med familien. De andre dage spiste karlene i borgerstuen”.

”Schæfergårdens jorder gik helt ud til jernbanen”, beretter John, ”og den sidste stærkt skrånende del ned mod jernbanen blev dengang kaldt Stodderkrogen. På mine bedsteforældres tid voksede der stadig lyng her. Min far indhegnede området sammen med fire tønder land eng, og her gik kreaturerne på græs om sommeren. Jorden gik helt ned til Sørup Rende, og her havde vi lagt nogle planker, så man kunne komme over på den anden side af bækken. Mine forældre kom sammen med familien på gården Kildedal, der lå på den anden side af bækken. Her havde man ingen tromle, så den lånte de hos os. Når den skulle

bugseres over på den anden side af Sørup Rende og videre op til gården, foregik det gerne sidst på formiddagen, så der blev en kærkommen anledning til, at man skulle have frokost med gode sild og spejlæg samt øl og snaps”.

John fortæller om sin mor, fru Mikkelsen, at hun var slagfærdig og mere jordnær end mormoren. Hun tog selv del i arbejdet på gården, og hun var god til at lave mad, noget det store folkehold satte pris på. John husker, at der to gange om året sidst i september og sidst i marts skulle være den helt store omgang tøjvask. ”Arbejdet strakte sig over to fulde dage, og de to gange om året kom lærer Støys husbestyrerinde fru Lorentsen og styrede alt i køkkenet, så mor kunne koncentrere sig om storvasken. De dage stod mor op kl. fire om morgenen og tændte op i gruekedlen. På den måde kunne vaskekonen, fru Svensson, tage fat, når hun kom klokken seks. Efter kl. seks var der meget andet at se til for min mor, og der skulle bl.a. også være tid til en kop kaffe. Fra kl. ni deltog hun igen i arbejdet med storvasken. Man skal huske, at det både var familiens og folkeholdes tøj og også alt sengelinned, der skulle vaskes. Når det overhovedet kunne lade sig gøre på den måde, var det dels, fordi man havde et meget stort lager af sengelinned inkl. stiklagener til karlene, og dels fordi man ikke skiftede sengetøj så tit, som man gør i dag. Der blev også vasket ind imellem, men så var det kun fru Svensson, der kom og hjalp til. Der herskede en travl stemning på gården på vaskedagene. Man kunne aldrig være helt sikker på, hvordan det gik med maden, selv om mor med mellemrum forlod vaskehuset for at holde øje med, om madlavningen nu også skred frem, som den skulle”. John fortæller, at fru Svensson forestod vaskearbejdet på Schæfergården gennem mange år både på bedsteforældrenes og forældrenes tid. Hun var enke og boede med sin familie i lærerboligen i Smørumnedre gamle Skole på Rendebæksvej 9. I den anden halvdel af huset i en lejlighed indrettet i den tidligere skolestue og indgang

boede en ældre dame med sit barnebarn.

Den gamle skole blev i 1924/25 erstattet af en ny skole "oppe bagved". Her gik John og hans bror i skole. Den lå ca., hvor Dyreholm 3 og 5 nu ligger, og den tilhørende vendeplads med et grønt område udgør den tidligere skolegård. Også den gamle skole på Rendebæksvej 9, hvor Johns mor gik i skole, er revet ned og erstattet af et landsbyhus.

"Fru Lorentsen hjalp også til et par gange om året, når vi slagtede gris, og hun gik ud som kogekone udover at være husholderske for lærer Støy. På den måde tjente hun en ekstra skilling. Støy, der var lærer i Hove, var en stor ven af huset. Når han kom på besøg, dengang min bror og jeg var mindre, og vi var lagt i seng, kom han op og fortalte historier for os, bl.a. Niels Grubbes eventyr. Det var hyggeligt".

Johns mor fortalte børnene om vintrene under krigen: "Vi var vant til, at der var is på vinduerne, når det var rigtig koldt, men i de tre krigsvintre var det så koldt, at også nogle af potteplanterne i vindueskarmene frøs, og om morgenen kunne der være et tyndt lag is på vandet i servanestellet. Flere af vore blommetræer frøs væk de år". John mindes, at alt hans tøj blev syet af en lokal syerske, fru Eiberg. "Under krigen syede hun min morfars gamle kanefrakke om til to frakker til min bror og mig. Folk var om sig for at tjene penge. Hun boede i et gammelt stråtekt hus på Rendebæksvej 14 sammen med sin datter og sine børnebørn".

Under besættelsen var mange varer rationeret, og der var knaphed på alt også ordentligt stof til at sy af. John fortæller, at når tøjet blev for småt til ham, fik hans lillebror det, og når han ikke længere kunne passe det, blev alt det aflagte tøj inkl. sko leveret videre til familien Rasmussen i Fodermesterhuset, Smørumnedrevej 33. Her var der med en lille indkomst og mange børn god brug for det.

"Fast hver lørdag og søndag kom mormor nede fra Fin-

Forsiden af "Landet – landboliv hjemme og ude" fra den 22. august 1957. Uffe og John glædede sig hver torsdag til, at bladet skulle komme. Familien holdt også ugeavisen "Herregårdenes Adressetidende" samt "Berlingske Tidende". Foto: Fredi Paludan Bentsen.

nehuset og spiste med, og hun kom igen om eftermiddagen til eftermiddagskaffe. Det var en fast regel, at min bror og jeg skulle følge hende hjem. Hun var en flittig kirkegænger, og nogle gange skulle vi også følges med hende i kirke". John husker desuden, at det for ham og hans bror var noget særligt at få lov til at hente moren og mormoren, når de havde været til fødselsdag i landsbyen, for så vankede der gerne et stykke lagkage. John fortæller videre: "Det var længe inden fjernsynets tid, og man var

ikke så forvænt dengang. I radioen hørte vi Gøglervognen med Svend Pedersen, det var sjovt. Og så var det spændende, når bladet "Landet" kom hver torsdag. Min bror og jeg kaldte det "Jeppebladet", fordi en af tegneseriefigurene hed sådan. I "Jeppebladet" var der tegneserier og anden underholdning for børn. Vi spillede også tit kort, nogle gange med min mormor. Whist, gris og hjertefri var blandt de foretrukne".

Gode barndoms minder

"Da jeg var mindre, kom vi hvert år til juletræ i den store sal på Smørum Kro. Det var vældig hyggeligt, og så vidt jeg husker, blev der samlet penge ind til festen, som var med sanglege, dans om juletræet og slikposer til børnene. Forældrene var med, og de fik smørrebrød, og vi børn fik også lidt. Min bror og jeg så hen til dagen, som vi deltog i, indtil jeg var 9-10 år. Derefter kom der for mange små med, syntes vi, og så var det ikke sjovt længere.

Jeg husker især fastelavnsridningen et af de sidste år, inden jeg blev konfirmeret, som noget særligt. En smørum-pige, der var enormt hesteinteressert og en dygtig rytterske, lånte to oldenborgheste hos os. Hun pyntede dem, halerne blev flettet og alt det der. Hun skulle ride på den ene, og den anden skulle trække en jumbe. Fastelavnsop-toget bestod af en 12-14 ryttere på flot pyntede heste. De kom gerne ud til os på Schæfergården om eftermiddagen ved to-tiden. På det tidspunkt havde de været rundt til alle de gårde, der havde lånt dem heste, og de var derfor godt beskænkede. Hos os fik de punch og æbleskiver, og de sang for os. Min bror og jeg syntes, det var vældig festligt. Anføreren truttede i trompet, og kusken spillede på harmonika efter bedste evne både når de kom, og når de kørte igen, og jeg husker især Åge Olsen oppe fra Elmehøj i Smørumovre. Han var en fornøjelig mand, der altid var god for en sjov bemærkning. Han var klædt ud som Christian den Fjerde med strudsefjer i hatten. Da

fastelavnsop-toget drog videre, blev der råbt hurra, og Åge Olsen var lige ved at falde ud af jumben, da han på ægte kongelig vis vinkede farvel til os. Heldigvis reddede kusken ham indenbords i sidste øjeblik. Traditionen med fastelavnsridningen i Smørumnedre døde herefter hurtigt ud, måske i forbindelse med at hestene i løbet af 1950'erne blev erstattet af traktorer.

Vi kom i mange år til dilettantkomedie med efterfølgende servering og bal på Smørum Kro. Min mor spillede meget tit med, da hun var ung. Hun har spillet med i Hustrups komedier bl.a. "Genboerne" og "Intrigerne". Lærer Støyt, som var meget interesseret i Chr. K.F. Molbechs "Ambrosius", var på et tidspunkt instruktør på stykket, hvor min mor spillede datteren Abigael. Dilettantkomedierne blev opført dels i forsamlingshuset i Ledøje og dels på Smørum Kro. Ejeren af kroen havde en slagterforret-

Denne fine balsring af bronze blev fundet på Alpearken tilhørende Schæfergården. Den hang fast i en tud på såmaskinen i forbindelse med forårsåningen i 1952. Den er fra det 5. århundrede før vores tidsregning, i begyndelsen af jernalderen. Den er et smukt vidnesbyrd om smykkemoden for 2.500 år siden. Særlig bemærkelsesværdig er den fine og velbevarede lukkeanordning. Den opbevares nu på Nationalmuseet.

Foto: Kroppedal Museum.

ning inde i byen, og hun sørgede for serveringen af godt smørrebrød, og så var der bal bagefter. Smørum Kro var en gammel kro, og gulvet var ikke for godt. Det blev derfor understøttet af ølkasser og med mursten, for at det ikke skulle svaje for meget, når man dansede. Det var jo dengang, man holdt om en dame, når man dansede og ikke som nu om dage. Det var meget fornøjeligt.

I min barndom var der somme tider soldaterøvelse i Smørum. Jeg husker især en vinter med meget streng frost, hvor soldater fra Sønderjylland kom i lastbiler og jeeps, mens ordonnansen var på motorcykel.

Den øverste, kaptajnen, skulle bo på det store gæsteværelse på Schæfergården, og hans adjutant skulle have det andet værelse. Der blev fyret op i vores spisestue, og her havde kaptajnen sit kontor, og her spiste han, mens adjudanten spiste i køkkenet. Vi havde et par kæmpestore lindetræer og et grantræ ude på gårdspladsen, og herimellem satte soldaterne camouflagenet op, og de fik lov til at åbne ladeporten, så de kunne køre deres motorcykler og en jeep derind, så de ikke blev helt bundfrosne. Soldaterne fik lov til at bruge de tre karlekamre og et bad bag mælkerummet. Det syntes gårdens karle var lige rigeligt. Mine forældre sørgede desuden for, at de menige kunne komme ind og få en kop varm kaffe i borgerstuen for at blive tøet lidt op. Min bror og jeg spillede kort med soldaterne om aftenen, og vi syntes, det var evigt festligt, og vi var så ærgerlige over, at vi skulle i skole. Der boede også soldater rundt om på de andre gårde, og det hele varede tre-fem dage. Soldaterøvelsen gav et frisk pust i hverdagen, og kort tid efter sendte soldaterne en tak for god behandling til befolkningen i Smørum via Giro 413”.

Smørumnedre landsby under forvandling

”Ved udskiftningen i 1780 hørte alle gårde og huse i Smørumnedre under Edalgave, og de fleste blev købt fri i første halvdel af 1800-tallet. I de kommende årtier opstod der nye gårde, idet f.eks. Askebjerggård blev udskilt fra

Langmosegård i 1820’erne. I 1845 blev Alpegården skilt ud fra Gammeldamsgården, og måske lidt tidligere blev Dyreholm udskilt fra Smedebakkegård.

Med udgangspunkt i loven om oprettelse af statshusmandsbrug fra 1899 og opfølgningen i 1919 fulgte nye ændringer. Gammeldamsgården blev på et tidspunkt opkøbt af Jordlovsudvalget, og i 1943 blev 14 tønder land nord for Kong Svends Vej og op mod Kong Svends Høj udstykket til husmandsstedet, Fredtofte, med adressen Kong Svends Vej 56. Det blev købt af Hanne og Børge Kierulff, som omkring 1965 lod en grund, Kong Svends vej 58, skille fra. Her byggede Kierulff et hus til sin datter. En del af jorden blev senere solgt til kommunen, der også havde købt Gammeldamsgården. En del af den jord, der havde tilhørt husmandsstedet, blev udstykket til parcelhusbyggerierne i Kongekvarteret.

Langbjerggård på Tørvesletten blev ligeledes opkøbt og udstykket til husmandsbrug i 1932, og langs Skebjergvej blev der både oprettet husmandsbrug og et antal gartnerier.

I Smørumnedre landsby var der mange bindingsværksgårde og -huse med stråtag. På ægte sjællandsk vis blev husene kalket over stok og sten – altså også henover bindingsværket. I modsætning hertil var den almindeligste skik i Jylland, at man tjærede bindingsværket sort. Langt de fleste huse og gårde var hvidkalkede, og nogle få var gulkalkede, men alle havde den samme karakteristiske grønne farve på vinduer og døre, som kan anes på Ryttergården, Smørumnedrevej 9. Den specielle grønne farve fik man ved at komme kønrøg i malingen. En lokal tradition.

I 1910 fik byen et vandværk, og senere kom der elektricitet til landsbyen.

Tæt ved gadekæret lå tidligere byens sprøjtehus. Landsbybeboerne var meget omhyggelige med at vedligeholde det gamle historiske hus, men omkring år 1980 måtte det desværre vige pladsen for nye kommunale planer for området”.

Forbindelsen til omverdenen foregik stort set ad de veje, vi kender i dag. De var dog smalle og blev først asfalteret i Johns barndom. Flodvej, som havde et andet forløb end i dag, var en snoet vej, som via Pederstrup og over banen førte til Ballerup. Skebjergvej, som vi kender den i dag, er af nyere oprindelse.

En smal vej, der ikke længere eksisterer, gik fra købmanden i Smørumnedre mod nordøst. Lidt uden for byen førte den forbi den nu nedlagte gård Dyreholm, som lå ca., hvor Primulahaven 7 og Lupinhaven 4 nu ligger. Herfra gik vejen op over bakken, hvor en markvej fra Hesselbjerggård, også nedlagt, stødte til, og videre nord om Boesagergård til Langbjerggård og Tørvesletten.

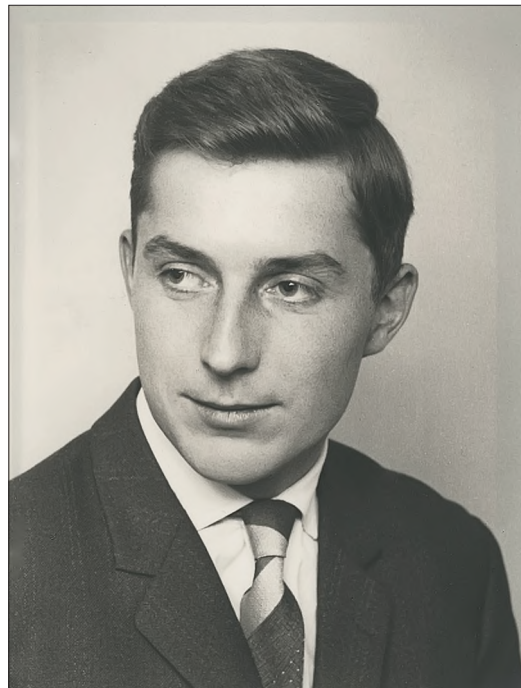
Dyreholm og Hesselbjerggård kørte tidligt hver morgen deres mælkejunger ned til en forhøjning på Trekanten nær købmanden i Smørumnedre. Her blev mælken hen-

tet, og her kunne de to gårde senere på dagen hente deres returnmælk. I dag er stedet let at kende, fordi et smukt asketræ pryder stedet.

Smørumnedre var før de mange parcelhusbyggerier en åben landsby, hvor markerne gik helt ind til byen. Den var præget af, at forholdsvis mange gårde flyttede uden for landsbyen ved udskiftningen. Det er Boesagergård, Stangkærgård, Hesselbjerggård og Tvillingegårdene eksempler på. Området omkring gadekæret, forten, var oprindeligt landsbyens fællesjord. Det var et forholdsvis stort og åbent område, idet de tilbageværende gårde lå udenfor Rendebæksvej og Smørumnedrevej, og idet landsbyens huse lå spredt langs de to førnævnte veje, der omkransede forten. Udskiftningen med flere store gårde, der flyttede ud af landsbyen, medførte at grundene, som havde tilhørt de udflyttede gårde, blev

*Inge Bo født Poulsen
(27/12 1943). Gift med
John Mikkelsen den 3/6
1967 i Syv Kirke.
Foto i familiens eje.*

*John Ludvig Schear
Mikkelsen
(20/2 1940).
Foto i familiens eje.*

indlemmet i de tilbageværende huses grunde. Det var medvirkende til, at husene i Smørumnedre fik forholdsvis store haver, hvilket igen fik betydning for, hvordan landsbyens beboere klarede sig. John husker, at der i hans barndom stadig var en stor, åben plads omkring gadekæret, som hver forsommer til glæde for hele byen var dækket af et blomstrende hav af vild kørvel. Da Inge, som John senere blev gift med, som ung pige i 1963 første gang kom på besøg på Schæfergården, syntes hun godt nok, at Smørumnedre var et meget lille sted laaaangt ude på landet. Hun kom selv fra stationsbyen Viby på Sjælland og arbejdede i Roskilde.

Det åbne fællesområde omkring gadekæret inviterede imidlertid til udnyttelse. Kierulff ude fra Kong Svends Vej forsøgte et par gange at sætte nogle kalve og kvier på græs her. Om det var, fordi Kierulff var på kant med nogle i byen, eller man generelt mente, at det var for meget, at hans dyr skulle græsse her, vides ikke, men resultatet var, at hans dyr hver gang blev sluppet løs. Hvem, der gjorde det, vides ikke – børn måske, men ét er sikkert, det var ikke populært med løse dyr i Smørumnedre med de store veldrevne nyttehaver ud mod toften. Kierulff måtte hver gang hele landsbyen rundt for at indfange sine dyr. Det var ikke sjovt, og han opgav græsningen på forten.

Ad en vej fra Rendebæksvej, som gik, hvor garagen tilhørende Rendebæksvej 14, nu ligger, kom man til Smørumnedre Forskole, der lå ”oppe bagved”. Herfra kunne man ad en sti gå og cykle over marken til Flodvej. I Smørumnedre Forskole residerede frk. Nielsen i over 40 år. ”Hun kunne undervise to klasser på én gang. Mens hun øvede læsning med den ene halvdel, skulle den anden halvdel selv øve sig i f.eks. skrivning. Man lærte virkelig noget hos frk. Nielsen, og hun var en god fortæller”, beretter John, ”men hun var skrap og ambitiøs. Man skulle kunne sine lektier, uanset hvor man kom fra. Hun var især god til dansk og geografi, og man skulle kunne de danske byer

og bæltet udenad. Hun sagde: ”Gå nu hjem børn og kik under jeres forældres kaffestel. Der er der tre blå bølger, og de symboliserer Storebælt, Lillebælt og Øresund, og det skal I altid huske!” Børnene fór hjem for at kikke efter de tre bølger. Det var dog ikke alle, der fandt dem, heller ikke jeg”. Det kan han dog i dag under sit og Inges københavnske porcelæn.

John fortæller videre, at frk. Nielsen uden undtagelser gik til alle begravelser i byen. Det betød, at skolebørnene fik tidligt fri de dage, men det var altid med den besked, at de ikke skulle tro, de ikke skulle lave noget. Nej, de fik flere lektier for, og man tog en ekstra tørn i skolen dagen derpå.

De store ændringer, der forandrede den gamle åbne og landlige landsby til ukendelighed, tog for alvor fart fra 1960’erne og frem. Området øst for byen blev opkøbt af kommunen, som stod bag oprettelsen af et blandet industri- og beboelsesområde langs Flodvej samlet i grundejerforeningen Stangkær. Senere i 1970’erne fandt der yderligere store parcelhusbyggerier sted langs Blomsterhaven og til dels også ved Frugtvingen nord og øst for byen. Inde i selve landsbyen blev de store haver og den jord, der lå mellem de gamle bebyggelser, solgt og bebygget. Senere blev der også bygget rundt om den gamle bykerne, så nu hænger den gamle landsby og nybyggerierne sammen i en stor bymæssig bebyggelse. Der bygges stadig på Smørumnedres jorder, f.eks. er området omkring Kong Svends Høj under fortsat udbygning.

Livet i Smørumnedre midt i sidste århundrede

Det er landsbyen, som den så ud i 1950’erne med store gårde, der havde deres jorder liggende ud fra landsbyen og småhuse, der lå langs vejene rundt om forten, som John husker fra sin barndom.

På de store gårde, for fleres vedkommende firelængede og stråtekte, boede de velsituerede bondefamilier. Der er i

I forgrunden ligger Schæfergården, og til venstre herfor ses rester af Tuteins vej, der oprindeligt forbandt Schæfergården med Edelgave. Bag udlængen anes vejen til Vesterbjerg, hvor husmandsstedet Vesterbjerg lå, og hvor bl.a. Langmosegård ejede et stort stykke jord. Bag udlængen ser man tydeligt markvejen, der går mod nord ud til Stodderkrogen. Til højre ses resterne af et gærde oprindeligt anlagt af Edelgave mellem Schæfergårdens og Gammeldamsgårdens samt Alpegårdens jorder. Alpemarken er det store areal til højre i billedet. På den ses tydeligt afmærkning af en overpløjet gravhøj. Måske er bronzehalsringen en gravgave herfra.

I baggrunden til højre ses Alpegården, nu nedlagt, og bag den Lyfa, der på den tid var en kendt lampefabrik. I baggrunden på tværs af billedet går Frederikssundsvej markeret af vejtræer langs hele strækningen. Det er inden den blev omlagt til den nuværende vejføring. Luftfoto fra 1954.

flere tilfælde tale om slægtsgårde, der har været i familiernes eje gennem generationer, og mange på egnen var desuden gift ind i hinandens familier.

Her var der ansat tjenestepiger til at hjælpe i huset og karle til at give en hånd med i mark og stald. På de største gårde kunne der yderligere være ansat en fodermester til at tage sig af arbejdet med dyrene. Rigtig mange unge mennesker i Smørumnedre har i årenes løb tjent på Schæfergården og de andre store gårde i Smørumnedre. Gårdene var især i 1800-tallet og i første halvdel af 1900-tallet centrale for beskæftigelsen på landet. Foruden gårdens karle og piger var der i spidsbelastningsperioder som f.eks. under høsten mange daglejere fra husene, der fik mulighed for at tjene en ekstra skilling på de større gårde.

Både på gårde og i huse var man langt hen ad vejen selvforsynende. Hvis man manglede noget, f.eks. sukker og kaffe, gik man til købmanden på Rendebæksvej 23, hvor fru Thor-Larsen passede butikken. Særlig vigtig var smeden, Frede Andersen, på Rendebæksvej 13. Her kunne man få hestene skoet og arbejdsredskaberne repareret. Begge steder var der selvfølgelig god mulighed for at høre nyt fra byen.

Skulle man noget særligt, gik eller cyklede man ad Bybakken til Måløv, hvor der bl.a. var slagter, bager og en foderstofforretning. Her lå også det stedlige mejeri. Ballerup var med lidt flere forretninger også en mulighed. Ved særlige lejligheder tog man toget fra Måløv til København. John fortæller, at hans mormor som noget særligt tog sine børnebørn med til København for at se juleudstillinger. Brødrene syntes dog, at den meget fine juleudstilling, som fru Thor-Larsen hvert år arrangerede i købmandsbutikken på Rendebæksvej, var den fineste af dem alle, men det skulle de være lidt forsigtige med at sige til mormoren. Fru Thor-Larsen var meget sirlig og pertentlig, der var altid pinlig orden i butikken. Især gjorde en del af juleudsmykningen i form af i hundredevis

af hvide vattotter hængt op i hvidt sytråd under loftet i butikken stort indtryk på John.

Der var små kår

John fortæller, at der var virkelig småt med midler dengang. I de små, gamle huse i Smørumnedre, hvor der i dag bor én familie med ingen eller højst to-tre børn, boede der dengang i de fleste huse to familier. Han husker, at mændene gik på arbejde, og at næsten alle kvinder i byen havde et job til supplement af familiens indtægt. Arbejdet kunne bestå i at sy, vaske eller gøre rent på gårdene eller f.eks. at arbejde i "Lejren", dvs. på Værløse Flyveplads. Næsten alle tjente en ekstra skilling ved at holde høns og sælge æg, og de fleste havde desuden en slagtegris i udhuset. Flere avlede snitteblomster, og nogle havde mistbænke, hvor de dyrkede sommerblomster med salg for øje. Alle havde en stor køkkenhave for at være selvforsynende med kartofler og grønsager. Snitteblomster, sommerblomster og et evt. overskud tog gartner Pedersen, der ejede Rosengartneriet på Skebjergvej 33, i kommission for folk og solgte det på Grønttorvet i København. Den gamle smed, Frede Andersens far, var en af dem, der havde en stor flot have, som folk gik forbi bare for at nyde den. Det blev sagt om ham, at hvis han ikke var i smedjen, så var han i haven. Han arbejdede i haven også efter at han flyttede over i Tækkemandens hus, Smørumnedrevej 24.

Fru Anne Riis-Nielsen boede i et gammelt hus på Rendebæksvej 22A, hvor der nu ligger et nyt parcelhus. Hun var den første uddannede lærerinde i kommunen. Hun blev efter et par år gift med Jens Nielsen på Kildebakkegård, og de fik sønnen Ove. Anne havde en stor flot have, og hun var en af dem, der dyrkede snitteblomster med salg for øje. Anne var desuden kendt for sit fine håndarbejde. Da den gamle alterdug i Smørum Kirke i 1950'erne var meget medtaget, blev det hende, der påtog sig at hæk-

le blonden til en ny alterdug. Den pryder den dag i dag Smørum Kirke. John fortæller, at hans mormor satte meget stor pris på Fru Riis-Nielsen.

Peter Henriksen, som boede i tidligere landbrugsminister Smørum gamle hus, der nu er nedrevet, hjalp til på Schæfergården som daglejer. Kong Svends Vej var dengang en privat vej, og vejkanterne skulle slås, for at de ikke skulle samle for meget sne om vinteren. Den opgave var i mange år Peter Henriksens. Til gengæld fik han græsset som foder til sine høns og kaniner. På et tidspunkt ønskede Kierulff denne ordning ændret, idet han også boede på den dengang private vej, men det ville fru Ludwig ikke høre tale om. Hun gjorde ham klart, at han kunne flytte, hvis han ikke var tilfreds. Dermed fortsatte ordningen, og som John sagde: "Min mormor var alene i de år, og hun var en bestemt dame. Det var hun nødt til, og det blev gerne, som hun ville have det!"

Vesterbjerg, matr.nr. 7c, var et mindre, nedslidt hus med en stor have ude på Smørum Mark vest for Schæfergården. Det købte Christine M. Kristensen i 1930. Hun blev kaldt Stine, og her boede hun i mange år sammen med sin invalide fætter Ejner. De havde en hest og en jumbe, og Ejner var "bimand". Han havde bistader stående både hos sig selv og rundt om hos folk i byen, og han klarede sig ved at slynge og sælge honning. Christine kom fra Jylland, og John fortæller: "Flere gange så jeg, at Ejner hentede sække med uld ved toget i Måløv. Af det karded og spandt Stine garn, som blev solgt. Ofte sad de to udenfor og arbejdede. At karte og spinde var på det tidspunkt ikke almindeligt på egnen, men det var en skik, Stine havde med fra Jylland. Desuden havde Stine gæs og som alle andre et stort hønsehold. Det var simpelthen nødvendigt".

Trods trange kår mener John dog, at de fleste i Smørumnedre efter datidens forhold klarede sig nogenlunde. De gode afsætningsmuligheder i især København var medvirkende hertil.

Husmandsstedet Vesterbjerg, nu nedlagt.

Foto: Lokalarkivet.

Der var dog mennesker, der på den tid levede under mere usle kår. Det var dem, der af den ene eller anden grund ikke kunne klare huslejen, og derfor af kommunen blev henvist til at bo i Kommunehuset, der lå nord for Smørum Kirke ca. der, hvor der nu er anlagt en rund plads til urnegrave. Kommunehuset bestod af flere husvildeboliger. På et tidspunkt flyttede Stine og Ejner ned i den vestlige ende af Bakkehuset, Smørumnedrevej 30, og kommunen købte det lidt forfaldne Vesterbjerg, som derefter en overgang også blev brugt som husvildebolig. Var disse forhold helt rimelige, spørger John om her bagefter? Omkring 1972 blev Vesterbjerg solgt, hvorefter det forfaldt, og nu er det revet ned.

Landsbyfællesskab på godt og ondt

Indtil Smørumnedre forandrede sig fuldstændig i løbet af 10-20 år fra sidst i 1960'erne, levede de fleste af

landbruget, og alle kendte hinanden. Landsbyfællesskabet var stærkt, og det var præget af, at de sociale sikkerhedsforanstaltninger var begrænsede, og man hjalp hinanden.

John fortæller også, at vaskekonen, fru Svensson, i alle de år, han husker, havde eneret på at sanke nedfaldne grene på Schæfergården. Ofte og især efter stormfald kom hun eller børnene og samlede kviste og grene sammen og kørte dem hjem på en lille vogn. Billig varme var en god måde at få små midler til at række lidt længere. ”Hun kom i mange år både hos mine forældre og bedsteforældre og ordnede karlekamrene to gange om ugen, og det tjente hun jo også penge ved. Hun fremstillede desuden nogle meget fine patchworkarbejder, hvoraf nogle ovenikøbet blev præmieret”.

Et eksempel på fru Svenssons patchworkarbejder. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

John fortsætter: ”Lars Offersen, en lille gammel mørklædt mand, kan jeg huske, men hans kone husker jeg ikke. De havde tre døtre, og den ældste Mary kom en gang imellem og hjalp min mor med rengøringen, og da min bedstemor blev lidt affældig på sine gamle dage, kom Mary en gang om ugen og hjalp med forskelligt. Hun gik også ud og hjalp i gartnerierne og andre steder for at tjene en skilling”.

Fællesskabet bestod også i, at alle havde snerydningspligt, og der faldt rigtig meget sne i krigsårene. Schæfergården skulle f.eks. stille med to mand, mens nogle af husene kun skulle stille med ”en halv mand”. Det sidste, syntes John som barn, var lidt sjovt.

Landsbyen kunne dengang være helt uden forbindelse med omverdenen i flere dage, fordi den var sneet inde, og det var først, når man havde fået kastet vejen til f.eks. Måløv fri for sne, at man igen fik forbindelse med omverdenen. Desuden skete det mere end én gang, at de store snemængder smeltede på ret kort tid om foråret. Det medførte, at store vandmængder strømmede som en syndflod ned ad Bybakken og samlede sig i det lave område ved Gadekæret, som hermed voksede til en stor sø, der dækkede det meste af forten. ”Det var sjovt i ubevogtede øjeblikke at stage sig rundt på isflagerne,” fortæller John. ”Smeltevandet stod så højt, at der var oversvømmelse i nogle af de huse, der lå lavest, og andre fik vand i kælderen. Særlig udsat var Carl og Valdemars hus (nu nedrevet). De havde dog indrettet sig efter forholdene. Gulvene var murstensbelagte, komfur og brænde var anbragt på en høj bänk i gangen, og når der var udsigt til oversvømmelse, bar de møbler og ting op på loftet og klodsede resten op. På den måde klarede de sig, men sjovt var det ikke. Andre kunne som købmanden nøjes med at få vand i kælderen.

Carl var stærkt handicappet, og han var ikke i stand til at varetage et almindeligt arbejde. Han fik derfor til opgave

at træde bælgen i Smørum Kirke, det var før orgelet blev elektrificeret, et job han klarede i rigtig mange år. På den måde var han til gavn for fællesskabet, samtidig med at han fik en mindre indtjening. Carl og Valdemar boede som før nævnt tæt på gadekæret, og de havde som flere andre en stor grund ind mod fortjen. Under byggeboomet i begyndelsen af 1970'erne ønskede kommunen at købe stedet. Valdemars svar var: "I kan købe huset, men jeg vil have en grund, så jeg kan bygge mig et nyt hus!" Og sådan blev det. Valdemar fik bygget sig et nyt gulstenshus, Smørumnedrevej 22, og kommunen lod hans gamle hus og et andet gammelt hus, Pilekær, bagved rive ned, og på området blev der i 1970'erne opført seks pensionistboliger, Smørumnedrevej 20a, 20b, 20c, 20d, 20e og 20f.

Fællesskab med skel

Selvom beboerne i Smørumnedre var en del af et fasttømret fællesskab, var der standsforskelle. Johns mormor havde i sin tid undret sig over, at tiltaleformerne stort set var de samme i stiftsbyen, Viborg, hvor hun kom fra, og i Smørum. Det havde datteren hørt, og hun mente, at skellene i landsbyen viste sig i den måde, man titulerede kvinderne på. Dem fra småhusene blev kaldt "koner", mens kvinderne fra de mindre gårde blev kaldt "madammer", endelig blev man på de store gårde tituleret "fru". De sociale skel afhang først og fremmest af gårdenes størrelse. Dog betød det også meget, om man var et ordentligt menneske og dygtig til sit arbejde.

Et andet skel kom i 1940'erne og nogle årtier frem til at gå mellem de familier, der var missionske og de, der ikke var. John fortæller, at under kirkegangen kunne de missionske familier kikke lidt skævt til de andre familier og vice versa. Helt galt var det dog, hvis de mere folkekirkelige gik i marken på søn- og helligdage.

En af de missionske familier var familien Krog på Langdyssegård. Den var med til at oprette en søndagsskole i

kælderen i det nye stuehus. Mange børn gik i søndagsskole, nogle fordi de tilhørte missionske familier og andre, fordi der ikke skete ret meget andet i Smørumnedre på den tid. Her hørte man bl.a. fortællinger fra bibelen og om missionsarbejdet ude i den store verden. I pausen var der mulighed for leg. John fortæller, at de missionske familier var gode til at hjælpe hinanden, f.eks. blev juletræsfesten altid holdt hos familien Sørensen på Stangkærgård, og når der var besøg af Sudan- eller Santalmissionen, foregik det hos familien Krog på Boesagergård.

Disse skel resulterede i, at der var kampvalg til menighedsrådene, og de var medvirkende til, at John gik ind i menighedsrådet i 1984 for at sikre de folkekirkelige kræfters indflydelse på f.eks. valget af præster. John sad i menighedsrådet frem til år 2008 og Inge fra 2008. John har desuden været kirkeværge ved Smørum Kirke fra 1984 til 2017 og heraf i de sidste otte år også i Ledøje Kirke.

Johns afsluttende bemærkninger: "Jeg synes, jeg har haft en god barndom. Børn var ikke projekter dengang, som de er i dag. Der blev ikke taget så meget hensyn til os, og vi var ikke centrum i familien, men vi manglede ikke noget."

Litteratur

- N.O. Riis-Nielsen:* "Fra Fæstebonde til selveje". Årsskrift 1991.
- Eva Mikkelsen:* "Erindringer fra Schæfergaarden i Smørumnedre". Årsskrift 2006.
- N. Poulin Nielsen:* Alterdugen i Smørum Kirke. Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv nr. 1 1983.
- John Mikkelsen:* Min skolegang. Årsskrift 2003.

Smørumnedre 2013. Foto: Holger Agerskov.

Den rige Bonde

Tilegnet de Landmænd, der lovpriste Krigens Komme og de dermed følgende „gode Tider“.

En Verden i Brand,
en Slægt i Nød,
der pines af Krig og Mord.
Et Folk i Angst
for Sult og Død,
en stakkels forarmet Jord.
Mens selve den Lede kun Smerte forvolder,
er Bonden tilfreds, blot Priserne holder!

Der myrdes i Flæng,
dræbes i Flok,
af den, der selv er Kujon.
Det tyske Folk
gaar helt amok,
en vanvittig, syg Nation.
Mens Satan, den Onde, han jubler og solder,
er Bonden tilfreds, blot Priserne holder!

Der kaldes til Værn:
Vagt i Gevær.
Saa lød de frejdige Ord.
Til Kamp og Strid
for Fjendens Hær
skal fjernes fra Danmarks Jord.
Mens hele Nationen sin Kraft udfolder,
er Bonden tilfreds, blot Priserne holder!

Fra Besættelsens Dage

Niels Gottschalck-Hansen

Det Schönbergske Forlag
København 1945

Niels Gottschalck-Hansen var præst i Ledøje fra 1938-59 og aktiv i modstandsbevægelsen under besættelsen. Han mistede en fætter, da Shellhuset blev bombet af de allierede den 21. marts 1945.

I 1945 udgav han digtsamlingen "Fra Besættelsens Dage", hvorfra digtet "Den rige Bonde" stammer.

I Anledning af jeg har læst Præstens Digt om Bonden, vil jeg hermed gerne sige Tak. Da dette lille Værk - ligesom Præstens - ikke er udkommen i stort Oplag, er eet til-egnet Præsten, eet Sogneraadet, og eet har jeg lagt ned til mine betalte Regninger.

Bonden Amandus

Nogle Smørumbønder følte sig provokeret af Niels Gottschalk-Hansen digt "Den rige bonde" og gav deres mening til kende via et moddigt, som John Mikkelsen fandt i sine forældres efterladte papirer.

Mel.: Der sidder en Vovse..... Bonden Amandus.

Se, der findes en Præst her i Landet,
en stor og lidt brovtende Fyr.
Han elsker de Bønder, blandt andet,
-som man nu kan elske et Dyr.

-Og han satte sig saa til at digte
om de Udyr, han mente de var,
for han havde aldrig i Sognet
mødt en Bonde, han syntes var rar.

Næ! - de kun vil æde og drikke,
og ellers samle sig Guld,
-og tale, kan de jo ikke,
hvis de ikke kan tale om Muld.

-Men pyt med de tomme Kirker,
blot Præsten faar skattefrit Guld,
-et Job baade her og paa Tinge,
skal nok gi' ham Kassen fuld.

Mens Præsten nu sidder og skuler
med Brevet i Haand, ved sin Mad,
saa gaar der en Bonde i Marken
og er saa befriende glad.

-For hvis Præsten virkelig tænker:
"Nej!-dette er dog for galt" -
-saa er det jo kun - Hr. Pastor,
en Regning, der bliver betalt.

-Nu stunder det atter mod Valget,
og hvad der saa ellers sker,
er eet kun ganske sikkert-
-der er en Flok Bønder, der ler.

-Le med, det er ikke til andet,
det menes ikke saa slemt,
-det var Præstens Digt om Bonden,
der fik mig poetisk stemt.

.....

Om Niels Ove Riis-Nielsen (1912–1987)

af Lene Riis Andersen

*Lene Riis Andersen.
Foto i familiens eje.*

Min far, Niels Ove Riis Nielsen, blev født i 1912 på Kildebakkegård i Smørumnedre. Gården var da helt ny, knapt nok færdig. Hans far, Jens Nielsen, lod den gamle utidssvarende slægtsgård rive ned og opførte den nye. Han var en moderne mand, som fik indlagt centralvarme og brusebad i kælderen. Det vakte nogen forargelse. Hans mor, Anna Magdalene født Jakobsen, var fra Sønderjylland, gården Dyrhus ved Tønder. Hun var uddannet forskolelærerinde og blev ansat ved Smørumnedre Skole. Her mødte hun min farfar, og da de blev gift, måtte hun opgive lærergerningen for at blive gårdmandskone. Hun egnede sig vist ikke rigtig til det. Helst ville hun sidde og læse bøger, så når folkene kom hjem til middag, lød det ofte: ”Maden er ikke rigtig klar. Kan I ikke sove til middag først?” Det var ikke populært. Ellers var hun et elskeligt menneske, og hun lærte det vel efterhånden.

*Anna Nielsen, mor til min far. Her er hun 57 år.
Foto i familiens eje.*

Lidt af en ballademager

Min far voksede op på gården sammen med sin lille-søster Ruth. Han var vist lidt af en ballademager som barn. Vi elskede at høre om hans meritter. Han fortalte

Den fine stue på Kildebakkegård ca. 1914. Fra venstre farmor med Ruth, farfar, faster, far og Anders Peter, farfars bror. Foto i familiens eje.

om en episode, da han vel har været 6-7 år gammel. Han var blevet vred over et eller andet og havde besluttet sig for at løbe hjemmefra. I bedste vagabondstil havde han lavet en madpakke, som han puttede i et klæde og bandt det på en stang. Og så gik det ud i verden. På et tidspunkt fortrød han og vendte hjem. Desværre havde ingen opdaget, at han havde været væk. Da han så fik øje på deres kat, sagde han: "Hvad

pokker, har I den gamle kat endnu!"

En anden gang lavede han cirkusforestilling med byens børn som aktører. Et af numrene bestod i, at – jeg tror, han hed Edvard – skulle springe ud med faldskærm fra lemmen til høloftet. Faldskærmen var en paraply. Da Edvard sprang, vendte paraplyen om. Det var ikke så godt. Til alt held for Edvard, landede han i noget hø, men helt ufarligt var det ikke.

*Far på markarbejde.
Foto i familiens eje.*

Det var et hjem med klaver, og far var musikalsk. Helst ville han spille saxofon, men det måtte han ikke. Det var et "uartigt" instrument. Han kunne gå til klaver hos skolelærerinden frk. Nielsen. Repertoiret passede ham ikke rigtigt. Et af numrene hed "Over den lette bølge, hurra, hurra". Når frk. Nielsen vendte ryggen til, spillede han "Det var mig og Maggiduddi" for fuld udblæsning. Og det fortsatte han med resten af sit liv – for fuld udblæsning altså. Når han spillede, rokkede klaveret frem og tilbage. Og det var lige meget, om det var "Tyrkisk March" af Mozart, eller "Far, jeg kan ikke få hul på kokosnødden".

En kvik knægt

Min far kom på realskolen i Ballerup, for et godt hoved havde knægten. Men det stod i kortene, at han skulle

overtage gården. Derfor kom han ud at tjene, bl.a. på Ledøjegård, hvor han var fodermester.

Han blev soldat i Livgarden, hvilket især min farmor var meget stolt af. Når han gik vagt på Amalienborg, kunne hun finde på at tage derind og stå og se beundrende på ham: "Goddag, lille Ove –", sagde hun. Han kunne have kvalt hende!

Så kom der dårlige tider for landbruget. Landmandsbanken krakkede, og min farfar og farmor mistede alt. De måtte gå fra gården og flyttede ned i et lille fodermesterhus, aftægtshus, eller hvad det var, der hørte til gården, Rendebæksvej 22. Det er nu revet ned.

Politibetjent og modstandsmand

Min far kom ind i politiet, blev gift med min mor, datter af smeden fra Ledøje, og de fik først min søster

Far som garder. Foto i familiens eje.

Birgit og senere mig. Men da var den tyske besættelse i fuld gang, og det blev hans skæbne. Da krigen brød ud i 1939, blev han indkaldt som sergent i reserven. Og straks efter 9. april 1940 var de nogle stykker, der mente, at de nok skulle ordne de tyskere. Og det førte til, at han siden tog aktivt del i modstandsbevægelsen. Samtidig med at han indtil den 19. september 1943, hvor politiet blev taget, passede sit politiarbejde. Opgaverne var mange. Arbejdsmæssigt var han med

til at uddanne CB-værnepligtige, dvs. civilbeskyttelsesbetjente. Samtidig var der de illegale opgaver: Hjælp til folk på flugt fra Gestapo, fremskaffelse af falske identifikationspapirer, boliger osv. Den 19. september 1943 opholdt han sig på Bernstorff Slot, og det har han en dramatisk beskrivelse af. Alle havde han fået væk, da tyskerne kom, bare ikke sig selv. Der stod han i sin uniform. Han fandt en kedeldragt og flygtede gennem parken og skulle springe over en hæk. Tyskerne var jo efter ham. Nu var min far en stor mand, kedeldragten var stram og sprak, da han sprang. Han blev reddet af en dame, der sad i haven, hvor han havnede. Hun gav ham en ny og større kedeldragt, og så kom han af sted.

Far gik under jorden

Derefter gik han "under jorden", skarpt eftersøgt. Kone og børn blev anbragt først hos faster Ruth i Virum, så hos farmor i Smørumnedre. På det tidspunkt var min farfar død. Senere hos smeden i Ledøje. "Blev anbragt" betød, at min mor drog af sted på cykel med mig foran og en pose våde bleer på bagagebæreren og syvårige Birgit jollende af sted på sin lille cykel. Vores hus i Gentofte var under tysk bevogtning, så der kunne vi ikke være, og af sted skulle vi i en fart.

Så gik det slag i slag. Han blev leder af en gruppe, der skulle modtage nedkastninger af våben fra England. Deres område var terrænet omkring Hove Mølle og Edelgave. Han valgte de steder, fordi han var vokset op på egnen og kendte hver en sti og hver en bondegård.

Citat fra min fars skriverier:

Der var ingen mangel på frivillige til jobbet. Af hensyn til den forholdsvis korte afstand til København besluttede vi at foretage transporterne samlet. Så udgjorde vi en betydelig ildkraft og havde mulighed for at skyde os igennem, hvis det skulle være. Det gik faktisk uden uheld. Kun en enkelt gang

Far i politiuniform.
Foto i familiens eje.

husker jeg, at vi måtte åbne ild, da vi skulle passere under jernbanelinien, der var bevogtet af tyskerne. I den forbindelse kan jeg fortælle, at chaufførerne altid skulle cykle turen igennem om dagen, når vi ventede nedkastning. Der kunne være ting, der gjorde, at vi evt. måtte vælge en anden rute. Samtidig skulle de undersøge, om laderne på de bøndergårde, vi havde udset til gemmesteder, hvis vi skulle blive overrasket, stadig kunne bruges, og om der f.eks. var halm nok til at vælte ned over vognene. Det kan godt lyde lidt omstændeligt, men jeg er overbevist om, at en sådan rekognosceringstur var stærkt medvirkende til, at alt gik godt. Det gav tryghed.

En sådan rekognosceringstur gav bl.a. oplysning om, at noget tysk artilleri var rykket ind på en gård i nærheden af nedkastningsområdet. Det var betænkeligt. Vi var henne i april måned, og det var ikke særlig mørkt om natten. Tyskerne kunne faktisk ikke undgå at høre og se overflyvningen, og hvad så? Nu havde vi tyske tropper på to sider og i kort afstand. Skulle vi undlade at tage sendingen? Nej, vi tog chancen. Jeg vurderede sagen således, at tyskerne var krigstrætte, og at de ikke ville løbe en unødigt risiko for liv

og lemmer. Når modstandsbevægelsen tog en nedkastning så tæt på, ville de nok regne med, at den var godt dækket. Det var den faktisk også. Otte mand med "brennguns" og masser af ammunition og håndgranater tog jeg med. Derefter kørte vi ad kringlede veje så tæt på forlægningen, som vi turde, og tilbagelagde resten af vejen til fods. Den sidste strækning i "nøvemarch" hen over nysået jord. Jorden var tør og duftede dejligt af forår og muld, men det støvede, og det klistrede sig godt fast i næsebor og på svedige kroppe, men vi kom frem så tæt på forlægningen, at vi kunne høre posterne småsnakke. Jeg var sikker på, at der kun var én udkørsel fra gårdens område, tyskerne kunne benytte, hvis de rykkede ud. De lette maskingeværer blev anbragt således, at vi kunne lave et ildoverfald og så stikke af.

Der lå vi nu og ventede. Det var faktisk ækelt. Vejret var skønt, og tyskerne "boblede" i halmen. Vagterne gik og småsludrede og småfæs. Jeg kunne ikke lade være med at grine lidt. Hele situationen var grotesk. En periode var jeg bange for, at kammeraterne i nervøsitet skulle pille ved aftrækkeren. Jeg mavede mig hen til dem. Der var ingen grund til nervøsitet, de var så rolige som aldrig før.

Endelig hørte vi motorstøj. Den store maskine kom i lav højde fra Roskilde Fjord og strøg hen over os. Vi kunne skimte de åbne lemme mod himlen. Den vendte og forsvandt bag en lille skov. Vi så den ikke igen, men hørte nogle skarpe smæld – som geværskud. Det var skjærmene, der foldede sig ud. Nu vidste vi, at kammeraterne havde fart på. Tyskerne rørte sig ikke. Enten havde de forvekslet maskinen med en af deres egne, eller også var de fornuftige. Vi foretog tilbagetog, og alt gik godt. Ikke en patron havde vi mistet, men vi trængte til et bad. Vi havde i bogstavelig forstand fået "dansk jord under danske negle".

Jeg har ofte hørt soldater klage sig over, at der ikke skete noget under øvelse. Jeg kan forsikre for, at ingen følelse er mere vidunderlig end den lettelse, man føler efter en "øvelse" som denne, hvor der altså heller ikke skete noget.

Politikreds **Legitimationskort**
 Nr. 2 for
 Sikkerhedsomraaderne i Danmark.

Navn Svend Hansen

Stilling Entreprenør

Bopæl Ordrupvej 48 A

Født d. 8 / 8 1908 Otterup

Indehaverens
 Underskrift Svend Hansen

**Gjentofte Kommunes
 Folkeregister**

d. 26 / 2 1943

Aage Jørgensen

Svend Hansen

Kortet skal altid medføres.

O. O. B. & Co.

Politikreds **Legitimationskort**
 Nr. 2 for
 danske Statsborgere.

Navn Svend Hansen

Stilling Fraaulekskonsulent

Bopæl Mareidiget 9

Født d. 8 / 8 1908 Otterup

Indehaverens
 Underskrift Svend Hansen

**Gjentofte Kommunes
 Folkeregister**

d. 9 / 5 1944

Svend Hansen

Kortet skal altid medføres.

O. O. B. & Co.

Navn Niels Ove Riis-Nielsen

Stilling Politiasistent

Adresse Ellegaardsvej 53, Gentofte

født d. 5/9-1912 Smørum

Niels Riis-Nielsen
 Indehaverens Underskrift

Komp. 7 Deling Gruppe Grad Kp.-Chef

Afsnit II VAABEN

119 Browning F.V.

Nr. OT 635

Niels Riis-Nielsen
 Afsnitsleder

Første
 Rejsekort L.Nr. 16819 -AR

til Rejser mellem
alle Statsbanestationer
 (se Bagsiden).

Ud-
 løber den 21 MAJ 1945

om og fyre

paa den Stat, hvor det
 benyttede Tog planlægges,
 staaender senest Kl. 24.

I Kl. 2. Kl. i internat. Vogne. Pris Kr. 24.000
 I Kl. Fælleskl. i Tog uden 1. Kl. Dep. „ 5,00

Ab. Nr. 1430 -S.

Ab. Nr. 1430 -G

for H.R. FRAAULEKS KONSULENT
SVEND HANSEN

Første
 Gyldighedsdag:
22 / 10
1944

Bestemmelser
 se Bagsiden.

Far fortæller:
 ”Under krigen skulle enhver person her i landet kunne legitimere sig. Det skete ved hjælp af et legitimationskort. Var man beskæftiget med illegal virksomhed, var det både praktisk og helt nødvendigt at kunne skifte identitet. Her er tre eksempler på legitimationskort, to falske og et ægte, plus er togkort, som DSB var venlig at udstyre mig med, så jeg kunne rejse frit over hele landet.”
 Kort i familiens eje.

Da vi kom hjem med sendingerne, overtog andre dele af vores organisation våbnene og sørgede for fordelingen. En sending blev sendt til Baunegården, hvor der havde været CB-politistation.

Der var 24 containere med faldskærme og hele molevitten. Nu blev "julepakkerne" åbnet, og gaverne fordelt i mindre transportkasser, og skærme og containere blev bragt af vejen. Det er sjovt at tænke på, at flere af containerne endte som "nødkomfurer" rundt omkring. Det var jo skammeligt sløjt med brændsel.

Det var farligt arbejde

Alle spor skulle slettes efter nedkastningerne. Det og fordelingen af våbnene var farligt arbejde.

Engang blev far standset af en tysk patrulje. Han havde bagagerummet i bilen fyldt med våben. "Halt! Was ha-

ben Sie da", sagde en af dem og pegede på bagagerummet." Ja, es ist mit Waffen gefüllt", svarede han og grinede. Det gjorde tyskeren også og lod ham køre.

En anden gang skulle han med en kammerat til Jylland. En gruppe var blevet trevlet op, og de skulle bringe nogle våben væk i en fart. De var blevet udstyret med falske identifikationspapirer, hvoraf det fremgik, at de var frøavlere. Ved Storebæltsfærgen blev de standset. Min far gik glat igennem. Han havde også været så forudseende at lægge nogle tyske aviser oveni sin taske. Men venen havde glemt at underskrive sit kort." Was!" sagde tyskeren, "Kein Unterschrift. Es ist aber falsch!" "Nein," sagde min far, "Ich habe es selbst gemacht!". Så fik de lov til at gå og skyndte sig at få skrevet under.

Faldskærmene var der rift om. De var jo værdifulde, for det var svært at skaffe stof. Min mor farvede det, og

Fars ordener som han blev mere og mere glad for med årene. Fra venstre Ridderkorset, dernæst tre fortjenstmedaljer heraf én fra politiet og én fra Frihedsrådet. Den femte, som er en østrigsk orden, fik han overrakt af Bruno Kreisky. Han var jøde og kom til Danmark under besættelsen sammen med adskillige andre østrigske jøder. Fars gruppe hjalp dem, først med at skjule sig, senere med at komme til Sverige. Østrig var besat af de allierede fra 1945 til 1955. Derefter kom Kreisky, der nu var udenrigsminister, med en delegation til Danmark, hvor far altså fik overrakt medaljen. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

vi havde i mange år kjoler og gardiner i mange nuancer. Altså efter krigen, hvor der også var rationering. Af andre aktiviteter var transporten af jøder til Sverige og sabotagerne. Det var turbulente år. Efter befrielsen deltog han i afviklingen af flygtningelejrene. Tyske flygtninge, flygtet fra russerne. Det var arme mennesker, forkomne og sultne. Vi behandlede dem vist ikke særlig godt. Det er et mørkt kapitel i danmarkshistorien.

Oplevelserne prægede ham

Der er ingen tvivl om, at oplevelserne under besættelsen kom til at præge hans liv. Mange ting ville han slet ikke tale om, kunne ikke. Han ville heller ikke, som så mange andre modstandsfolk, træde frem i offentligheden og fortælle. Noget hørte vi naturligvis, men det meste har vi først fået at vide efter hans død ved at læse hans efterladte beretninger.

At han virkelig udrettede noget bevises ved, at han modtog et ridderkors, to danske fortjenstmedaljer og en østrigsk. Den sidste for at hjælpe østrigske jøder til Sverige. Og så en til for Danmarks frihedskamp. Hvad han var mest stolt af, var et fint takkediplom fra de britiske og amerikanske regeringer for hans hjælp til de allierede. Det hang i glas og ramme på hans væg.

Efter krigen var han en af initiativtagerne til oprettelsen af politiets hjemmeværnskompagni. Han arbejdede i døgndrift, så det var ikke meget, vi så til ham i de år. I 1960 sagde han stop. Han, der var imod militær og krig, havde nu levet som soldat i 20 år. Nu blev han "almindelig" politimand. Han endte som politikommissær på Tomsgårdsvejens Politistation.

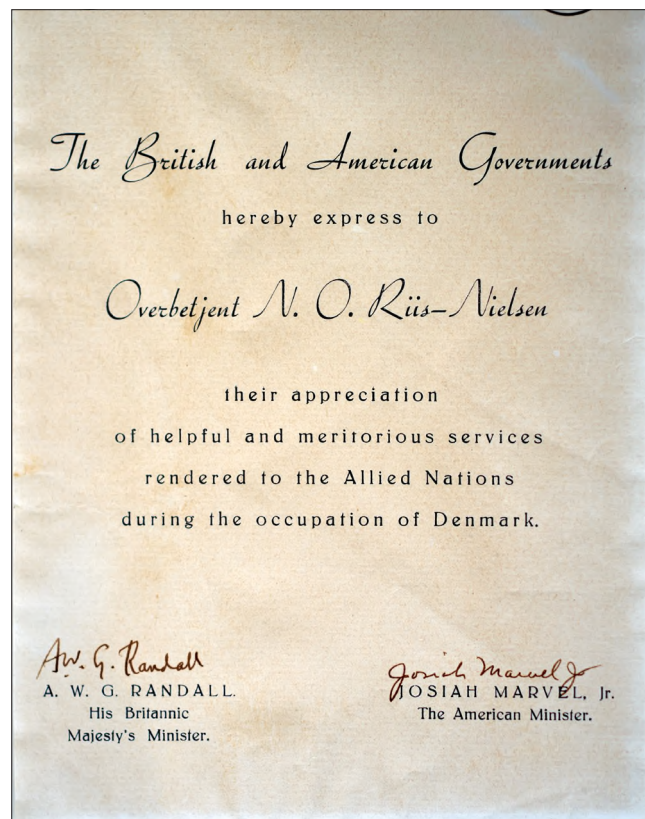
I mellemtiden var han flyttet ind i min farmors lille hus i Smørumnedre. Krigen osv. havde kostet ægteskabet. Den krig satte sine spor. Der boede han til sin død i 1987.

En af hans store interesser var at skrive. Udover bogen "Fra fæstebonde til selvejer", som Historisk Forening

udgav, ligger der lige så mange sider om landbrugets udvikling, heste- og kvægracer og om bønder og værnepligt.

Derudover var han en fantastisk morfar. Mine tre børn elskede ham og elskede at komme på ferie i Smørumnedre. Alt det han kunne finde på og fortælle om.

Han var på alle måder en "stor" mand, og jeg er stolt af ham.

Takkebreve fra den engelske og den amerikanske regering for fars indsats under krigen. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Smørumnedre og dens indbyggere i 1950'erne

af Niels og Bertel Krog

Niels Krog fra 1951 og Bertel Krog fra 1949 fortæller om deres barndom i Smørumnedre. De er opvokset på Langdyssegård, som sammen med Langmosegård i 1965 blev opkøbt af kommunen og udstykket til parcelhusgrunde nord for Smørumnedre. Det drejer sig bl.a. om Blomsterhaven og en del af Frugtvangen.

Bertel og Niels Krog. Foto i familiens eje.

”Vi er vokset op på Langdyssegård, som var en gård på 65 tdr. land med store driftsbygninger og oprindeligt et ældre meget smukt stråtækt stuehus. Alle gårdene i Smørumnedre fik ved stjerneudstykningsen i 1780'erne fastlagt deres nuværende beliggenhed i landsbyen. Langdyssegårds jord gik ud til Balsmosen, som også hørte med. Vores far, Kristian Krog (27. april 1906-11. januar 1984), var oprindeligt fra Vestjylland ved Varde.

Han aftjente sin værnepligt i København og kom på landbrugsskole i Haslev. Herefter tjente han i tre år på en stor gård ved Roskilde. I 1932 købte han Langdyssegård. Han var på det tidspunkt ungkarl og hentede sin lillesøster over som husbestyrerinde. Den 4. oktober 1940 blev han gift med Esther Marie Abildtrup Lauritsen (27. november 1907-2002), som kom fra København. Vores mor arvede nogle penge, og af de sidste materialer, der var til at opdrive under besættelsen, lod de bygge et stort nyt stuehus, som stod færdigt i 1942. Huset ligger stadig på Rendebæksvej 42. Det gamle stuehus blev derefter brugt til bl.a. kornmagasin, hønsehus og bolig for omrejsende høstarbejdere. Sidst i 1950'erne byggede vores far kostalden om til en svinestald, der kunne rumme 120 svin. Det var rigtig mange dengang. Vi drenge skulle selvfølgelig hjælpe til med at bryde den gamle stald ned. Martin Sørensen fra Stangkærgård stod for ombygningen. Han ville ikke længere være landmand, og lod derfor en stor hal opføre for enden af Flodvej, hvor han en overgang drev et hønseri. Senere solgte han det, og på stedet blev der indrettet en plastikfabrik, som lå der, indtil den blev revet ned omkring 2010 for at give plads til bebyggelserne Pilekær og Egekær.

I barndommens land

Det var en ”fin” gård, min far i sin tid købte med to datter, ét i stuehuset med fin træbeklædning til vores far og

*Langdyssegård før 1942.
Bemærk det fine stuehus og
den store have. Nederst til
venstre ses hjørnet af køb-
mandsbutikken og øverst til
venstre Jens Smørums hus.
Foto: Lokalarxivet.*

mor, og ét, der lå bag stalden, til karlene og os andre, når vi kom snavsede hjem fra arbejdet i marken. Karlene måtte i starten tage et primitivt brusebad i mælkerummet i koldt vand. Senere blev der indrettet brusefaciliteter til karlene i kælderen i det nye stuehus. Hvis vi andre kom snavsede ind fra arbejdet på gården, gjaldt der de samme regler for os.

Der var liv på Langdyssegård, da vi var drenge, især om sommeren, når vi havde landarbejdere ansat til at hjælpe til på gården. Min far ringede gerne til arbejdsanvisningen i Roskilde, og så kom der altså nogle stabejser ud med store tatoveringer, og smøger og bajere hørte med. Dem kikkede vi godt nok lidt på, og vores far havde nok at se til med at holde styr på det hele.

En gang, hvor han var i knibe for arbejdskraft i høsttiden, tog han i den gamle Hudson ud til Værløselejren sidst på dagen og hentede otte soldater, som satte neg op

fra kl. 6 om aftenen og nogle timer frem. Det var bondekarle fra Jylland. De vidste lige præcis, hvordan den sag skulle klares. Klokken 10-11 om aftenen kunne han så køre dem tilbage til lejren.

Vores far havde flere offentlige hverv bl.a. som medlem af skyldrådet og formand for skolekommissionen. Han ansatte i 1960 bl.a. vores favoritlærer Finn Uno Kofoed, efter at den nybyggede Centralskole – senere Søagerskolen – blev taget i brug i august 1959.

En søndag sidst på formiddagen bankede det på køkken-døren. ”Da jeg stod tættest på, skulle jeg åbne,” fortæller Bertel. ”Udenfor stod Kofoed i fuld uniform og med fin kasket. Han var sergent og sagde, at han havde en aftale med min far. Han blev inviteret ind at spise sammen med os andre, og vi fandt ud af, at han måske skulle være vores nye lærer. Det var spændende. På et tidspunkt spurgte min far til sport og sådan noget, og så fortalte Kofoed, at

Langdyssegård efter at det nye stuehus er opført i 1942. Det gamle stuehus ses til venstre. Foto: Lokalkivet.

han havde spillet lidt fodbold i KB. KB var den store klub dengang, så dermed var han så godt som ansat. Vores far og det øvrige sogneråd var enige om, at der skulle gøres noget for idrætten i kommunen, og her passede Kofoed ind som fod i hose. To gamle mål uden net blev udskiftet, og pludselig var der ca. 40 drenge, der spillede fodbold. Før Kofoed kom til, var der måske kun 10-12 drenge, der spillede. Senere satte han gang i atletik og meget andet i Ledøje-Smørum Idrætsforening.

For os var motocross noget særligt. Om efteråret kørte smedesvendene cross på deres gamle motorcykler på stubmarken overfor smedjen. Det var byens drenge henne at se på.

Endnu mere spændende var det, når der om foråret eller efteråret blev kørt motocross på Schæfergårdens stejle skråninger ned mod Lyfa, en kendt lampefabrik, der lå i Måløv på den anden side af banen. Det var vildt! Det var

stort! Forskellige københavnere stod for løbene med masser af motorcykler nogle endda med sidevogne, og masser af københavnere kom ud for at kikke på. Det foregik gerne om søndagen kl. 10 lige i kirketiden. Vores forældre var missionsfolk, og først når klokken nærmede sig 11, kunne vi smutte. Så styrtede vi ud på Schæfergårdens marker for at se på alt det spændende, der foregik her med masser af larm og fantastisk æterlugt. Om vinteren kunne vi kælke og stå på ski her. Skråningerne vendte jo mod nord, så her blev sneen liggende længe.

Vi flyttede hjemmefra omkring 1971 og bosatte os i løbet af de kommende år med vore familier i Hillerød. Vi forsøgte at lokke vore forældre med til Hillerød, men det glippede i sidste øjeblik. Vores far erklærede, at han ville blive på gården, til han skulle bæres ud.

En gang i 1977 var det en ejendommelig oplevelse at komme hjem på gården, efter at vi havde spillet badmin-

27/11 74
J. SMØRUM
2760 MAALØV
TLF. (01) 97 22 35

Jeg er glad for den plet, som jeg kalder min have,
den dejlige plet med dens hygge og fred.
Jeg nyder at gå der og plante og grave,
for så iler tiden så hastigt af sted.

Kære fra Brogår!
Olga har bedt mig om
at sende dem en lille
blomsterhilsen på deres
fødselsdag med ønske om at
deres nye år må bringe dem
sundhed og rigtig mange glæder.
Jeg beklager lykkeligheden til at
sige dem tak for al den
venlighed; selv de gennem
mange år har vist dem
Venlig hilsen fra deres
taknemlige Jens Smørum!

En typisk fødselsdagshilsen til
vores mor fra Jens Smørum. I
årenes løb skrev han især mange
julehilsener bestående af et digt og
en personlig hilsen til en stor kreds
af venner og bekendte.

Scanning: Fredi Paludan Bentsen.

Skolefoto fra 1958.

Frk. Nielsen står til højre i
billedet. Niels står i øverste
række som nr. 3 fra højre.

Bertel, der startede i Smø-
rumnedre Skole i 1958, står
i den næstøverste række som
nr. 5 fra højre.

Foto: Lokalkivet.

Skitse over Smørumnedre Landsby i 1950'erne med seks gårde og ca. 20 huse. Numrene henviser til husenes nuværende adresser på henholdsvis Rendebæksvej, Smørumnedrevej og Flodvej. a = Smørumnedre Skole, b = Smedjen, c = Købmanden. d = Sprøjtehuset.

ton i Smørumhallen, og opleve, at de store driftsbygninger pludselig var fjernet, og at der var frit udsyn til det ubebyggede areal, der lå tæt på gården. Det blev derefter solgt til en tømrermester, som i 1977 byggede ti huse, Rendevangen 1-10 på området.

Efter vores fars død i 1984 solgte mor i 1985 gården til advokaterne Per Therkildsen og Dorthe Jensen fra Hove. I forbindelse hermed blev baghaven, den gamle urtehø, solgt fra, og her blev der opført et dobbelthus, Rendebæksvej 38 og 40.”

Gårde og huse i Smørumnedre i 1950'erne

”Når man kommer fra Måløv ad Smørumnedrevej ned ad Bybakken, dukker Smørumnedre op nede i lavningen. På venstre hånd lagde man dengang især mærke til den firelængede stråttækte gård, Langmosegård, ejet af Christian Jensen. Hans jord, der stødte op til vores på Langdyssegård, gik op til Langmosen. De to gårdes jorder var adskilt af et stengærde oprindeligt anlagt af Edelgave. Resterne af det kan endnu ses i Smørumnedre foran Rende Kroen 1 og naboen mod nord.

I vores barndom havde vejene ikke officielle navne, og husene havde ikke numre, men Kong Svends vej blev f.eks. kaldt Schæfervejen, og andre kaldte Rendebæksvej for Strædet.

I vores barndom var der kun seks gårde, ca. 20 huse, en købmand, en smedje og en forskole i Smørumnedre, så landsbyen var dengang lille og meget åben. Tre af husene, som lå der dengang, er revet ned, mens andre er bygget om eller revet ned og efterfølgende genopført.”

De følgende billeder er, når andet ikke er nævnt, fra Det Kgl. Biblioteks samling ”Danmark set fra luften” fotograferet af Viggo Sylvest Jensen 1959-1960.

Rendebæksvej 1. Matr.nr. 22b

Her lå et gammelt stråttækt hus, som nu er renoveret. Her boede familien Frandsen en overgang. De var ældre folk, da vi var børn. Grunden med en stor urtehø gik helt ned til gadekæret. Her blev parcelhusene Smørumnedrevej 12 og 16 senere opført.

Rendebæksvej 3. Matr.nr. 38a

Her ligger et lille stråttækt hus. Det blev kaldt Skomagerens Hus. Her boede i vores barndom vognmand Petersen. Han kørte for Jørgen Andersen i Måløv. Også her blev en del af haven senere solgt fra, og et parcelhus Smørumnedrevej 14 blev opført her.

Rendebæksvej 5. Matr.nr 36a

Mellem Rendebæksvej 3 og 7 gik en lille grusvej ned til et gammelt stråtekt hus, som er revet ned for også her at give plads til nybyggerier mellem Rendebæksvej og gadekæret.

Rendebæksvej 7. Matr.nr. 28b

Her ligger et gammelt stråtekt hus, som var ejet af vognmand Christoffersen. Det var ældre folk, da vi var børn.

Rendebæksvej 9. Matr.nr. 31b

Her lå tidligere et gammelt stråtekt hus, Smørumnedre gamle Skole, som blev benyttet til 1924/25. Bygningen, der var ejet af kommunen, blev frem til 1950'erne udlejet til familier. I dag er huset revet ned og erstattet af et fint landsbyhus.

Rendebæksvej "oppe bagved"

Mellem Rendebæksvej 10 og fru Eibergs hus, Rendebæksvej 14, gik en lille vej op til Smørumnedre Skole,

som lå på den åbne mark bag Eibergs hus. Langs vejen derop havde frk. Nielsen sin køkkenhave. Smørumnedre Skole er bygget i 1924/25 som afløser for den gamle forskele på Rendebæksvej 9. I Smørumnedre Skole var der skolegang fra 1. til 3. klasse for alle børn i Smørumovre, Lille Smørum og Smørumnedre. Skolen bestod af et stort klasseværelse med kakkellovn i hjørnet. Dertil var der en privatbolig til lærerinden, frk. Ellen Nielsen, og hendes husbestyrerinde, frk. Bertha Nielsen, der også var spillelærerinde. Skolegården var et stort græsareal, hvor der bl.a. kunne spilles fodbold. Frk. Nielsen var af den gamle skole, temmelig skrap og tit med en cerut i munden. Hun havde en lang lineal af træ, og hvis hun mente, at en elev havde gjort noget forkert, blev man kaldt op til katederet. Så skulle højre hånd lægges på katederet, og så slog hun, så fingrene snurrede. Det var en helt anden tid. Fra 4. klasse blev børnene sendt til Smørumovre Skole hos lærer Poulin Nielsen. Efter 1959, hvor Centralskolen, nu Søagerskolen, blev taget i brug, havde virksomheden, Metas, med adressen Flodvej 11-13 en overgang til huse i den gamle skolebygning. Skolen er nu revet ned og har givet plads til et par af husene på Dyreholm. Skolen lå ca., hvor Dyreholm 5 ligger, og den tilhørende have lå ca., hvor Dyreholm 3 ligger.

Rendebæksvej 13-15. Matr.nr. 11c og 11ah

Her var der smedje med tilhørende bolig til højre ejet af Frede Andersen og frue. Man betalte for reparationer med videre to gange om året. Fru Andersen kom med regningen og blev inviteret ind på vor fars kontor, og der blev hun budt på cerutter. Fru Andersen elskede cerutter. På den anden side af vejen mellem Eibergs hus og Ægge-mandens hus (Rendebæksvej 18) havde smeden lagerplads. Både smedjen og beboelsen er inden for de senere år re-noveret, så der nu er to boliger på stedet. Desuden er der solgt en grund fra for at give plads til Rendebæksvej 17.

Rendebæksvej 14. Matr.nr. 18c

Her lå et stråttækt hus fra 1800-tallet ejet af den gamle fru Eiberg. Datteren boede der også med tre sønner Jørgen fra 1945, Åge fra 1950 og Ole fra 1955. Det gamle hus er for flere år siden blevet revet ned og erstattet af et nyt.

Rendebæksvej 18. Matr.nr. 5d

Her ligger et gammelt stråttækt hus fra 1800-tallet. Her boede æggehandler Otto Jensen. Han kørte en gang om ugen rundt til alle på egnen og hentede æg. Æggene blev vejet, og der blev afregnet efter vægt. Han hentede også æg andre steder og var en slags æggrossist.

Rendebæksvej 20 A. Matr.nr. 5a

Her lå Kildebakkegård på ca. 30 tdr. land tilhørende Verner Jensen. Der boede også en polsk dame, Joseffa, til leje i vestgavlen af stuehuset.

Verner Jensens søn, Rene, var FN-soldat på bl.a. Cypern. I 1956 købte han et fjernsyn til sine forældre, formentlig det første fjernsyn i Smørumnedre. Byens unger blev inviteret op for at se børnetime. Vi sad i ti minutter og så på prøvebilledet, inden udsendelsen startede. Det var simpelt hen storslået. Den tilhørende jord er nu udstykket til nye boliger, og avlsbygningerne er revet ned, mens det gamle gule stuehus stadig ligger her. Der var flere børn, men de var ældre end os.

Rendebæksvej 22 A. Matr.nr. 47a

Stedet, et gammelt stråtekt bindingsværkhus, var ejet af fru Anna Nielsen. Hendes søn Ove Riis-Nielsen var politibetjent, og han måtte under krigen gå under jorden, da besættelsesmagten forsøgte at arrestere det danske politikorps den 19. september 1943. Ove Riis-Nielsen var med i modstandsbevægelsen, og der blev opbevaret våben på loftet. Huset er nu revet ned og har givet plads til et nyt parcelhus.

Rendebæksvej 23. Matr.nr. 46a

Her var der købmandsbutik oprindeligt ejet af Thor-Larsen, som var vendt hjem fra Argentina. I 1956 blev

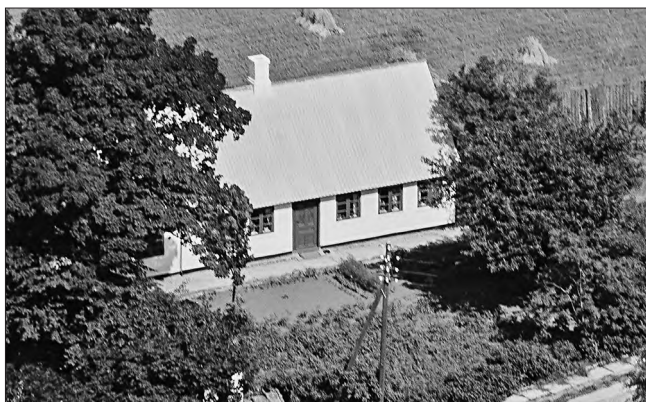
købmandsbutikken og boligen overtaget af købmand Heinrich Jacobsen. Det var dog fru, Dagny, der drev butikken. De fik to børn, Søren i 1947 og Mette i 1949. De blev sendt på Frederikssund Privatskole.

Arealet til venstre for købmandsbutikken var et offentligt område med adgang til gadekæret.

Over for købmanden gik en grusvej ud til to ejendomme ejet af henholdsvis Valdemar Vengtoft på Dyreholm og Hans Jensen på Hesselagergaard. Vejen gik videre nord om Boesagergård og mod øst til Langbjerggård og Tørvesletten. Vejene Blomsterhaven og Frugtvangen fandtes ikke i 1950'erne. De blev først anlagt omkring 1970, da de store parcelhusområder nord for Smørumnedre skød op.

Arealet på den anden side af Rendebæksvej, i dag bebyggelsen Rendevænget, tilhørte Ryttergården, som havde mark her. Det var her smedevendene kørte motocross på stubmarken om efteråret. Langs Rendebæksvej fra Offersens hus, Rendebæksvej 24, og ned mod trekanten løb der dengang en åben grøft, Rendebækken, som har givet navn til Rendebæksvej.

Rendebæksvej 24. Matr.nr. 47b

Her ligger et lille gammelt stråtækt hus fra 1800-tallet. Her boede familien Lars Offersen.

Rendebæksvej 29. Matr.nr. 12b

Grunden, som huset Dyssegrund ligger på, er udstykket fra Langdyssegård, og det er bygget i 1903. Her boede kommunesekretær Kristensen og senere hans søn. Husets navn hentyder til, at der til fundamentet blev benyttet sten fra den sløjfede langdysse, der lå på Langdyssegårds jord. Det var den dysse, som i sin tid gav navn til Langdyssegård. Senere er der udstykket en grund bag Dyssegrund, for at give plads til Rendebæksvej 27.

Rendebæksvej 31. Matr.nr. 32b

Her lå et sommerhus. Stedet blev på et tidspunkt købt af lærerinde frk. Nielsen måske med den hensigt, at hun

ville slå sig ned her, når hun gik på pension. Det blev ikke til noget, og hun lod i stedet "Toften" i Smørumovre bygge. Sommerhuset er revet ned, og et nyt parcelhus bygget på grunden i 1970'erne af elinstallatør Carl Rasmussen.

Rendebæksvej 42. Matr.nr. 12a

Langdyssegård, her boede vi. Nu er kun stuehuset tilbage.

Rendebæksvej 44. Matr. 52

Her lå i vores barndom et lille stråtekt hus, som nu er revet ned. Det var i det hus, tidligere landbrugsminister

Jens Smørum blev født. Her boede i vores barndom enkefru Henriksen, som var i familie med Jens Smørum. Huset, som nu ligger her, er opført i 1976. Stedet ejes af familien Benthien, der har boet her siden 1960'erne.

Smørumnedrevej 2. Matr.nr. 6b

Her ligger et gammelt stråtekt hus, som nu er renoveret. Det var ejet af Ole Neergård Madsen, søn af Kaj og Marie Neergård Madsen fra Ryttergården.

Smørumnedrevej 9. Matr.nr. 1cf

Her ligger Ryttergården, som dengang var ejet af Kaj Neergård Madsen gift med Marie.

Smørumnedrevej 11. Matr.nr. 2u

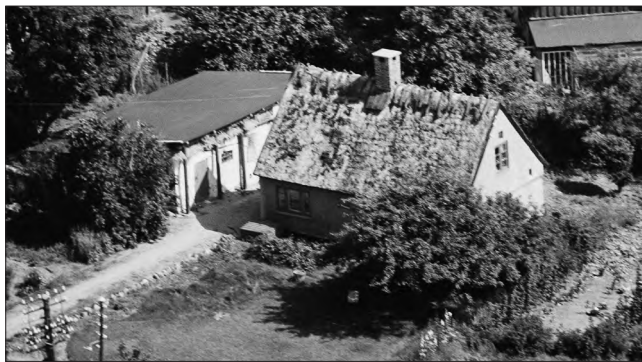
Huset blev en overgang kaldt Bruhns Hus, fordi murer Bruhn boede her i en årrække. Det har også tilhørt kommunen, som senere brugte det som dagplejehus. Huset ligger der stadig og er blevet renoveret inden for det sidste par år.

Gammeldamsgården. Matr.nr. 2i

Gammeldamsgården, dengang med adresse på Smørumnedrevej, blev i sin tid købt af kommunen. Kun stuehuset står tilbage, og jorden mellem gården og Smørumnedrevej er udstykket til moderne landsbyhuse. Området har fået sit eget gadenavn, og Gammeldamsgårdens stuehus har nu adressen, Gammeldamsgård 6.

Smørumnedrevej 22. Matr.nr. 45i

Huset blev kaldt Valdemars Hus, fordi Valdemar og hans handicappede bror boede her. Det blev i 1970'erne revet ned for at give plads til pensionistboligerne. Valdemar byggede i stedet det gule murstenshus, som nu har nr. 22, til sin bror og sig selv.

Smørumnedrevej 22 bagved.

Bagved Valdemars hus lå Pilekær, der i vores barndom var et gammelt hus. Det er nu revet ned.

Smørumnedrevej 24. Matr.nr. 27a

Huset blev en overgang kaldt Tækkemandens Hus. Senere blev det kaldt A Bindstov. Ejeren malede på et tidspunkt

bindingsværket op på jysk vis samt pyntede huset med en harve og en kunstig stork i haven. I Smørumnedre mente nogle, at det kun er jyder, der kan finde på den slags.

Smørumnedrevej 27b. Matr.nr. 4c

Villaen Toftehøj blev bygget i år 1900 som aftægts- og bolig til Toftehøjgård. I 1921 købte slagter Peter Rasmussen stedet. Han var en farverig person, som kom langt omkring med sin slagtervogn, hvorfra han solgte fersk kød i en tid, hvor det meste kød blev saltet for at holde sig. Det var før køleskabets og fryserens tid. Slagter Rasmussen var far til Carl Rasmussen, der senere bosatte sig i Smørumnedre og drev elforretning i Måløv.

I slutningen af besættelsen købte Bertha og Hans Frand-

sen Toftehøj, efter at de havde afhændet Boesagergård, som da havde været i slægten Frandsens eje gennem ca. 200 år. Senere kom stedet på andre hænder, og Bertel fortæller, at han en overgang som knægt arbejdede her med at samle og pakke plastikdimser for at tjene en skilling efter skoletid. På et tidspunkt blev Toftehøj solgt til en dyrlæge.

De nye ejere på Boesagergård blev vores tante og onkel, Margrethe og Thomas Krog.

Smørumnedrevej 28. Matr.nr. 14d

Huset er et gammelt 1800-tals hus, som nu er renoveret. Det var udlejet bl.a. til arbejdsmand Worm Pedersen, og en stor baghave sørgede for grøntsager året rundt.

Huset bliver kaldt Schæferhuset, dels fordi det sammen med Bakkehuset ligger på den grund som Schæfergården lå på inden udskiftningen, og dels fordi det oprindeligt var et landarbejderhus, som godsejer Tutein lod opføre til Schæfergårdens landarbejderfamilier.

Smørumnedrevej 30. Matr.nr. 14c

Huset, også kaldet Bakkehuset, er et lille lerklinet strå-tækt hus fra 1800-tallet, måske Smørumns ældste hus. Det var ejet af Christian Jensen, Langmosegård. Gennem tiden har der boet mange forskellige lejere her. Fra 1964

kom Kristan Jensens datter, Ragnhild, til at bo i huset.

Langmosegård. Matr. 3a

Langmosegård, som blev revet ned i begyndelsen af 1980'erne, lå hvor parcelhusene Smørumnedrevej 32 - 42 nu ligger.

Smørumnedrevej 31. Matr.nr. 13a

Toftekærgård var fra 1950 ejet af Dagmar og Gunnar Fagerholt. De var ikke som de fleste i landsbyen rundet af landbruget og med lokal tilknytning. Gunnar Fagerholt var ingeniør. De havde sønnerne Niels (18. april 1933-4. januar 2019) og Carsten (8. september 1939-23. december 2012) samt datteren Nina fra 1949. Toftekær-

gård blev på den tid regnet for den fineste gård i Smørumnedre med en tilhørende stor beundringsværdig have. Fra ejendommen blev syv parcelhuse på Toftekrogen udstykket og bebygget i 1995, og i 2000 solgte Dagmar Fagerholt den tilbageværende del af gården med tilhørende bygninger til Ledøje-Smørum Kommune. Indenfor de seneste år er Toftekærgård med respekt for det gamle gårdanlæg blevet ombygget til et større antal nye boliger.

Niels Fagerholt blev uddannet til arkitekt og blev især anerkendt for sin enkle og raffinerede stil. I begyndelsen af sin karriere tegnede han flere rustikke stålpejse. Den mest kendte fik tilnavnet Fagerholtpejsen.

Niels Fagerholt var på studierejse til engelske, skotske og irske pubber, inden han designede den kendte ølflaske for Faxe Bryggerierne i 1976. Niels Fagerholt var lærer på Arkitektskolen og blev senere professor. Han fik tildelt flere priser i løbet af karrieren bl.a. ID-Prisen i 1972, Eckersberg Medaillen i 1995 og C.F. Hansen Medaillen i 1995. Foto: Fra Internettet.

Smørumnedrevej 33. Matr.nr. 13f

Huset er et gammelt stråtagt bindingsværkshus fra 1800-tallet. Det er oprindeligt opført som bolig for landarbejdere på Toftekærgård. Her boede arbejdsmand Rasmussen med flere børn, bl.a. datteren Inge fra 1949 og sønnen Siegfred fra 1947. Drengene herfra lavede en gang sjov med vores grisesøer ved at jage rundt med dem, så de kunne miste deres fostre. Da de forsøgte at gentage spøgen, lagde vores karle sig på lur og snuppede dem. Som straf trak de tøjet af drengene og rullede dem i brændnælder. De råbte og skreg, og deres mor kom til for at høre, hvad der var galt, og hun fór derefter op til vores far og spurgte: ”Hvad er det her for noget?”, men karlene kom hurtigt efter og fortalte, hvad der var sket. Så fik drengene en lussing – af deres mor vel at mærke. Og så var den sag klaret. Det var en anden tid!

Vandhøjen

På Langmosegårds jord vest for Bybakken, ca. hvor Liljevungen 35 eller 77 nu ligger, lå Smørumnedre Vandværk. Det bestod bl.a. af en muret beholder, som blev benyttet som vandreservoir. Vandværket blev etableret i 1910, og det fungerede udmærket i mange år. Det kunne dog ikke klare vandforsyningen til de nye parcelhuskvarterer, der skød op nord for landsbyen. Vandværket blev

derfor nedlagt i 1969, og både de nye parcelhuskvarterer og Smørumnedre blev tilsluttet Ballerup Vandværk. Vandhøjen og den tilhørende bygning er revet ned. Da vi var børn, legede vi tit på Vandhøjen, og vi kælkede ned ad Bybakken, når der var sne.

Kong Svends Vej

Schæfervejen, som den blev kaldt dengang, førte ud til Schæfergården, Kong Svends Vej 65, ejet af proprietær Mikkelsen. Familien havde sønnerne John og Uffe. Svi-germoren, fru Ludvig, boede i en aftægtsbolig, Finnehuset, Kong Svends Vej 59, tæt på gården. I 1967/68 byggede John og Inge Mikkelsen et hus, Kong Svends Vej 63, ved siden af. Når proprietær Mikkelsen kørte i bil til Måløv for at handle, fulgte hans to schæferhunde med til Smørumnedre for enden af vejen. Her lagde de sig til at vente, og når han kom tilbage, fulgte de med ham hjem igen. Vi andre i landsbyen var meget imponerede over, hvor afrettede de var. De fleste her havde deres hunde løbende frit omkring.

På vejen derud lå et lille husmandssted ejet af familien Kierulff. Længere mod nord lå Alpegården ved siden af Kong Svends Høj. Gården tilhørte familien Wagner Larsen med sønnerne Jens fra 1947 og Niels fra 1949 samt datteren Susanne fra 1955.

Kong Svends Vej 1, Toftekrogen 2A.

Matr.nr. 13e og matr.nr. 13ds.

Her byggede Carsten Fagerholt, søn af familien Fagerholt på Toftekærgård, sidst i 1960'erne eller i begyndelsen af 1970'erne et moderne H-hus på en stor grund på hjørnet af Smørumnedrevej og Kong Svends Vej. Carsten havde en større diskussion med Ledøje-Smørum Kommune angående stedets adresse. Han ville bo på Kong Svends Vej 1 og ikke på Smørumnedrevej 35, og han nægtede at modtage post, der ikke var adresseret rigtigt. Til sidst fik han sin vilje.

Huset blev revet ned i 2014, og den store grund giver nu plads til to nye parcelhuse Kong Svendsej 1 og Toftekrogen 2A.

Flodvej

Hvor Smørumedrevej i dag munder ud i Flodvej, var der tidligere et vejkryds, så man næsten kunne køre ligeud op til Centalskolen, nu Søagerskolen. Oprindeligt lå her kun to huse, Flodvej 2A og Flodvej 2B. Lidt oppe ad vejen mod Søagerskolen lå til venstre en mindre gård, matr.nr. 19a, som nu er revet ned for at give plads til Rytterkær II, og til højre inde på marken lå husmandsstedet, Pilely, Råbrovej 2, matr.nr. 24b.

Efter omlægningen af Råbrovej i forbindelse med at bebyggelsen Rytterkær blev etableret i 1988, ligger Pilely nu helt ud til Råbrovej. Lidt henne ad Flodvej ca. der, hvor vandværket ligger i dag, lå Stangkærgård. Ellers var der marker og udsyn til alle sider.

Flodvej 2A og 2B

Huset 2A er opført i 1935, og det lå dengang lige ved vejkrydset.

Huset 2B, som er fra 1935, var ejet af kommunekasserer Nørgård, som boede her sammen med to sønner Mogens fra 1944 og Preben fra 1950. Fru Nørgaard var af

og til afløser på telefoncentralen i Smørumovre, og hun arbejdede senere i mange år som hjemmehjælper på Porsebakken. I 1964/65 gik kommunesekretær Christensen på pension, og han blev afløst af Lind, som nu kom til at bo i huset. Vi blev gode venner med hans søn, Jens Lind. Han bor nu på Flodvej nr. 6.

Stangkærgård. Matr.nr. 8

Stangkærgård var ejet af Stella og Sigurd Sørensen. De havde fire børn, hvoraf vi kender Lis fra 1942, Martin fra 1944 og Anne Marie fra 1951.

Sidst i 1950'erne købte gartner Aage Jacobsen et stykke af jorden og opførte to gasbetonhuse, Flodvej 10 og 12, med eternittag til sine medarbejdere på champignongartneriet Rosenlund, som han drev på Skebjergvej. Kommunen købte Stangkærgård i 1962, og jorden blev året efter udstykket til parcelhusgrunde syd for Flodvej og blandet bebyggelse med parcelhuse og let erhverv nord for Flodvej.

Matrikelnumre fortæller historie

En matrikel er fortegnelse over fast ejendom. Den første blev udarbejdet i 1662, så den nye enevældige konge, Frederik den Tredje, fik et overblik over den skat, bønderne skulle betale. Matriklen er revideret flere gange. Hvis du bor i Smørumnedre og kender dit matrikelnummer, kan du ofte finde ud af, hvilken gård din parcel er udstykket fra. Matrikelnummeret består af et tal og som regel nogle efterfølgende bogstaver. Tallet angiver, hvilken ejendom i Smørumnedre din parcel er udstykket fra. Bor du f.eks. i et hus i Tulipanhaven med matr.nr. 12az. viser det, at din grund er udstykket fra Langdyssegård matr.nr. 12a.

Ryttergården – matr.nr. 1a.
Gammeldamsgård – matr.nr. 2a.
Langmosegård – matr.nr. 3a.
Askebjerggård – matr.nr. 3b
Vestre Tvillingegård – matr.nr. 4a
Østre Tvillingegård – matr.nr. 4b.
Kildebakkegård – matr.nr. 5a.
Dyreholm – matr.nr. 5b.
Skebjerggård – matr.nr. 6a.
Ormegård – matr.nr. 7a.
Stangkærgård – matr. nr. 8.
Boesagergård – matr.nr 9a.
Langbjerggård – matr.nr. 10.
Tørvesletten – matr.nr. 11a.
Langdyssegård – matr.nr.12a.
Toftekærgård – matr.nr.13.
Schæfergården – matr.nr.14a.
Lillekorsvejgård – matr.nr. 15.
Egelund – matr.nr. 20.
Kærhavegård – matr.nr. 21.
Stormosegård – matr.nr. 30a.

Litteratur

- N.O. Riis-Nielsen:* "Fra Fæstebonde til selveje, Smørumnedre 1797-1930". Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv, 1991.
- F.H. Solhauge:* "Smørumnedre Vandværk (1910-69)". Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv, nr. 1 1988.
- Christoffer Harlang:* "Nils Fagerholt", 2017.
- Inga Nielsen:* Ragnhild Jensen: "Nu er jeg den ældste indfødte i Smørumnedre". Årsskrift 2018.
- Inga Nielsen:* Anne og Hardy Pedersen: "En nybyggerhistorie fra Tulipanhaven". Årsskrift 2018.
- Jens Peter Smørum:* "Jens Oluf Laurits Sørensen Smørum". Årsskrift 2017.
- Anni Agerskov:* "Grundejerforeningen Stangkær - selvbyggere i Smørumnedre i 60'erne". Årsskrift 2012.

Nye genstande 2018

af Ledøje-Smørum Historisk Forenings registreringsgruppe ved Line Ludvigsen

Igen i år omtaler vi på denne plads en række genstande, som vi har modtaget sidste år. Der er tale om et udvalg, som man også vil kunne se til receptionen for udgivelsen af Årsskriftet. De vil sammen med alt det øvrige, som vi har fået, indgå i vores samlinger og udstillinger.

I 2018 modtog vi bl.a.:

Fra **Børge Nielsen**, Hove:

- **Et småfilmskamera (a)**. Kameraet er af mærket Eumig C3 og er i et læderetui. Giver har brugt apparatet siden 1970 og har bl.a. lavet en film om Hove med det.

Fra **Olaf Damgård**, Sverige:

- **En bøjle**. Bøjlen er ret kraftig af træ og 54 cm lang, og den har været brugt til at hænge en brandmands-uniform på. Smed Valdemar Damgård, der var genstandens bruger, boede i Hove og var formand for de frivillige brandmænd og blev således kaldt brandfoged. Uniformen og det øvrige udstyr blev udleveret på brandstationen i Ballerup.

Fra **Hans Madsen**, Smørumovre, bl.a.:

- **Et wc-skyl håndtag** af hvidt porcelæn, 11 cm.
- **Et pibehoved** ligeledes af hvidt porcelæn, 15 cm langt, med et metallæg med en diameter på 4 cm.
- **Et Olympus kamera**, anvendt fra 2001 til 2018.
- **To malerier**, indrammet. De er begge malet omkring 1919 og med motiver fra lokalområdet. På det affotograferede maleri ses Ledøje Kirke i baggrunden. Billedet er malet fra Catrinebjergvej/Sengeløse (**b**).

Fra **Else Marie Nielsen**, Ledøje:

- **En kaffekolbe (c)** bestående af nederst en brænder i en glasskål på et metalstel, en glaskolbe til otte kopper og en glastragt øverst. Vandet hældes i glaskolben, og de malede kaffebønner placeres i tragten. Når vandet opvarmes, trækker det op i tragten, blandes langsomt med bønnerne for til sidst at løbe tilbage i kolben. Og kaffen er klar! Bruger er givers mor, Inga Nielsen. Hun fik kaffekolben, da hun var ansat i Ledøje Brugs i 1960, hvor hun også boede på et tildelt værelse.

Fra **Finn Sølvbjerg Hansen**, Ledøje, bl.a.:

- **Et kamera** mærket Exakta fra firmaet Ihagee i Dresden i årene 1960-63. Med brugsanvisning og et seks måneders reparationsgarantibevis fra den 2.2.1976.
- **Et Kodak Instamatic 224** med blitz og fem ekstra pærer. Kameraet er fabrikeret i Tyskland fra 1966 til 68. Der medfølger en brugsanvisning, et reparations-tilbud og en regning fra Thaulow Foto i Ballerup på 175,50 kr. dateret den 18.1.1982. Desuden endnu en seddel fra Fotoværkstedet på Østerbro, hvor der står, at det ikke er lønsomt at reparere det, fordi det er slidt op. Desværre er denne note ikke dateret.
- **Et kamera** af mærket Focus Free med 35 mm linse og med tilhørende kvartsblitz samt en vejledning til såvel kamera som blitz.
- **En Agfa solskærm** i læderetui.
- **En lysmåler** af mærket Sixtomat og med en metal-kæde.

Fra **Jens Peter Smørum**, Hørsholm:

- **Et æresmedlemsbevis** udstedt til givers berømte farfar, Jens Smørum. Beviset er en kobberplade med en inskription påsat en marmorplade (18x10x2,5 cm) med filt på undersiden. Inskriptionen lyder: ”For fremragende Indsats for Kolonihavebevægelsen udnævnes her ved Indenrigsminister Jens Smørum til Æresmedlem af Kolonihaveforbundet for Danmark”. Inskriptionen er dateret november 1948 og underskrevet af formand Gottfred Andersen. Øverst ses et lille emblem med et våbenskjold for Danmark, to dannebrogssflag og ordene: Kolonihave Forbundet For Danmark.

Fra **Marianne Bach**, Smørumnedre:

- **En poesibog**. Bogen har tilhørt Else Larsen og har været brugt fra 1945-1950 i Smørum. Giver er brugers niece. Bogen er fyldt med hilsner, de fleste på vers, fra forældre, søskende og øvrig familie, veninder, skolekammerater og lærere.

Fra **Anni Agerskov**, Smørumnedre, bl.a.:

- **Et cigarettui (d)**, der består af to dele. Det er dekoreret med teksten: Glædelig Nytaar 1917 Café ”Viborg” Istedgade 142 Koncert hver Aften Telefon 7705. Etuiet har tilhørt givers mors onkel, Christian Søegaard Jakobsen, der var fra 1870’erne og kom til København, hvor han blev politimand. Han har formentlig fået etuiet som gave, da han gik rundt som gadebetjent på Vesterbro bl.a. i 1917.

Fra **Anne-Margrethe Nygaard**, Ledøje, bl.a.:

- **En samling religionsbøger (e)** skrevet eller oversat af givers afdøde mand, Jens Jørgen Nygaard. Givers mand var uddannet lærer fra KDAS og arbejdede i Ballerup Kommune. Da der en overgang var for mange lærere i Ballerup, blev han tilbudt to års orlov.

Disse år brugte han til at skrive en lang række bøger. Efter orloven fungerede han igen som lærer, indtil han blev borgmester i 1998. Af titler kan nævnes: Kristendom 5 Grundbog (Gyldendal 1987) Sikhismens verden, Store religioner (Forum 1987) Jødedommens verden, Store religioner (Forum 1987) Sult i Afrika, Trusler mod livet (Forum 1991) Flygtningen, Trusler mod livet (Forum 1992) Kristendom Grundbog 7/8 (Gyldendal 1992) Bibelske tekster – genrer og fortællinger (Dansk lærerforening 1996).

Vi må ind imellem takke nej til genstande på grund af pladsmangel. Huset er jo ikke større, end det er. Vi må derfor nøje overveje, hvad der er plads til ud fra kriterier såsom genstandens historie, tilknytning til området og egnethed til udstillinger, men også om vi har dubletter. Men kom endelig, så kigger vi meget gerne på det. Det er vigtigt at bevare ting fra fortiden og nutiden af hensyn til fremtidens forståelse af historien.

a

c

d

e

b

Historisk Forenings rejse 7.-14. september 2019

Skåne, Blekinge, Småland, Öland og Gotland

af Svend Waltenburg

Den historiske baggrund

Som afslutning på de sidste tre års temarejser til områder, der engang har hørt under Danmark, gik årets rejse bl.a. til nogle af de landsdele i Sverige, der tidligere var danske. Det gælder **Skåne**, som jo er gammelt dansk kerneland, og hvorfra folkestammen danerne menes at stamme og siden bredte sig til øerne og Jylland. Endvidere **Blekinge**, som blev en del af Danmark senest i løbet af 1000-talet. Begge måtte afstås til Sverige som følge af den hårde Roskildefred i 1658. Når bortses fra Kalmarunionen (1397-1523), hvor de nordiske lande blev forenet under dronning Margrethe I, har **Småland** og **Öland** egentlig aldrig hørt til Danmark, men var nok et besøg værd alligevel. **Gotland** blev erobret af Valdemar Sejr i 1361 og var en vigtig brik i de danske bestræbelser på at beherske Østersøen, indtil øen måtte afstås til Sverige ved Brömsebrofreden i 1645. Under Den Skånske Krig var Gotland atter på danske hænder i en kortere periode (1676-79).

Hvordan kunne det gå så galt, at Danmark i løbet af få år måtte afgive så stor en del af sit territorium? Hovedsynderen er uden tvivl den ellers så populære Christian IV. Den byggeglade konge lod anlægge flere byer: Kristiania (Oslo), Kristianstad og Kristianopol, der jo alle blev opkaldt efter ham, og byggede Børsen og Rundetårn foruden adskillige kirker og slotte. Han holdt et stort hof og førte sig i det hele taget frem som leder af en nordeuropæisk stormagt. Da han også blandede sig i Trediveårskrigen (1618-48) og måtte trække sig tilbage

efter et forsmædeligt nederlag, var statskassen så godt som tom. For at redde situationen skruede han yderligere op for Øresundstolden, der i forvejen var inderligt forhadet af de store søfartsnationer England og Nederlandene. Også Sverige følte sig voldsomt provokeret og besluttede sig for at besætte østsiden af Øresund for én gang for alle at slippe for den upopulære told. Under sønnen Frederik III var der ingen penge til lejesoldater, og Danmark var derfor nærmest forsvarsløst, da Sverige besluttede sig for at slå til. Efter den hårde fredsslutning i 1658 genoptog svenskerne kort efter alligevel krigen, og i 1660 var Danmark kun en hårsbred fra total udslettelse, da svenske tropper havde besat hele landet på nær København, som de belejrede i flere måneder. Kun med det yderste af neglene og hollandsk undsætning lykkedes det at slå stormangrebet på København tilbage.

Hvis man kan sin historie, er det altså med noget blandede følelser, man begiver sig over til broderfolket/arvefjenden for at danne sig et indtryk af fordums storhed.

Lørdag 7.9. drog 40 medlemmer af Historisk Forening af sted med bus med Kaj Clausen ved rattet og rejseleder Benny Kastrup Hansen fra Mols Rejser ved mikrofonen. Det gik hurtigt over broen til Malmø og videre til **Kristianstad**, hvor vi så Chr. IV's kirke. I **Karlshamn** holdt vi frokostpause og så Axel Olsons udvandrermønument til minde om de talrige fattige småbønder og landarbejdere fra Småland, der udvandrede til USA i tiden efter 1850. Mønumentet forestiller Karl-Oskar og Kristina, hoved-

personerne i Vilhelm Mobergs romanserie "Udvandrerne". Næste stop var ved den lille by **Kristianopel** ved Østersøkysten, hvor Chr. IV lod bygge en kirke og et fæstningsanlæg mod svenskerne. Lidt længere nordpå gjorde vi holdt ved **Brömsebro**, hvor et i dag næsten tilgroet vandløb danner grænse mellem Blekinge og Småland. Som afslutning på den såkaldte Torstenssonkrig 1643-45 (efter den svenske general, som fra Tyskland rykkede op og besatte Jylland) mødtes Corfitz Ulfeldt og Axel Oxenstierna for at udveksle den af kongerne underskrevne traktat her på et lille stykke ingenmandsland, en lille holm i Landebäcken. Der er ikke meget at se i dag, men det var her, Danmark måtte afgive de norske provinser Herjedalen og Jemtland, Halland midlertidigt i 30 år (hvem der så end troede på det) samt øerne Øsel og Gotland. Det sidste betød, at kampen om at beherske Østersøen nu var endegyldigt tabt for Danmark. Endelig blev Sverige fritaget for at betale told i Øresund. Videre op langs kysten så vi Sveriges største rundkirke i **Hagby**, inden vi sidst på eftermiddagen nåede frem til **Kalmar**, hvor vi blev indkvarteret på et hyggeligt gammelt hotel for de næste tre nætter.

Søndag 8.9. bød på en heldagsudflugt til Öland. Vi kørte fra fastlandet over den seks km lange bro og så først **Karlevistenen** lidt syd for Färjestaden med en af de længste kendte runeindskrifter fra slutningen af 900-tallet. Den lyder i moderne fortolkning således: "Denne sten er sat efter Sibbe [den] gode, Foldans søn. Men hans følgesmand satte på øen dette dødeminde. Skjult ligger han – det vidste de fleste – de største bedrifter fulgte kampgudindens træ [= krigeren] i denne høj. Ej vil mere lydefri, kampstærk vogngud [= høvding] på søkongens vidtstrakte mark [= havet] komme til at råde over land i Danmark [tanmarku]".

Næste stop længere sydpå var ved **Gettlinge gravfelt** med stensætninger fra yngre bronzealder og jernalde-

ren og en 30 m lang skibssætning. Endnu længere sydpå stødte vi på **Karl 10. Gustavs mur** fra 1653, et skræmmende eksempel på en evigvarende konges magt. Den fem km lange mur tværs over den sydlige del af øen skulle sikre vildtbestanden af de fra England importerede dådyr ved de kongelige jagter. Efter frokost ved fyret på sydspidsen kørte vi atter nordpå langs østkysten og over til **Borgholm slotsruin**, hvor en meget engageret guide viste os rundt i, hvad der er tilbage af den oprindelige borg fra sidste del af 1200-tallet, der skulle sikre grænsen mod Danmark. Efter heftige krigsskader i 1500-tallet blev borgen i det følgende århundrede ombygget til et slot, men blev totalt raseret ved en brand i 1806. I dag vidner kun de vældige ydre mure om fordums storhed.

Mandag 9.9. så vi nærmere på selve **Kalmar by**. Dagens absolutte højdepunkt var en rundvisning på **Kalmar Slot**, der regnes for Sveriges bedst bevarede renæssanceslot. Det er oprindeligt fra 1200-tallet, men blev siden ombygget til en imponerende forsvarsfæstning. Det var her, den taktisk begavede Margrethe I i 1397 mødtes med stormænd og gejstlige fra de tre nordiske lande for at undertegne den såkaldte **Kalmarunion**, der samlede Danmark, Norge og Sverige (med dele af Finland) i et fælles monarki, som varede til 1523. Margrethe blev respektløst kaldt "dronning bukseløs", men hun fik nok vist de høje herrer, hvem der i virkeligheden havde buksene på, idet hun langt overskred de grænser, der normalt udelukkede kvinder fra ledende regeringsposter. 10 år forinden var hun blevet kåret som de facto regent af Danmark, idet hun med herlige sproglige krumspring blev udnævnt til "fuldmægtig frue og husbond og det ganske rige Danmarks formynder".

Tirsdag 10.9. gik turen videre nordpå til Oskarshamn, hvorfra vi tog færgen over til Visby på **Gotland**, som

nok lå lidt længere ude i Østersøen, end de fleste havde forestillet sig, nemlig 120 km, så det tog hele tre timer. Samme eftermiddag mødtes vi med den lokale guide Calle, et herligt overskudsmenneske, som med meget lune og sproglig omhu og ihærdighed førte os gennem **Visbys** middelalderlige bykerne. Visby er en af Sveriges ældste byer med spor af permanent bebyggelse fra slutningen af 1000-tallet. I løbet af 1200-tallet blev den et vigtigt sæde for det fremvoksende nordtyske handelsforbund Hansaen, og om denne blomstringstid vidner de mange storslåede kirkeruiner og den imponerende fire km lange ringmur.

Onsdag 11.9. bød på en udflugt til den nordlige del af Gotland og den lille ø Färö, hvortil man når med en lille færge på bare 6-7 minutter. Denne del af Gotland er kendt for det særprægede naturfænomen **rauker**, enkeltstående hårde kalksten, der i tidens løb er blevet formet af vejr og vind til fantasifulde figurer, mens det omgivende blødere materiale er eroderet bort. **Färö** er desuden kendt som den berømte filminstruktør Ingmar Bergmans faste tilholdssted i den sidste del af sit liv, og hvor han også indspillede flere af sine film. Han ligger begravet på Färö kirkegård sammen med sin femte og sidste kone Ingrid, f. von Rosen. På tilbagevejen så vi Bunge frilandsmuseum, der foruden gårde fra 1600- og 1700-tallet viste nogle af de berømte billedsten, gravmonumenter fra yngre jernalder (350-1050) med indhuggede eller bemalede billeder, som nok kendes i det øvrige Norden, men er særlig talrige på Gotland.

Torsdag 12.9. var vi atter på heldagsudflugt med bussen, denne gang til Melle- og Sydgotland. Vi besøgte bl.a. **Roma klosterruin**, resterne af et storslået klosteranlæg bygget af cisterciensermunke fra Frankrig og indviet i 1164. Ved klippeplateauet Torsburgen med et udfordren-

de udsigtstårn fik vi mulighed for at genoplive vor stolte tradition med ”frokost i det grønne”. Senere så vi på en af ydervæggene i Grötlingbo Kirke det romanske stenrelief med en jagtscene, som den danske billedkunstner Asger Jorn (1914 – 73) blev så fascineret af, idet han mente, at det knyttede sig til sagnet om kong Didrik, goterkongen Theoderik (475-526). Et par år før sin død udtrykte han et ønske om at blive begravet på Grötlingbo kirkegård. Om aftenen holdt vi afskedsmiddag på hotellet i Visby, hvorunder Finn optrådte med sin ”sildeoliesang”, hvilket efterhånden er blevet en fast tradition.

Fredag 13.9. tog Calle os rundt på endnu en byvandring i Visby. Vi så bl.a. de sørgelige rester af **Visborg Slot** fra 1411, der engang var et af Nordens største borganlæg. Da danskerne efter at have generobret Gotland i 1676 under Den Skånske Krig atter måtte rømme slottet tre år senere, sprængte de det i luften med 200 tønnder krudt. Vi må nødtvungent indrømme, at danskerne også af og til har opført sig aldeles urimeligt under de mange konflikter med Sverige. På Fornmuseet så vi en større samling af de enestående gotlandske billedsten, hvorefter der var lejlighed til opleve byen på egen hånd. De mange butikker med kunsthåndværk og tøj viste sig at have en uimodståelig tiltrækningskraft på den ene halvdel af gruppen. Sidst på eftermiddagen tog vi færgen tilbage til fastlandet og kørte vestpå til **Växjö**, hvor vort hotel ventede os med varm suppe og sandwiches.

Lørdag 14.9. blev der tid til en kort rundtur i byen, hvor vi så domkirken og Udvandermuseet. Enkelte af os nåede også at se det ugentlige, meget livlige marked, inden det atter gik sydpå mod Danmark. Undervejs nåede vi også at besøge **Bosjö Kloster** i Skåne, der oprindeligt var et benediktinerkloster fra 1080'erne, men som efter reformationen i 1537 blev inddraget af Kronen og

ombygget til en herregård. Vi fik en grundig rundvisning af den nuværende ejer selv, den friske 78-årige grev Thord Bonde, der talte et udmærket dansk. Vi ankom til Smørum ved 18-tiden, mættet af de mange indtryk.

Det var endnu engang lykkedes Historisk Forening at gennemføre en spændende og udbytterig rejse til særdeles interessante områder. Stor tak til Finn som hyggelig og rar hovedarrangør, Benny som kompetent og erfaren rejseleder og Kaj som sikker og rutineret chauffør.

Turdeltagerne fotograferet i gården til Gotlands Museum i Visby. Foto: Holger Agerskov.

Lokalarkivet 2019

af Rolf Kjær-Hansen, arkiv- og museumsleder, Egedal Arkiver og Museum

På Lokalarkivet har der som vanligt hersket aktivitet omkring vores kerneopgaver med at passe på kulturhistorien i Egedal. De omfatter: At registrere arkivalier og fotos, så vi kan finde dem igen. At sørge for at indsamle arkivalier, dokumenter, fotos og lydoptagelser, der dokumenterer samtidshistorien. At sørge for at passe godt på vores samling af papirer og genstande, så disse bliver opbevaret betryggende, så også fremtiden kan få glæde heraf. At undersøge de gode historier og grave et spadestik dybere ved hjælp af de mange oplysninger, der findes på Arkivet. Og sidst, men allervigtigst: At fortælle de spændende historier og at gøre folk opmærksomme på den guldgrube af historisk viden, der findes på Arkivet.

Arkibas, et nyt it-system

Til nytår blev der truffet beslutning om, at vores store samling af arkivalier skal registreres i et nyt system, Arkibas, der bliver benyttet af mange andre lokalarkiver i Danmark. Når det nye system er køreklart, betyder det, at man via www.arkiv.dk kan finde alle oplysninger om Egedals historie ét sted og få vist historiske fotos samt meget andet. Det er naturligvis en kæmpe opgave at omlægge hele vores registreringssystem, og det har vist sig, at det også kræver en stor indsats at få konverteret vores nuværende system til et nyt format. Håbet er, at det nye system er klart til næste år.

På Arkivet har der været en udvidelse af arbejdspladser, idet der nu er indrettet et nyt rum til skanning og med en kontorplads. Det er dejligt, at der hele tiden sker en

udvikling på Arkivet. Det er vigtigt, at vi kan tilbyde gode forhold for vores mange frivillige medarbejdere og for de mange besøgende.

Svenske Slaget

Afholdelse af den årlige renæssancefest Svenske Slaget i Smørum, som sker i samarbejde med Ledøje-Smørum Historisk Forening samt mange andre frivillige foreninger, er et af årets absolutte højdepunkter, både hvad angår aktiviteter, opmærksomhed og besøgende, men det kræver også en stor arbejdsindsats af de mange frivillige hjælpere, der gør det muligt at afvikle så stor en begivenhed. I år var der skruet yderligere op for levendegørelsen med deltagelse af mange krigere til hest. Det blev igen en fin dag, der markerer sig som en tilbagevendende Smørum- og Egedalbegivenhed, der binder os sammen omkring en fælles historie. Desværre var vejret i år ikke helt solrigt, men dette til trods dukkede der heldigvis mange besøgende op til en dag, hvor man kunne stifte bekendtskab med autentisk historisk formidling.

Ligesom tidligere år blev der som optakt til Svenske Slaget arrangeret besøg på de lokale folkeskoler. De fik besøg af "Sjællandske Musketergarde" og en levende formidler i form af Jørgen Storm fra Ældre Sagen/Foreningen Norden.

Trap Danmark

I foråret blev udgivelsen af det historiske og topografiske storværk "Trap Danmark" markeret sammen med HKH Kronpris Frederik, der er protektor for bogudgivelsen.

H.K.H. Kronprinsen deltager i reception i forbindelse med udgivelse af bøger fra Trap Danmark. På billedet fra venstre også borgmester Sofia Osmani, Lyngby-Taarbæk, borgmester Henrik Rasmussen, Vallensbæk, borgmester Allan Andersen, Tårnby og borgmester Karsten Søndergaard, Egedal. Foto: Keld Navntoft / Trap Danmark 2019.

Egedals borgmester Karsten Søndergaard og formand for kultur- og erhvervsudvalget Charlotte Haagendrup deltog i denne reception, hvor der også blev præsenteret et enkeltbind om Egedal. Med udgivelsen af Trap Danmark bliver Danmark hermed det bedst beskrevne land i verden med en tilbundsående beskrivelse af historie, geologi, naturforhold, erhverv og samfundsforhold. Kort sagt en oversigt over hele landet. Værket kommer til at omfatte i alt 34 bind.

Med afsæt i dette bogværk besluttede Egedal Byråd, at der skulle arrangeres en række Egedal Tours i efteråret 2019: En gåtur, en cykeltur og en bustur, hvor der blev stillet skarpt på alle de fantastiske kultur- og naturoplevelser, der findes overalt i Egedal. Endvidere fik politikerne mulighed for på Instagram under #mitEgedal, at

udpege deres særlige yndlingssted i Egedal. Dette blev startskuddet til, at alle borgere i Egedal kan udpege deres særlige Egedalsted på Instagram.

Kulturhistorien er på dagsordenen

Arkivet har igen i år markeret sig som en væsentlig kultur- og historieformidlende aktør. Der har været mange besøg og aktiviteter på Arkivet. Der har været afholdt kursus i slægtsforskning, og vi har deltaget i den landsdækkende kampagne "Arkivets Dag". Endvidere har Arkivet arrangeret en mindre udstilling i anledning af plejecentret Porsebakkens 50 års fødselsdag den 15. juni 2019 samt fremfundet billeder og erindringer til fejring af dagen. 150 borgere var med til at festliggøre åbningen af Absalonstien og færdiggørelsen af restaureringen af Hove

Formand for Kultur- og erhvervsudvalget Charlotte Haagendrup og formand for Miljø- og teknikudvalget Bo Vesth afslører det nye historiske skilt i Hove. Foto: Egedal Arkiver og Museum.

Langdysse den 23. maj 2019, hvor der blev bagt pandekager på støbejernskomfuret, hvori der under åben himmel blev fyret med tørv. Dette markerede også, at der blev opsat tre nye historiske tavler ved Hove Landsby, Hove Gadekær og ved Hove Å. I samarbejde med Smørum Golfcenter er der i år også opsat to nye historiske tavler ved Ornehøj og Lemminghøj inde på golfbanen. I kommunens nye folder om kulturelle aktiviteter har Arkivet også en fremtrædende rolle, idet der sættes fokus på vores arbejde, herunder søndagsåbning i museumsafdelingen og halmnisseværksted til jul.

Arkivet har som alle foregående år også i år været med til at sætte lokalhistorien på dagsordenen og er gået forrest i at formidle vores viden til borgerne i Egedal. Der skal lyde en stor tak til alle de frivillige, der er forudsætningen for, at Arkivet er så veldrevet. Samarbejdet med Historisk Forening og Slægtshistorisk Forening/DISEgedal har som vanligt fungeret glimrende og betyder, at vi sammen kan lave spændende projekter.

Studie- og inspirationsturen 2019 for Egedal Arkiver og Museums medarbejdere gik i år til klostre og kongeborge i Nordsjælland. Her er de glade deltagere fotograferet på turens sidste stop ved Møllehøj Gårdbutik og Café. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Historisk Forening 2019

af Line Ludvigsen

Året 2019 har været et spændende år for foreningen og dens medlemmer. Der har været travlt med mange gode ture og arrangementer, med arbejde med udstillinger og samlinger, med flere nye tiltag og møder med samarbejdspartnere, med involvering af flere medlemmer i opgaverne og meget mere. Men lad os starte fra en ende af:

Ture ud af huset

Vi har haft spændende ture med gode guider til Vestre Kirkegård, Bagsværd Fort, Dan Turèlls Vesterbro, Min-

delunden og til Mosegaarden med mødet med kvinden Alugod fra ca. 200 e.Kr. samt til Frimurerlogen og Politimuseet.

I et som altid godt samarbejde med Ølstykke og Stenløse historiske foreninger og Kroppedal Museum havde vi en dejlig eftermiddag i maj et fint besøg i Vikingelandsbyen i Risby, hvor vi hørte om arbejdet med den 700 m lange vikingevej og -bro over St. Vejleådal. Vi spadserede på broen, hørte fortællinger om stedets besøg af skolebørn i det store vikingestuehus og så museets film om vikingeliv i år 805.

Vej og bro under konstruktion ved Vikingelandsbyen i Risby. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Fra indvielsen af Absalonstien. Broen over Hove Å. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

Blot en uge senere var der i det skønneste forårsvejr af-
tenvandring på Absalonstien ved Hove. Egedal Arkiver
og Museum og Hove Bylaug havde arrangeret en officiel
indvielse af Hove Langdysse og afsløring af de nye histo-
riske tavler. Carsten Hess bød på pandekager bagt på et
tørvefyret støbejernskomfur, inden Inga Nielsen førte den
store forsamling gennem egnens historie på en spændende
vandring ad Absalonstien og videre til Herringløse, Hove
Overdrev og tilbage til Hove.

Årets sommertur gik først til Mosede Fort, hvor vi også
nød formiddagskaffen med nybagte frøsnappere. Vi fik
en meget fin rundvisning i fortets omfangsrige udstilling,
”På kanten af krig – neutralitet mellem krig og velfærd”.
Den lange tur videre til Møn foregik heldigvis i bus, for
vejret var dramatisk med voldsom regn og torden. Da
vi kom ud af Fanefjord Kirke, hvor vi havde fået en fin
lille indføring i kirkens kalkmalerier, var regnen heldigvis
stoppet. De næste timer tilbragte vi på Thorsvang Sam-
lermuseum, først med en ganske dejlig frokost og så på

egen hånd rundt i minderne om ”verden af i går” i den
utroligt store samling af genstande. Det var en dejlig dag.

Svenske Slaget

For ottende gang afholdt man den 26. maj et stort og
festligt arrangement bag Kulturhuset i Smørum. For-
eningen deltog igen i år med god hjælp fra en række af
vores medlemmer. Om morgenen rejste vi vores store
telt, hvor man i løbet af dagen kunne høre historien om
og baggrunden for, at Smøruns bønder i 1658 overfaldt
og begravede 10 svenske soldater på stedet, der i dag er
markeret med Svenskestenen. I teltet kunne man igen i
år fremstille fine prangerpunge – måske til en mønt slået
i naboteltet. Som et nyt tiltag var der i år også mulig-
hed for at prøve kræfter med at save brænde med gamle
skovsave. Man kunne også se på og høre om gamle red-
skaber og våben. Desværre var vejret ikke med os, det var
halvkøligt med en del regn. Men til alt held var regnen
stoppet sidst på eftermiddagen, så teltet kunne tages ned

i tørvejr. De mange frivillige hjælpere tog det hele med godt humør. Her skal lige nævnes, at arrangementet til næste år har brug for nye kræfter til hjælp i madboden. Tænk lige på om det var noget for dig!

Årets rejse

Foreningens rejse gik i år til Öland og Gotland. Den omtales nærmere på side 85. Her skal blot lyde en stor tak til rejseudvalget for en fantastisk velykket og berigende tur.

Foredrag

Arrangementsudvalget har også budt på en række gode og interessante foredrag. Her kan nævnes foredrag om Københavns Land- og Søbefæstning, om en fantastisk kvindeskæbne, nemlig om Grevinden af Bagsværd, samt om Det Kongelige Kapels lange historie. Pia Dahls foredrag om kalkmalerier, der efterfulgte årets generalforsamling, forberedte os samtidig til den senere sommertur.

Generalforsamling

Lørdag den 9. marts afholdt foreningen generalforsamling. Igen i år var der fuldt hus. Formanden, Finn Sølvbjerg Hansen, gennemgik bestyrelsens beretning, som i øvrigt kan læses på foreningens hjemmeside. Finn beklagede, at de manglende girokort i Smånyt 3 havde medført, at 80 medlemmer ikke havde betalt årets kontingent. (Her ved årets afslutning kan dog nævnes, at langt de fleste nu har fået betalt). Finn fremhævede, at den tidligere bestyrelses indførelse af et ”årshjul” med de forskellige bestyrelsesopgaver i løbet af kalenderåret gjorde arbejdet meget lettere. Finn sluttede sin beretning med fortællingen om smeden fra Ledøje og det gevær, vi har modtaget.

Foreningens regnskab og budget blev fremlagt af kasserer, Niels Henrik Rank. Han oplyste desuden, at den nye projektor og opdateringen af lydanlægget fra Oticon, hvortil kommunen har givet et lille bidrag, bliver

afskrevet over fem år. Forsamlingen godkendte regnskabet. Herefter var der valg til de forskellige poster. Alle blev genvalgt. Efter en kort gennemgang af årets kommende aktiviteter blev generalforsamlingen afsluttet, og man kunne efter en kort pause høre dagens foredrag.

Udstillinger

Det har været et særdeles travlt år for arbejdsgruppen. Sidste år besluttede vi, at Arkivet skulle have deres lokale, som vi havde lånt til 70'ers udstillingen, tilbage. Det medførte, at Kvinderummet blev nedlagt. Vaskekonen og nogle af hendes remedier blev flyttet til indgangen, der dog først skulle males. Ligeledes skulle monterne derude med arkæologi flyttes ind i salen. De meget gamle og utidssvarende monter inde i salen blev derfor fjernet. Herpå blev der i det nu kommende børneværelse opsat en skillevæg, og rummet blev malet, i den ene del i de orange farver, hvor der blev genopført ”Drengværelse fra 70'erne”. I den anden del blev væggene hvide, og her skulle der så indrettes et børneværelse fra første halvdel af 1900-tallet. Nu opstod et stort ønske om nye glasmontrer til udstilling af børnegenstande som tøj og legetøj på den ene langvæg og en træreol på den anden væg til genstande, der i højere grad må røres ved, såsom trælegetøj, spil og samlealbums. Da det jo var en bekostelig affære, besluttedes det at prøve at søge tilskud hertil. I den mellemtiliggende periode kunne vi i det tomme rum udstille en ny erhvervelse, nemlig en fin lille udstilling med et bogbinderværksted. I dag kan den ses i baggangen.

Stor var glæden i forsommeren, da Sydbank donerede hele 60.000 kr. På en lille reception i slutningen af juni overrakte filialchef Aamir Bashir os de mange penge. Det var vores medlem Grethe Bielefeldt, der havde formidlet kontakten. En stor del af disse penge kunne bruges til indkøb af nye monter, og så kunne arbejdet med indretning af børneværelset gå i gang.

En glad formand modtager den fine donation flankeret af Grethe Bielefeldt og filialchef Aamir Bashir fra Sydbank. Foto: Fredi Paludan Bentsen.

En anden del af den store donation gik til færdiggørelse af arbejdet med ét af de ti historiske skildringer fra eggen, som i sin tid har prydet væggene i Smørum Kro. I et helt år har et arbejds hold siddet med skalpeller og afskrabet limrester på bagsiden. Efter forsiden er renset med sodsvampe, og maleriet er blevet monteret, skal det ophænges i mødesalen.

Registrering

I slutningen af sidste år blev det gamle registreringsprogram, Regin, lukket og erstattet af et nyt, Sara. I juni havde vi tre medlemmer af gruppen på et kursus i bru-

gen af det nye program. De skal nu have programmet til at fungere under vores forhold og derefter oplære resten af holdet i brugen.

På gruppens første arbejdsaften efter sommerferien endes man dog om at lægge en arbejdsplan for det videre arbejde. En del af gruppen skal fortsætte arbejdet med indretning af det nye børneværelse, en anden del skal fortsætte arbejdet med kromaleriet, og den sidste gruppe skal gå i gang med den meget vigtige opgave at gennemgå vores store samling med henblik på en bedre og mere overskuelig opstilling på lageret, herunder en mulig reducere af fx dubletter. Vi håber på at få råd til nye mere anvendelige reoler og kasser til samlingen på 1. sal. Dette er en opgave, der kommer til at brede sig ind i næste år.

Besøg i Smørum gamle Skole

Vi holder fortsat åbent hus den første søndag i måneden. I år har der været endnu flere på besøg, efter vi er begyndt at annoncere i pressen og på Facebook. Vi byder på en kop kaffe og lægger bøger og tidsskrifter m.m. frem, og vi viser rundt i udstillingerne med gode fortællinger.

I dette efterår har vi også haft besøg af skolebørn fra Balsmoseskolen. Her er der bl.a. blevet skrevet med pen og blæk, og de har fået fortalt om skolen i "gamle dage".

Andre tiltag

Dansk Lokalhistorisk Forening afholdt årsmøde i april. Emnet var i år Epidemier i Danmark gennem tiderne, med hovedvægt på Den spanske Syge, der på verdensplan kostede op mod 50 millioner liv. Vores formand repræsenterede foreningen.

Det nye ventilationsanlæg, der nu er opsat på 1. sal, krævede en del plads og omrokeringer. Fx blev en del seletøj m.m. lagt ned i kælderen. Ligeledes havde vi det gamle klokkeophæng, tov og knebler

fra Ledøje Kirke, efter de fik automatiseret deres ringning. Det fyldte meget, så nu har vi efter aftale med menighedsrådet tilbageleveret ophænget. Efter installationen af anlægget foretog ISS en hovedrengøring.

Et nyt tiltag fra sidste år med opslag, hvorpå man kan tilbyde sin hjælp med bugning og med borddækning o.l. ved foredrag, har fungeret rigtig godt, så det vil vi fortsætte med.

Når der er jubilæum og lignende hos vores samarbejdspartnere, deltager bestyrelsen med en hilsen. I år har fx både Jyllinge, Stenløse og Ølstykke historiske foreninger fejret 50 års jubilæum.

Vi har fået lovning på et stort, flot maleri af Ledøje set fra nordøst. Det har tilhørt den tidligere Ballerupborgmester Kaj Burchardt. Hans søn har arvet det, men har nu ønsket, at vores forening får glæde af det. Det vil blive ophængt i salen.

Vores årsskrifter er nu tilgængelige på Slægtforskernes Bibliotek, bibliotek.dis-danmark.dk. Dog ikke de to nyeste årsskrifter, som man til gengæld kan købe af foreningen.

Vi har i år forsøgt os med lidt mere omtale i pressen både i forbindelse med ture og arrangementer og med annonceringer. Vi håber også på, at vores medlemmer omtaler os godt ude i byen. Vi kan med glæde se, at vores medlemstilgang er stigende, og at vi samtidig har fået flere flittige hænder til arbejdsopgaverne.

Tak

Der er mange, som skal have en stor tak her. Først og fremmest vores sponsorer, der dels gør udgivelsen af dette skrift muligt, se listen på omslaget, og dels støtter vores øvrige arbejde med udstillinger o.l. og med udgivelse af Smånyt tre gange om året. Vores samarbejdspartnere, Kroppedal Museum, Ølstykke Historiske Forening, Stenløse Historiske Forening, Dansk Lokalhistorisk Forening, Egedal Kommune og Egedal Arkiver og Museum ved Rolf Kjær-Hansen skal også have en stor tak. En hel særlig tak skal lyde til Inga Nielsen og Fredi Paludan Bentsen for deres helt uvurderligt, store arbejde med udgivelsen af dette skrift, samt til korrekturgruppen, der gennemlæser teksten adskillige gange, før den slipper igennem nåløjet.

Og til sidst, men ikke mindst en tak til alle vores medlemmer, der igen og igen møder talrigt op, hvad enten det gælder et arrangement eller en indsats i en af de mange arbejdsgrupper. Uden jer kunne det ikke lade sig gøre!

På bestyrelsens vegne ønsker jeg jer alle en rigtig glædelig jul og et godt nytår.

En stor tak til vore sponsorer, der gør det muligt at udgive Årsskrift 2019

Axfield Consult Aps, Grethe Bielefeldt, Kratlodden 46, Måløv

Benny Johansen & Sønner A/S, Kirkevej 8, Ledøje

Buehøjgaard Møbler A/S, Hove Bygade 4, Hove

Dansk Lokalhistorisk Forening

Gartneriet Rosenlund, Skebjergvej 33, Smørumnedre

Gunnars Planter, Ole Hansen, Råbrovej 34, Smørumnedre

Jacob's Auto, 44 65 56 15, Nybøllevej 33, Smørum

Murermester, Brdr. Theisen, Rugvej 7, Smørumvang

Oticon Fonden, Kongebakken 9, Smørumnedre

Realmæglerne, Viggo Axelsen Aps, Ballerup/Smørum

Restaurant Kongemosen, Kongemosen 1, Smørumnedre

Skorstensfejer René Tausø Bak, 22 16 94 27, Tune

Superbrugsen, Flodvej 75G, Smørumnedre

